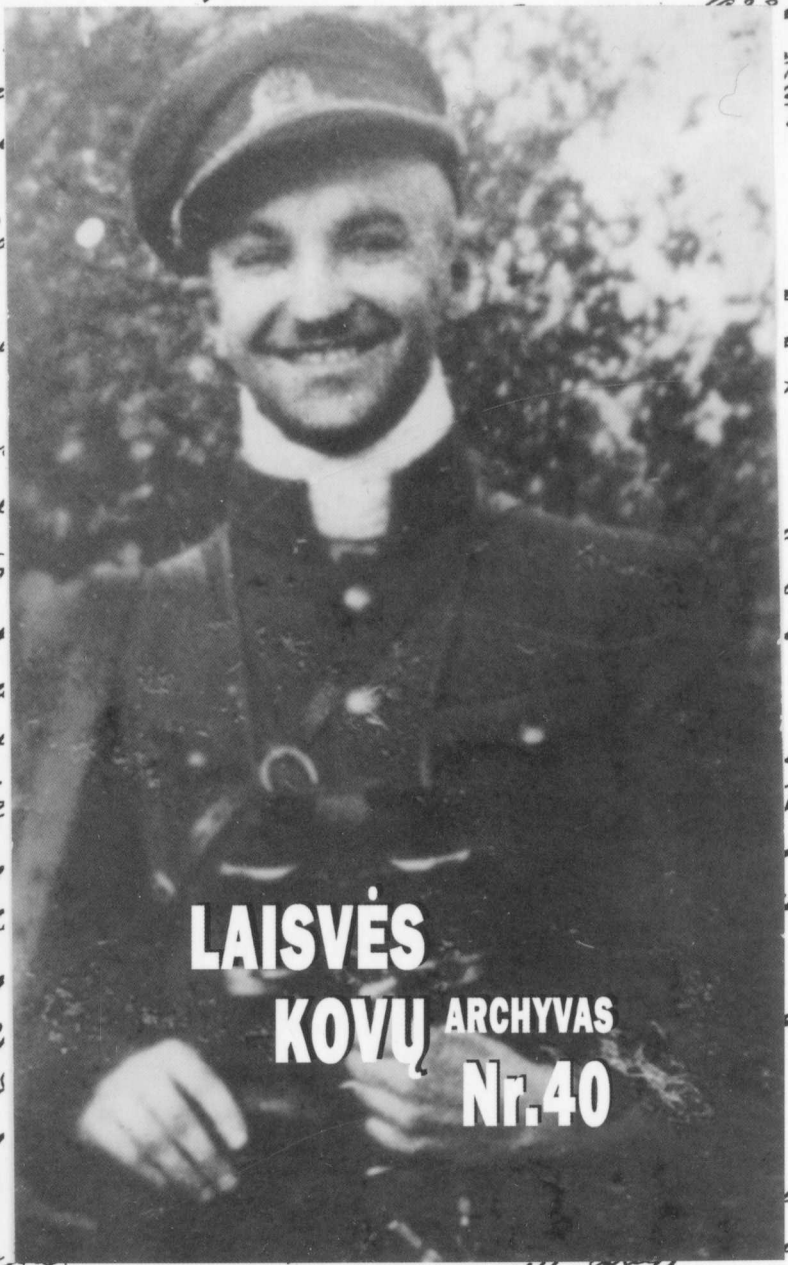

LAISVĖS
KOVŲ ARCHYVAS
Nr.40

Laisvės kovų archyvas Nr. 40

Laisvės kovų archyvas

Nr. 40

Kaunas
2008

ISSN–1392-0421

Laisvės kovų archyvas
Istorijos žurnalas, tomas 40

Redaktorius
Darius Juodis

Redakcinė kolegija:
Antanas Lukša, Jūratė Marcinkevičienė,
Romualdas Paplauskas, Vytautas Raibikis

© Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga, 2007

Balys JUODZEVIČIUS

Sukruvinta tėviškės žemė

Tarp Rubikių, Mūšėjaus ir Smulkio ežerų yra keletas nuošalių Leliūnų valsčiaus kaimelių – Buivydai, Plepiškiai, Mozūriškiai, Mačionys, Terpežeriai, Paežeriai, Balteniai. Nors čia 1944 metų liepos mėnesį daugiau nei savaitę vyko vokiečių ir raudonarmiečių susirėmimai, bet vietinių gyventojų, rodos, niekas nežuvo. Liepos 16 dieną vokiečiai pasitraukė toliau į vakarus, apylinkės atiteko sovietams. Frontininkai vietos žmonių labai neskriaudė, bet po poros savaičių buvo paskelbta 1908–1926 metais gimusių vyrų mobilizacija. Leliūnų valsčiuje sovietai planavo paimti 700 vyrų, bet tinkamų sulaukė tik dešimties. Dar prastesni rezultatai buvo gretimame Debeikių valsčiuje: ten vietoj 600 vyrų tinkamų rado tik du. Po tokios mobilizacijos reikėjo laukti represijų. Kurį laiką vyrai dar neturėjo pasiruošę slėptuvių, tad, prasidėjus gaudynėms, slėpėsi trobose arba, kol medžiai buvo su lapais, bėgo į artimiausius krūmus.

1944 metų rudenį vyrų gaudymui sovietų okupantai pasitelkė vietinius kolaborantus – skrebus (istrebitelius).

Pirmosios aukos

1944 metų gruodžio 7 dieną Leliūnų miestelio skrebai į Plepiškių kaimą nepastebėti atsliūkino gal nuo

Mačionių kaimo. Vinco Juodzevičiaus troboje, be tėvų, buvo keturi vaikai ir giminaitis Petras Jucius iš Kirdeikių kaimo. Jis buvo šaukiamojo amžiaus – gimęs 1922 metais, buvęs Vietinės rinktinės savanoris, tad turėjęs pasitraukti toliau nuo savo namų.

Buvo popietė, kai namiškiai kieme pamatė skrebus. Petras pro šonines duris iššoko laukan ir leidosi bėgti pakriūte į Salelės krūmus. Bėglį netrukus pamatė skrebai, ir prie pat krūmų jį pasivijo Sidaro Ivanovo kulka. Petras buvo sužeistas į koją ties kulnu. Išbalęs ir nukraujavęs Petras neatrodė labai pavojingas, bėgo be ginklo. Šeimininkai aiškino, kad jis dar nepilnametis ir bėgo tik iš kvailumo, išsigandęs... Alkanų skrebukų širdys kiek suminkštėjo, kai susėdo prie stalo, kai atsirado užkandos, naminės butelis, paskui kitas... Viršininkas priėmė dovaną – lašinių paltį.

Išsivežė vakare Petrą į Leliūnus, bet ten sužeistajam vietos nebuvo. Skrebai nenorėjo naktį jį lydėti į Uteną, tad leido parsivežti namo, o rytą prisakė nuvežti į Utenos ligoninę. Naktį apie įvykį buvo pranešta Petro Juciaus namiškiams. Jie sužeistąjį parsivežė namo, į Kirdeikių kaimą, netoli Debeikių miestelio.

Rytojaus dieną Leliūnų skrebai vėl užsuko į Vinco Juodzevičiaus sodybą. Neberadę „bandito“, sukėlė triukšmą, grasino ir Sibiru, ir kalėjimu. Pasikeikę, parėkavę iškeverzojo į Leliūnus. Paėję kokį šimtą metrų, sutiko keliu nuo Mozūriškių ateinantį devyniolikmetį Adomą Gaudencijų Kisielių. Ėjo jis į Plepiškius paklausinėti, kaipgi baigėsi su tuo Petru Jucioku. Apsidžiaugė skrebai: „banditas“ pats į jų rankas atėjo. Adomas buvo visoje apylinkėje žinomo muzikanto ir ilgamečio seniūno sūnus, rankoje ginklo neturėjęs, bet skrebams vis tiek buvo pavojingas „banditas“. Varė jį pro pat tėvų namus. Veltui maldavo

Adomas užvesti pas tėvą Vincą Kisielių. Skrebai jo prašymo ir girdėti nenorėjo. Pro Ksaverą Juciūną Adomą nuvarė iki Smulkio ežero. Skrebai buvo praktiški: varysi suimtąjį į Leliūnus – liksi visą dieną nevalgęs ir negėręs. Kas gi tau kelyje pasiūlys? Sumanumą ir iniciatyvą parodė skrebas Jakovas Šiktorovas: užvaręs Adomą Kisielių ant jau užšalusio Smulkio ežero, liepė „banditui" bėgti. Suprato Adomas klastą ir nuo skrebų nesitraukė. Čia dar pripuolė pažįstamas Žvyrinkos skrebukas Juzukas Lisauskas ir įspėjo: „Adomuk, nebėk, Adomuk, nebėk!" Adomukui ir nereikėjo bėgti: skrebas Šiktorovas pats atsitraukė, ir ežero ledą nudažė beginklio bernioko kraujas...

Vyrai traukia į miškus

Suaktyvėjus gaudynėms, vyrai pradėjo ginkluotis ir telktis į būrius. Apylinkėje didesnio miško nebuvo, tai vieni ėjo į Burbiškio, kiti į Pakalnių ar Gečionių miškus. Valė Petronytė-Pipirienė prisimena: „1944 metais prieš Kalėdas pas mus (pas Ksaverą Petronį Plepiškių kaime) suėjo apylinkės mergų palydėti vyrus į mišką. Atėjo Liuda ir Damutė Dičiūtės, Damutė Juodzevičiūtė, mes su seseria Ona ir kitos. Miškan iš šio krašto tada susiruošė Stasys Juodzevičius, mano broliai Antanas ir Bronys Petroniai (Bronys gyveno Terpežeriuose), iš Buivydų kaimo broliai: Alfonsas, Antanas ir Jonas Tylos, Alfonsas Gutauskas, iš Gikonių Juozas Diečkus, iš Mačionių kaimo Jonas ir Petras Bražioniai, Pranas Nargėlas ir kiti. Vyrai Burbiškio miške pasidalijo į grupeles, išsikasė bunkerius, pasiruošė partizanauti.

Iš Juškonių kaimo Kamilius Vilkickas, gimęs 1922 metais, prisimena: „Kai pradėjo gaudyti į kariuomenę, mūsų krašto vyrai pirmiausia pradėjo rinktis į Burbiškio ir Kurklelių miškus. Kiti ėjo į Pakalnių mišką. 1944 metų

rudenį, prieš Kalėdas, Burbiškio miške buvo apie 500 vyrų. Partizanams vadovavo Tyla (Kazys). Vadovybei priklausė kažkoks Raudonikis nuo Kavarsko. Buvo jis uniformuotas. Ten maišėsi ir mūsų Titenis. Į Burbiškio mišką suėjo anykštėnų, skiemoniečių, buvo ir leliūniečių. Aš irgi buvau nuėjęs. Priėmėm priesaiką. Skiemoniečių buvo atskira kuopa – apie 100 partizanų. Vėlai vakare, jau sutemus, ėjom Burbiškin į pamaldas – išpažinties, komunijos. Buvo trys kunigai – Meškauskas iš Skiemonių, rodos, Šiaučiūnas ir dar vienas. Mūsų skyrininkas buvo Titenis iš Juškonėlių, skyrių sudarė gal dešimt žmonių. Netoliese, kur Juozaponis gyveno, turėjome išsikasę bunkerį. Turėjo bunkerių ir kiti partizanai, vienas iš jų buvo didelis. Ten buvom nuėję ir mes. Sutikau iš Skiemonių Ilgutį (ar Bronių). Pasišnekėjom. „Jums tai gerai, – sakė – galit namo pareiti, o aš negaliu". Jis mat buvo iš Skiemonių miestelio. Sulaukėme Kūčių, parėjome namo. Tuo laiku kariuomenė puolė Burbiškio mišką. Per dieną partizanai atsilaikė, rodos, niekas nežuvo, o sutemus grupelėmis ir pavieniui išsiskirstė. Vėliau sovietai papildė jėgas, peršukavo mišką, išsprogdino rastus bunkerius. Titenis po to buvo nuėjęs pasidairyti, tai ir mūsų bunkerį rado išsprogdintą".

Baisusis pavasaris

Žiemą vyrai slapstėsi apie namus. Vieni buvo sugauti ir paimti į kariuomenę, kiti kantriai laukė miškų sužaliavimo. Deja, dar prieš medžių susprogimą prasidėjo čekistų siautėjimas: kariuomenė su skrebais šukavo miškus, krūmus, krėtė sodybas. 1945 metų balandžio 8 dieną kariuomenė susirėmė su partizanais prie Žiogų kaimo. Kautynėse žuvo iš Baltušavos kaimo Steponas Karvelis, gimęs

1910 metais, Vladas Raškevičius, gimęs 1924 metais, iš Gikonių kaimo Bronius Matukas, gimęs 1923 metais, iš Žiogų kaimo Balys Bražėnas, gimęs 1916 metais, ir dar apie dešimt tolimesnių kaimų vyrų.

1945 metų balandžio 22 dieną čekistai keletą ginkluotų vyrų užklupo Plepiškių kaimo krūmuose, vadinamame Lankos miške. Neturėdami tinkamo bunkerio, vyrai slapstėsi neįrengtose M.Nargėlo trobose. Iš Buivydų kaimo broliai Tylos: Alfonsas, gimęs 1917 metais, Antanas, gimęs 1921 metais, ir Jonas, gimęs 1915 metais, atsišaudydami traukėsi Plepiškių kaimo laukais į rytus, Smulkio ežero link. Apylinkės krūmai dar tik sprogo, upeliai ir raistai patvinę – slėptis nebuvo kur. Gal vyrai tikėjosi nuo ežero pasukti į šiaurę, į Girelės eglynus, bet nuo Baltenių juos atkirto sovietų kariuomenė. Vyrai pasuko į senąjį Buivydų kaimą, prie Vėgėlės sodybos. Antanas ir Jonas, pasislėpę už pakrantės kelmų, tris valandas neprisileido čekistų. Alfonsas tuo metu perplaukė patvinusį ežero kulį prie Miežintos upelio ir atsidūrė Veteikio vienkiemyje, bet jam kelią pastojo plentu nuo Leliūnų miestelio atskubėję skrebai. Ten vyras ir sukniubo, spėjęs batus į šulinį įmesti, kad skrebams nepakliūtų. Pakirto kulkos ir Miežintos užlietose pievose besiblaškantį Antaną. Ilgiausiai laikėsi Jonas. Pristigęs šovinių, garbingai išėjo iš gyvenimo. Kai žuvusiuosius vežė į Leliūnus, jo galva vos laikėsi...

Partizanų dėdė Jonas Tyla gerai mokėjo rusų kalbą. Įsidėjo jis lašinių ir su žuvusiųjų motina išvažiavo pas Leliūnų valsčiaus milicijos viršininką Cyporiną prašyti, kad bent leistų vyrus palaidoti. Lašiniai padėjo. Nušautuosius leido parsivežti, aptvarkyt, tik prisakė, kad nebūtų jokių pamaldų ir iškilmių.

Parsivežė tris brolius namo, nuprausė ir paguldė ant lentų. Alfonsui kulkos pataikyta į kaktą, Antano visa

nugara kulkų sukapota. Kai pašarvojo, niekaip negalėjo kraujo sulaikyti – vis bėgo ir bėgo. Kamšė kamšė motina žaizdas skudurėliais – nieko nepadėjo, tai geldelę apačion pakišo...Baigiant tvarkyti, suėjo iš aplinkinių kaimų daugybė mergiočių ir pagyvenusių žmonių, tik vyrai bijojo eiti. Bestoviniuojant, besikalbant, žiūri – atvažiuoja vežimas skrebų. Priėję prie žmonių, užriko: „Visiems šovinių užteks!" Nusigando žmonės – kas pro duris, kas pro langus šoko bėgti. „Iššokau pro langą ir aš, – pasakojo žuvusiųjų sesuo Monika Gutauskienė. – Liko tik moma ir tėtė... Nuvežėm į Leliūnus. O žmonių į kapines suėję, o žmonių – galybė! Bet bažnyčion nešti neleido."

Kariuomenė ir toliau šukavo krūmus ir miškus, krėtė vienkiemius. Nebuvo vyrams kur dėtis – nors gyvas į žemę lįsk. Brolių Tylų žūtis sukrėtė apylinkės jaunimą. Balandžio 28 dieną iš Mačionių kaimo broliai Bražioniai: Jonas, gimęs 1918 metais, ir Petras, gimęs 1921 metais, pakrūmėje prie Urvenos upelio pradėjo kastis bunkerį. Dirbdami nepamatė, kaip apsupo čekistai. Abu prie nebaigto bunkerio žuvo...

Reikėjo lįsti į žemę...

Valė Pipirienė prisimena: „Brolis Antanas Petronis iš Plepiškių kaimo slapstėsi apie namus. Po vyrų sušaudymo Skardelyje, šalia namų, išsikasė bunkeriuką. Įlįsti į jį buvo galima atkėlus kelmą. Kitą slėptuvę įsirengė kaimyno Fabijono Pilipavičiaus gyvenamojo namo tarpsienyje. Būdavo pas jį, slapstėsi gal du ar tris mėnesius. Troboje – keturi maži vaikai. Matė, žmonės bijo, kad neužtiktų skrebai: rastų – visa šeima pražūtų. Grįžo namo ir įlindo į Skardelyje išsikastą bunkeriuką.

1945 metų vasarą vėl buvo kariuomenės siautimai.

Kaip tyčia prie to Skardelio pastatė sargybą. Valgyti broliui paprastai nunešdavo sesuo Ona (dabar Čivienė). Jau trečia diena nei maisto, nei seserų... Ant slėptuvės angos užkeltas kelmas taip užspaudė landą, kad Antanui pasidarė bloga, pradėjo dusti. Supratęs, kad uždus, šiaip ne taip išlindo: kaip bus taip. Prie Skardelio stovėjęs kareivis ar nepamatė, ar nekliudė. Atidarė Antanas trobos duris, o mes persigandę: „Kaipgi tu parėjai – Skardelyje kareiviai?“ Jis sakė: „Kad kiek – būtumėt radę nebegyvą. Ar taip, ar taip - aš jau nieko nebebijau.“ Paskui namie slapstėsi. Buvo užėję kareivių, bet jie nei krėtė, nei ieškojo. Pasėdėjo ir išėjo.“

Pasibaigus karui ir sovietų valdžiai paskelbus amnestiją, dalis vyrų, ypač tie, kurie viešai su ginklu nesirodė, legalizavosi. Vienas kitas buvo sugautas ir išsiųstas į frontą, dalis, suklastoję dokumentus – pasijauninę ar pasisendinę, fronto išvengė. Tik iš Gudiškių kaimo Antanas Tamošiūnas ir iš Gikonių kaimo Zigmas Labudys išėjo į skrebus. Minėtas Antanas Petronis susirado darbą Dvarčionyse, netoli Vilniaus, ir represijų išvengė.

Partizanai atvežė kviečių

Slapstantis toliau nuo namų partizanams būdavo sunku pasirūpinti maisto. Be to, prie partizanų namų čekistai dažnai rengdavo pasalas. Nenorėdami varginti žmonių, kovotojai, apsirūpindavo maistu ir kitais reikmenimis nusavindami iš pieninių, parduotuvių, “sovchozų”.

Ankstų 1946 metų kovo 8-osios rytą, dar tamsoje, į Plepiškių kaimo Ksavero Petronio kiemą per didžiausias pusnis įsuko kelios pastotės. Klėtin sunešė krūvą maišų su kviečiais. Paraginę pavargusius arklius, vyrai su likusiais maišais pasuko aukštyn į kalną, į patį Plepiškių kaimą. Kur pravažiavo

kelios pastotės, liko jau ne vėžės, o tikras žiemos kelias.

Valė Petronytė-Pipirienė prisimena: „Brolis Antanas gal iš Vilniaus buvo parvažiavęs. Kai atvežė tiek grūdų ir dar liko tokios vėžės, supratom, kad čia geruoju nesibaigs. Antanui liepėm kur nors išeiti, nes, jei ras, tikrai apkaltins ir suims. Tačiau jis sugalvojo kitaip. Pasikinkė arklį ir laukė, ar atsivys kariuomenė. Taip ir atsitiko: apie 12 valandą pamatė, kad nuo Adomo Dičiaus atvažiuoja kelios pastotės. Suprato, kad partizanų vėžėmis atsiveja skrebai su kareiviais. Nieko nelaukęs, Antanas sėdo vežiman ir išlėkė į Leliūnus pranešti, kad „banditai" privežė grūdų.

Surasti, kur partizanai paliko grūdus, buvo nesunku: rodė gerai išmintos vėžės. Suėję tuoj mane nusivedė „stancijon" ir pradėjo mušti, už plaukų tąsyti, reikalaudami parodyti, kur slapstosi „banditai". Nusitvėriau už stalo, tai tįsė su visu stalu. Rėkiau, kad visas namas skambėjo. Kai seni tėvai atbėgo manęs apginti, tai ir juos apdaužė. Nieko neišgavę – aš nieko ir nežinojau – pastatė prie sienos sušaudyti, bet buvau taip sudaužyta, kad baimės nebejaučiau.

Taip mus bedaužant, su Leliūnų skrebais parvažiavo Antanas. Rodos, jau turėjo palikti ramybėj – valdžiai pranešėme, bet vis tiek suėmė mane, seserį Oną, iš Buivydų kaimo Anicetą Šiukščių, dar, rodos, iš Labeikių kaimo Matuką. Nuvežė į Anykščių saugumą, ten jau mažiau mušė, nes mano galva buvo sutinusi, o ant kūno – vien mėlynės. Po dviejų savaičių tardymų mus traukiniu pervežė į Uteną, o iš ten po poros dienų paleido. Gal sužinojo, kad apie grūdus brolis buvo pranešęs. Paleista dvi savaites pragulėjau lovoje – po sumušimų sirgau. Slidėmis atšliuožęs kažkoks jaunas partizanas rado mane gulinčią ir apgailestavo, kad taip nukentėjom."

„Štabistai“

Pokario metais Juškonių kaimo pradžios mokykloje dirbo mokytojas Vincas Rakauskas, gimęs 1908 metais. Jis palaikė ryšius su vietiniais partizanais ir net su Plieno rinktinės štabo viršininku Juozu Šibaila-Dieduku. V. Rakauskas stengėsi padėti partizanams, iš Skiemonių ir Leliūnų apylinkių ūkininkų, mokytojų ir kitų gyventojų rinko jiems aukas. Aukotojus rašė į atskirą lapą, bet ne pavardėmis, o slapyvardžiais. Mokytojas buvo plepus, dėjosi esąs patriotas, palaikąs ryšius su partizanais. Matyt, jo kalbos pasiekė saugumo ausis.

1947 metų balandžio 17 dieną pas Vincą Rakauską užėjo „partizanų“ grupė. Nors vyrai buvo nematyti, nepažįstami, bet kaip bendraminčiams mokytojas pasigyrė pažintimis, sakė partizanams dovanojęs savo kostiumą, surinkęs 500 rublių aukų...Pasidžiaugę patrioto veikla, „partizanai“ išėjo, o mokytojas netrukus buvo suimtas. Paaiškėjo, kad pas Vincą Rakauską lankėsi ne partizanai, o jų uniformomis persirengę čekistai. Tardomas mokytojas pasakė, kur slepiami partizanų dokumentai, kas yra tie slapyvardžiais įvardyti rėmėjai.

1947 metų vasarą buvo užvesta „Štabistų“ byla. Į sovietų saugumo nagus pakliuvo 16 žmonių: Leliūnų progimnazijos direktorius Kazys Mikėnas, Skiemonių progimnazijos direktorius Petras Gerdvilis, mokytojas Juozas Katinas, ūkininkai: Vincas Gogelis iš Bijeikių kaimo, Juozas Meškauskas iš Spiečiūnų kaimo, Kamilius Vilkickas iš Klivėnų kaimo ir kiti. Nepadėjo nė slapyvardžiai – čekistai mokėjo gražiai „paprašyti“, kad paaiškintų...

Prasidėjus „štabistų“ areštams, 1947 metų birželio 25 dieną iš Leliūnų buvo išsiųstas skrebų būrys suimti Gikonių pradžios mokyklos mokytoją Julių Paukštę.

Mokytojo neradę, skrebai perėjo plentą ir prastu keliuku patraukė į Buivydų vienkiemius. Nuėję į „banditinę“ Tylų šeimą, kartais gaudavo išgerti ir pavalgyti. Buvo tik po švento Jono. Eidami pro Jono Staniulio sodybą išgirdo klėtyje įtartinus garsus ir klėtį apsupo. Klėties tik vienos durys, langų nebuvo. Skrebai nusitaikę laukė, kas pasirodys. Staiga iš klėties iššoko trys partizanai ir Birutė Staniulytė. Susirėmimo baigtis buvo aiški: žuvo Jonas Ivanauskas-Tigras iš Vosgėlių kaimo, gimęs 1922 metais, Aleksas Katinas- Barzda iš Antakalnio kaimo, gimęs 1915 metais, ir Povilas Kriaučionis-Bijūnas iš Vosgėlių kaimo, gimęs 1924 metais. Jono Staniulio duktė Birutė buvo sužeista ir suimta, pats šeimininkas suimtas ir nuteistas 10 metų lagerio.

Per 1948 metų trėmimą likusius Jono Staniulio šeimos narius sovietų valdžia norėjo išvežti, bet nieko neberado. Tuščioje sodyboje okupantai apgyvendino kolonistus iš Rusijos: aklą (?) senioką ir jau paaugusį bernioką. Neturėdami maisto, jie ėjo per žmones elgetaudami ir prašydami išmaldos. Tokie pasivaikščiojimai kėlė partizanams ir jų rėmėjams pavojų. Galėjo jie būti saugumo atsiųsti informatoriai. Pirmiausiai dingo berniokas, paskui ir senis. Tokia jau buvo rezistencijos metų tvarka. Ne veltui buvo dainuojama: „Lietuvi, prikąsk liežuvį,/ Laikyk jį už dantų...“

Matyt, lietuvių atvirumas ir plepumas erzino net kai kuriuos okupantų darbuotojus. Žmonės kalbėjo, kad, kai vienas tardomasis pradėjo per daug „žinot,“ sovietų karininkas pamokęs: „Giriov sakyk: nižinov, nimačiov, nigirdiejev...“ Kai partizanų įspėjimai nebepadėdavo, ilgaliežuviams nukirpdavo plaukus ar net išsivesdavo „kūlelių kapot“. Atrodo, kad per ilgas liežuvis, plepumas pražudė ir Mozūriškių kaimo bobelę Grasildą Tylaitę: sako,

nuėjusi į Leliūnus bažnyčion ir pradėjusi kalbėti apie netoli įsikūrusius partizanus...

Nepagavo

Po minėtų čekistų operacijų didesnių susirėmimų nebebuvo. Prasidėjo trėmimai, "kolchozų" kūrimas, įprasto gyvenimo būdo ardymas, griovimas pagal „Internacionalą": „Pasaulį seną išardysim..." Vis dėlto partizanai su šiomis apylinkėmis dar neatsisveikino. Plepiškių kaimo Pasalio vienkiemiuose ir Salos miške lankydavosi vyžuoniškis Jonas Guobužas-Girėnas, Balys Zabulionis-Šarūnas. Valkiodavosi labai neaiškus Buivydų kaime gyvenusio Vlado Ivanausko brolis Stasys Ivanauskas. Žmonėms kėlė įtarimą ir nuostabą, kad per visus susišaudymus jis likdavo gyvas, net nesužeistas. Net ir dabar niekas nežino, kur jis pasidėjo; nei jo nušovė, nei sužeidė, nei suėmė – tiesiog paslaptingai dingo.

Pirmaisiais "kolchozų" metais, tuoj po švento Petro, rodos, 1950 metų birželio 30 dieną, Mačionių kaimo pusėje, prie Nargėlo ir Gliaudėlio sodybų, pasigirdo šaudymas: tik pokši, tik terškia iš automatų. Šūvių garsai artėjo prie Salos. Suliepsnojo Jono Dičiaus trobos...Tik vėliau paaiškėjo, kad Leliūnų skrebai Mačionių kaime, kažkur netoli Nargėlo, pamatė jau minėtą Stasį Ivanauską. Tas pro Pilipavičių, pro Dičių skuodė Salos link, o iš paskos nuo kalno leidosi vis pašaudydami penki Leliūnų skrebai. Nors Ivanauskas per Jono Dičiaus kiemą ir nebėgo, bet dėl didesnio efekto tariamieji „liaudies gynėjai" neatsilaikė pagundai išmėginti padegamąsias kulkas – į namą pataikyti lengviau nei į „banditą". Stasys Ivanauskas net nesužeistas įsmuko į karklais apaugusią Mūšėjaus ežero įlanką – Varliaraistį ir dingo kaip į vandenį.

Pavaikščiojo skrebukai Varliaraisčio pakraščiais, pabadė durtuvais kelmus. Kas gi ten lįs į tą karklyną, į purvyną? Nuėjo „gynėjai“ Mūšėjaus ežero pakrante netoli Miliūkščio sodybos, rūkė ir aptarinėjo žygdarbį. Jie net nenujautė, kad už kokių 60 metrų į juos nutaikytas partizanų kulkosvaidis. Kad kiek – jie būtų likę kaip sietas. Atkalbėjo čia slapstęsis Balys Zabulionis-Šarūnas: girdi, papilsim, tai papilsim, o kur paskui dėsimės?

Pasalio tragedija

1950 metų kovo 21 dieną Debeikių saugumui buvo pranešta, kad partizanai apiplėšė kolūkį? „Tiesiuoju keliu“. “Kolchozo” valdyba, pirmininkas A. Kiaušas ir revizijos komisija kovo 22 dieną nustatė, kad pagrobti trys po 70–80 kg sveriantys paršai, iš sandėlio išsivežta 480 kg rugių. Sudaryta paieškos grupė, vadovaujama MGB vyresniojo leitenanto Bykov, rogių vėžėmis atsekė iki Mačionių kaimo gyventojo Petro Dičiaus sodybos. Sumušti ir prigąsdinti Petras Dičius, jo žmona Anelė ir sūnus Antanas buvo priversti pasakyti, kad partizanai kiaules palikę prie jų kalvės ir liepę mėsą sutvarkyti. Pasiimsią vėliau. Dičiai skerdieną nutempę ant ežero, prakirtę eketę ir suleidę į vandenį. Gali būti, kad kuris nors iš Dičių mušamas prasitarė, jog kaltininkų reikia ieškoti ne čia, o apie Pasalį... Kareiviai ir skrebai, vedami MGB skyriaus milicininko Juozo Steikūno, gimusio 1908 metais, padrikai užropojo į statų Dubelės kalną. Nors jau buvo pavasaris, pakriūtėje dar buvo daugybė sniego.

Pirmasis Aleksandros Petronienės trobos duris pravėrė Juozas Steikūnas ir pamatė partizaną. Užtrenkęs duris, iššoko laukan ir iššovė. Pastvėrę ginklus, partizanai šoko bėgti, bet sodyba jau buvo apgulta. Partizano Vytenio

buvo nušalę kojų pirštai, tad bėgti negalėjo. Jį kulka pakirto kieme prie klėtelės. Birutė ir Vytenis bėgo į šiaurės rytus, Ksavero Petronio sodybos pusėn. Nubėgusi apie 200 metrų, Birutė Pečpievyje buvo sunkiai sužeista. Šarūną čekistų kulkos pasivijo beveik už kilometro, netoli Pilipavičiaus vienkiemio. Besilaukianti Šarūno žmona Angelė Petronytė irgi išbėgo iš namų, bet ją, bėgančią į Plepiškių pusę, pasivijo čekistas ir, pastvėręs už pakarpos, parvarė namo.

Žuvusius partizanus surinko ir į Debeikius vežė iš Plepiškių kaimo Juozas Kiaušas, o Eleną Tylaitę-Birutę – iš Mačionių kaimo Domicelė Dičiūtė. Mergina dar buvo gyva, visą kelią kriokė ir mirė tik prie Debeikių skrebyno.

* * *

Suimta Aleksandra Petronienė gynėsi partizanų nepažįstanti – užėję atsitiktinai, sušilti. Kitą dieną pripažino, kad bunkeris įrengtas 1949 metų rudenį. Įtarimą čekistams kėlė senos bunkerio lentos. Matyt, patikėjo tik tada, kai Aleksandra Petronienė pasakė, kad lentas ėmė iš seno klojimo sienų. Bunkerį įrengę per pusdienį, žemes daržan nešęs sūnus Jonas. Po susišaudymo bunkerio nerado, jį užtiko tik kovo 24 dieną. Ten rado patalų, rankinę granatą, tris nuotraukas ir paketą. 1950 metų kovo 26 dieną tardoma Aleksandra Petronienė Anykščių apskrities MGB tardymo skyriaus viršininkui vyr. leitenantui Ščukinui pasakė, kad jos duktė Angelė draugavusi su nušautuoju Šarūnu.

1950 metų kovo 27 dieną Anykščių apskrities MGB viršininkas Grigorjev jau pateikė pažymą, kad "kolchozą" apiplėšę Vytauto apygardos Beržo kuopos „banditai" kovo 23 dieną buvo užklupti „banditų" rėmėjos Petronienės vienkiemyje, Plepiškių kaime, Leliūnų valsčiuje, Utenos apskrityje. Nušauti:

1. Jakštonis Albinas, Domo, slapyvardis – Vytenis, „bandoje“ nuo 1944 metų,

2. Zabulionis Antanas (turėtų būti Balys), Jurgio, slapyvardis – Šarūnas, „bandoje“nuo 1948 metų,

3. Tylaitė Elena, Balio, Ivonių kaimo, Debeikių valsčiaus gyventoja, buvusi Vytauto apygardos štabo bunkerio laikytoja, „bandoje“ nuo 1949 metų.

Iš nukautųjų paimtas rusiškas šautuvas, automatas PPŠ, nagano sistemos revolveris, užsienio markės pistoletas ir viena granata.

* * *

Aleksandros Petronienės sūnus Jonas ir duktė Genė susišaudymo dieną netoli namų, rytiniame Salos krašte, kirto malkas. Pro plikas medžių šakas prie Petro Dičiaus sodybos ant ežero pamatė keletą žmonių. Kilus įtarimui, Genė nuskubėjo įspėti troboje likusius partizanus. Deja, jos įspėjimo vyrai nepaisė. Tik grįžo Genė į mišką, ir pasigirdo šaudymas. Abu suprato, kad partizanai užklupti. Nieko nelaukę, brolis ir sesuo perbėgo į kitą miško kraštą, užšoko ant jau sueižėjusio Mūšėjaus ežero ledo, perbėgo į Juškonių (Pasalianų) kraštą ir slapstėsi Klykūnų kaime pas pažįstamus.

Aleksandra Petronienė 1950 metų gegužės 29 dieną Karo tribunolo buvo nuteista 25 metams lagerio ir 5 metams apribojant teises. Nuteistoji padavė kasacinį skundą, prašydama atsižvelgti į jos amžių ir į tai, kad ji mažaraštė, bet 1950 metų birželio 16 dieną skundas buvo atmestas.

Besilaukianti Angelė Petronytė, žuvusio partizano Balio Zabulionio žmona, po susišaudymo pėsčia buvo nuvaryta (apie 18 km) į Debeikius ir ištardyta, tačiau artėjo gimdymas, tad kitą dieną čekistai vėl pėsčią parvarė namo. Palikę kelių kareivių pasalą, laukė naujų aukų. Tą pačią

dieną kareiviai kaip priėmėją pašaukė kaimynę moterį – su jos pagalba Angelė Petronytė pagimdė sūnelį.

LYA, b. b. 18406/3, l. 6, 7, 9, 14, 15, 19-23, 29, 32, 36–40, 43, 44.

Mirties bausmė

Trijų partizanų žūtimi Laisvės kovotojų nelaimės nepasibaigė. Viena bėda vijo kitą. 1950 metų balandžio 6 dieną išduotas bunkeris Vasyliškio kaime, Antano Sriubo sodyboje. Žuvo keturi partizanai. 1950 metų balandžio 12 dieną užtiktas bunkeris Balteniškių kaime, Broniaus Tylos sodyboje. Nenorėdamas pasiduoti gyvas, garbingai žuvo partizanų laikraštėlių „Laisvės šauklys" ir „Aukštaičių kova" redaktorius Bronius Kazickas-Saulius, Krivaitis, Vakaris. Kilo įtarimų dėl partizanų rėmėjos Bronės Petronytės apsilankymų pas Leliūnų valsčiaus saugumo viršininką Dulovą... Įtarimų debesys tirštėjo.

1950 metų gruodžio 28 dieną Plepiškių kaimo žmonės išgirdo baisią naujieną: buvusioje Kiaušų sodybvietėje ant senos obels pakarta Bronė Petronytė. Prie obels prikabintas mašinėle rašytas lapelis:

Visuomenės žiniai

Šnipas Petronytė Bruonia k. Plepiškių prieš kiek laiko buvo pajungtas pragaištingam darbui – šnipinėjimui. Laisvės kovos sąjūdžio noras sugrąžinti jį į tikrąjį kelią per tuo reikalu platinamus viešuosius įspėjimus liko be pasekmių. Vėliau buvo įteiktas asmeniškas įspėjimas, tačiau ir jis toje judiškoje sąžinėje paliko be atgarsio.

Kaip griežtai priešingas Tautos siekiams bei Laisvės kovos sąjūdžiui, nerodąs noro pasitaisyti, buvo perduotas Karo Lauko Teismui ir pagal jo nuostatų sprendimą

nubaustas mirties bausme pakariant. Sprendimas įvykdytas 1950 gruodžio 27 d.

Tebūnie tai visiems pamoka.

Nupuolusias Tautos jėgas norima susigrąžinti, tačiau jei jos neparodo noro pasitaisymui, yra perduodamos Karo Lauko Teismui.

Partizanų Dalinio Vadas (parašas)

LYA, f. K-1, ap. 15, b. 3397, l. 99 ir 100.

Apie Bronės nužudymą brolis Jonas Petronis pranešė Leliūnų valsčiaus saugumui. Atsiųstas MGB Anykščių skyriaus jaunesnysis leitenantas Skorochodov 1950 metų gruodžio 28 dieną apklausė artimesnius Bronės Petronytės kaimynus – Ksaverą Petronį, Vincą Juodzevičių ir Povilą Masį. Bronės dėdė Ksaveras Petronis sakė, kad ji, kaip ir jos motina, rėmė partizanus. Po partizanų žūties motina Aleksandra Petronienė pateko į kalėjimą. Leliūnų valsčiaus MGB viršininkas Dulovas Bronei žadėjęs motiną iš kalėjimo išsukti. Eiti pas jį iškart bijojusi, siuntusi laišką, gavusi atsakymą. Paskui jau dažnai nueidavusi. Bronė sakiusi, kad tiek Dulovas, tiek jo žmona esą labai geri žmonės ir žadėję motiną iš kalėjimo ištraukti.

LYA, f. K-1, ap. 15, b. 3397, l. 114–121.

Vincas Juodzevičius sakė girdėjęs, kad naktį labai loję šunys, bet apie Bronės pakorimą sužinojęs tik iš jos brolio Jono Petronio.

Povilas Masys pasakojo, kad 1950 metų gruodžio 27-osios vakarą į trobą įsiplėšė du baltais chalatais apsivilkę partizanai. Vienas buvo aukštas, pailgo veido, šviesiaplaukis, kitas – žemas, apskritaveidis, ginkluotas, rodos, automatu. Pareikalavę atnešti vadeles. Kai paklausęs, kam jų reikia, atšovė: „Ne tavo reikalas!“ Vadeles padavęs

daržinėje, ir į vidų jie nebeėję. Masys sakė, kad naktį girdėjo lojant šunis. Apie Bronės pakorimą sužinojęs tik iš jos brolio Jono Petronio. Bronė, pasak Masio, draugavusi su partizanais, o kodėl ją nužudė, nežinąs.

1950 metų gruodžio 28 dieną buvo plačiau apklaustas Jonas Petronis. Jis papasakojo, kad partizanai įsibrovė apie 11–12 valandą vakaro. Suradę jau gulinčius, paklausė vardų ir liepė Bronei pereiti į kitą kambarį. „Tada ji nulipo nuo krosnies ir nuėjo į kitą namo galą (...). Antras partizanas liepė man sėdėti vietoj, o pats su lempa išėjo į kitą kambarį. Iškart su Brone jie kalbėjo tyliai, paskui pradėjo rėkauti. Vienas iš jų šaukė: „Tu šnipė, dėl tavęs negalime pasirodyti šioj apylinkėj!" Paskui Bronė garsiai pravirko. Tada iš kiemo atėjo trečias partizanas su maskuojamuoju chalatu ir automatu. Rankose jis laikė lazdą, įėjo į kambarį, kur buvo Bronė. Išgirdau, kaip liepė jai gulti ir pradėjo mušti. Girdėjau lazdos smūgius. Reikalavo pasakyti, kiek prieš šventes buvo užėję rusų, nors jokių rusų pas mus nebuvo, tik gruodžio 18–19 dienomis mačiau, kaip pro šalį Rubikių pusėn ėjo grupė kareivių. Paskui girdėjau, kad minėjo Balteniškių bunkerį, kad jis buvęs Bronės išduotas, kad žuvęs vienas partizanas. Partizanai Bronę visą laiką mušė ir reikalavo prisipažinti. Bronė be perstojo rėkė, ką ji sakė – nesupratau, nes durys buvo uždarytos. Mušė ilgai, man rodos, apie valandą. Paskui vienas partizanas paėmė iš manęs peilį, išėjo kieman, atpjovė vadelių gabalą, sugrįžo į kambarį, šia virve už nugaros surišo Bronei rankas ir išsivedė į kiemą. Į kambarį, kur aš buvau, vienas partizanas atnešė lempą, liepė uždaryti duris ir eiti gulti. Dar įspėjo, kad apie tai niekam nepraneštume, nes kitą naktį bus kaip Bronei. Prieš guldamas pro langą dar pamačiau, kaip keturi ar penki partizanai Bronę nusivarė į Plepiškių pusę. Rytą atsikėlęs nutariau

eiti į Leliūnus ir pranešti apie įvykį MGB organams. Išėjęs pamačiau Bronės basų kojų pėdsakus ir ėjau į tą pačią pusę, nes ir man ten reikėjo eiti. Pėdsakais nuėjau iki netoli Plepiškių kaimo stovinčios klėtelės ir pamačiau ant obels pakartą Bronę. Priėjęs arčiau, pamačiau lapelį. Lapelis buvo ant kitos obels. Nuimti Bronę bijojau, nuėjau į Mozūriškių kaimą pas Vincą Kisielių, paėmiau iš jo arklį, nuvažiavau į Leliūnus ir pranešiau MGB. Su šiuo arkliu parvažiavau namo ir pradėjau laukti kareivių. Bronę išėmė iš kilpos, kai atvyko MGB darbuotojai ir kareiviai. Sesers nužudymo priežasties aš nežinau."

LYA, f. K-1, ap. 15, b. 3397, l. 107–113.

Čekistų pinklės

1951 metais partizanų buvo jau nedaug belikę. Per porą metų "kolchozai" buvo taip žmones nuskurdinę, kad kovotojai jau nebenorėjo iš jų prašyti paramos. Likę partizanai pradėjo reikalauti pagalbos iš "kolchozų" pirmininkų. Tos prievolės pirmininkams kėlė daug rūpesčių ir pavojų, nes dažnai apie tą pagalbą sužinodavo sovietų saugumas.

Saugumas įtarinėjo, kad Baltenių kaime pas Joną Žygelį užeidinėja ar slapstosi partizanai: Algirdas Varnas-Gaidelis, Vytautas Guobužas-Viesulas, Bronius Mozūra-Kunotas, bet sugauti jų nesisekė. Siūlo galą čekistai pastvėrė, kai 1952 metų sausio 19 dieną slapta sulaikė ir ištardė spėjamą partizanų rėmėją Otoną Lasį iš II Buivydų kaimo. Lasys patvirtino, kad rugsėjo mėnesį pas jį buvo užėję partizanai Gaidelis, Viesulas bei kiti, nusivedė pas netoli gyvenusį M. Melnikaitės kolūkio pirmininką Kazį Tylą, taip pat gyvenusį II Buivydų (Dauliupio) kaime, ir davė įsakymą partizanų reikalams parūpinti 5000 rublių. Kazys Tyla ir Otonas Lasys keturiems "kolchozo" brigadi-

ninkams liepė turguje parduoti po 5 centnerius "kolchozo" grūdų, o gautus pinigus perduoti brigadininkui Vladui Ivanauskui, kad atiduotų partizanams. Kad nekiltų įtarimų, jog vyksta machinacijos, brigadininkus aplankė bei liepė nurodymą vykdyti ir pats partizanas Gaidelis. Brigadininkai Vincas Pipiras ir Vladas Ivanauskas užduotį įvykdė – grūdus pardavė ir pinigus atidavė Gaideliui.

* * *

Praėjus dviem savaitėms po Otono Lasio apklausos, 1952 metų sausio 21 dieną į MGB Anykščių rajono skyrių užėjo M. Melnikaitės kolūkio pirmininkas Kazys Tyla ir pranešė, kad sausio 20-osios naktį į jo namus buvo užėję keturi ginkluoti „banditai", pabuvę 20–30 minučių nuėjo Baltenių kaimo link – ten vienkiemiuose gal turi ryšininkų ir rėmėjų. Pagal Kazio Tylos pranešimą, buvo surengta čekistinė karinė partizanų paieškos operacija, bet nieko nerasta. Sausio 23 dieną Tyla MGB rajono skyriui pranešė, kad praeitą naktį pas jį vėl buvo užėję du ginkluoti partizanai, palikę krepšį (planšetę) su „banditų" dokumentais ir liepę perduot Gaideliui arba Viesului, nes jie pas Tylą turėtų užeiti. Krepšį patikrinus, rasta:

šovinių automatui – 32 vienetai,
partizanų nuotraukų – 34 vienetai,
partizano Automato asmens byla.

1949 metų rugsėjo 7 dieną partizanų Karo Lauko Teismo nuosprendis piliečiui M. Šermukšniui ir dar trys dokumentai, tarp kurių ir legalizavusio partizano Broniaus Morkūno pasas, prirašymo pažyma bei 1952 metų sausio 21 dienos Siaubūno laiškas Gaideliui ir Viesului.

Čekistai suprato, kad pas Kazį Tylą netrukus turėtų ateiti partizanai. Jo namuose buvo „įtaisytas sekretas" (sodyboje pasislėpę tykojo čekistai), o pats Tyla buvo

pamokytas, kaip greičiau pašaukti kariuomenę.

LYA, f. K-1, ap. 15, b. 268, l. 19, 20, 21.

Operatyvinis karinis „sekretas" (sodyboje pasislėpę čekistai) Kazio Tylos vienkiemyje prabuvo 12 parų ir nieko nesulaukė. Čekistai suprato, kad Tyla ne tik nenori jiems padėti, bet dar ieško būdų, kaip apie pasalą pranešti partizanams ir jų rėmėjams. Norėdami išsiaiškinti, ar Tyla neveidmainiauja, čekistai sugalvojo gudrybę: 1952 metų vasario 8 dieną pas "kolchozo" pirmininką, kaip partizano Siaubūno (A. Kraujelio) ryšininkas, atėjo patyręs saugumo agentas Smirnov ir atnešė tariamą Siaubūno laišką. Visų žinomas partizanas prašė grąžinti jam paliktą krepšį su partizanų dokumentais:

„Brangusis Kazy, kur dabar pas Tave paliktas daiktas? Jeigu jo dar kam nors neperdavėte, tai per šį žmogų perduokite man. Kitoje lapelio pusėje parašykite, kas girdėt pas Jus, ar valkiojas ruskiai. Greitai būsiu Jūsų apylinkėse. SIAUBŪNAS".

Kazys Tyla, perskaitęs laiškelį ir kiek šnektelėjęs, kitoje laiškelio pusėje parašė:

„Mielas broli, Jūsų daiktai, kuriuos mano sesuo buvo paslėpusi, pakliuvo ruskiams, dabar mane tardo, bet aš neprisipažįstu, o ruskiai pas mane dažnai būna. Tyla Kazys".

Tyla dar paprašė ryšininką pasakyti partizanams, kad paliktus daiktus rusai rado šiauduose ant tvarto. Prašė dėl to labai nepykti, nes, girdi, visada kuo galėdamas padeda. „ O rusai pas mus būna dažnai, buvo 1952 metų vasario 8 dieną, o gal kur pastatuos ir dabar yra, tad reikia būti atsargiems." Dar Tyla nusistebėjo, kaip apie tai iki šiol nežino partizanai, nes per gimines perspėjęs.

LYA, f. K-1, ap. 15, b. 268, l. 46, 47.

Čekistai tada suprato, kad Kazys Tyla juos apgaudinėja. Dabar suplanavo į jo sodybą, kaip į partizanų ryšių punktą, Siaubūno vardu pakviesti Gaidelio vyrus ir ten juos sunaikinti. 1952 metų vasario 11 dieną tariamas Siaubūno ryšininkas – KGB agentas Smirnov vėl atėjo su laišku, bet Tyla, matyt, pajuto klastą ir laiško nebepriėmė. „Ryšininkui" išeinant, dar pasakė: „Tegu ateina patys, tada ir pasiaiškinsim."

Nepavykus šiai operacijai, matydami, kad Kazys Tyla vedžioja juos už nosies, saugumo ir milicijos darbuotojai sukūrė naują scenarijų.

Milicija gavo sankciją Kazio Tylos areštui, ir suėmę rogėmis vežėsi į Anykščius. Miške prie Pašilių pastotę užpuolė „partizanai". „Pašauti" milicininkai išvirto, o sulaikę arklį „partizanai" Kazį Tylą nutempė į bunkerį, kaltino kaip Tėvynės išdaviką, dirbantį sovietų saugumui, šnipinėjantį ir išdavinėjantį partizanus ir jų rėmėjus. Pamanęs, kad kad šie „partizanai" apie jo ryšius su partizanais nieko nežino ir gali su juo susidoroti, Kazys Tyla pradėjo įrodinėti, kad jis ne šnipas, kad jį patį tąso už ryšius su kovotojais, kad su bendraminčiais parūpina jiems pinigų, kad gerai pažįstamas ir su Gaideliu, ir su Siaubūnu, ir su kitais partizanais...

Kai „vaduotojai" pasitraukė ir vėl pasirodė „nukautieji" čekistai, Kazys Tyla supranto, kad buvo skaudžiai apgautas, bet čekistai jau žinojo svarbiausių partizanų rėmėjus: Vladas Ivanauskas, Otonas Lasys, Stasys Juodzevičius, Anicetas Šaltenis, Angelė Tylaitė, Juozas Pipiras... Paaiškėjo, kad Siaubūno slapstymosi vietas turi žinoti Labeikių "kolchozo" sąskaitininkas Juozas Tarulis, kad Gaidelį rasti galėtų Stasys Juodzevičius...

Susidorojimas

Netrukus buvo duotos sankcijos ir pagal RSFSR baudžiamojo kodekso 17–58–1a straipsnius suimti:

TYLA Kazys, Jono, gimęs 1907 metais Klyvėnų (oficialiai – Klevėnų) kaime, Anykščių rajone, iš vidutinių valstiečių, M. Melnikaitės kolūkio pirmininkas.

IVANAUSKAS Vladas, Liudo, gimęs 1907 metais Tauragnų miestelyje, Utenos rajone, buožė, gyvena Buivydų kaime, Anykščių rajone, M. Melnikaitės kolūkio brigadininkas.

TYLAITĖ Angelė, Jono, gimusi 1927 m. Buivydų kaime, Anykščių rajone, ir ten gyvenanti, iš vidutinių valstiečių, kolūkietė.

ŠALTANIS Anicetas (Jono), gimęs 1898 metais ir gyvenęs Gulelių kaime, Utenos rajone, iš vidutinių valstiečių, Labeikių kolūkio kolūkietė.

PIPIRAS Juozas, Juozo, gimęs 1895 metais Buivydų kaime, Anykščių rajone, ten ir gyvenantis, iš vidutinių valstiečių, M. Melnikaitės kolūkio sandėlininkas.

TARULIS Juozas, Kazio, gimęs 1921 metais Labeikių kaime, Utenos rajone., ten ir gyvena, iš vidutinių valstiečių, Labeikių kolūkio sąskaitininkas.

Ivanausko, Tylaitės, Pipiro ir kitų suimtųjų parodymai bei kiti anksčiau gauti duomenys davė pagrindą suimti ir Stasį Juodzevičių bei Otoną Lasį. Buvo ruošiami dokumentai suimti Povilą Masį ir kitus partizanų rėmėjus.

LYA, f. K-1, ap. 15, b. 268, l. 58–63.

1951 metų rudenį M. Melnikaitės kolūkio grūdai buvo pasverti ir parduoti normalia tvarka, bet, gavus pinigus,

reikėjo juos perduoti kasai arba parodyti, kokiu tikslu jie buvo išleisti, suvartoti. Anykščių rajono saugumas pradėjo aiškintis, kam tie pinigai buvo panaudoti.

1951metų gruodžio 4 dieną MGB Anykščių skyriaus operatyvinis įgaliotinis Narkūnas apklausė Vaisiutiškio kaimo gyventoją Stasį Dabužinską, gimusį 1907 metais, ir kitus. Išsiaiškino, ką už gautus pinigus pirko, iš ko pirko, kiek sumokėjo ir t.t. Paaiškėjo, kad "kolchozo" valdyba tyčia Kaune pirko niekam tikusį neveikiantį variklį, kad reikėtų mažiau mokėti ir liktų daugiau pinigų partizanams. Pirkimo akte užrašė, kad sumokėjo 7500 rublių, o variklį pardavusi V. Lesinsko žmona sakė gavusi tik 3000 rublių. Kilo abejonių ir dėl pardavėjo parašo. Už variklio parvežimą kauniečiui D.Oskinui buvo sumokėta 400 rublių. "Kolchozo" valdžia variklio remontą primetė nagingam savamoksliui mechanikui Antanui Sriubui, deja, variklis buvo nepataisomai sugedęs. Prasidėjus tardymams, areštams, įtarinėjimams, kaltinimams dėl nepataisomo variklio, Antanas Sriubas pasitraukė iš gyvenimo.

Devyniems teisiamiesiems buvo pritaikytas Baudžiamojo kodekso 17–58-1a straipsnis: 25 metai lagerio, 5 metai apribojant teises (tremtis) ir turto konfiskavimas. Į lagerius pakliuvo Vladas Ivanauskas, Stasys Juodzevičius, Otonas Lasys, Povilas Masys, Juozapas Pipiras, Anicetas Šaltanis, Juozas Tarulis, Kazys Tyla ir Angelė Tylaitė. 1953 metais po Stalino mirties bylos buvo peržiūrėtos ir bausmė sumažinta iki 7 metų lagerio ir 3 metus apribotos teisės.

Buvo suimtas, ilgai tardomas ir kankinamas "kolchozo" brigadininkas Vincas Pipiras. Be jau minėtų kaltinimų, Pipiras buvo ir daugiau nusidėjęs sovietų valdžiai: apie 2,5 metų buvo tarnavęs savisaugos daliniuose. Nors ir spaudžiamas bendrabylių parodymų, Vincas Pipiras

atlaikė kankinimus, neprisipažino. Vėliau, jau paleistas, sakė norėjęs nusižudyti ir labai apsidžiaugęs, kad kratydami nesurado lenktinio peiliuko. Deja, stiprus, šviesaus proto vyras po baisių kankinimų tapo nepagydomu ligoniu ir, palaužtas džiovos, netrukus mirė.

Ginkluotoji kova pasibaigė, bet Laisvės troškimas išliko.

Utena, 2006

Petras GIRDZIJAUSKAS

Partizanų karas Eržvilko krašte ir okupantų klastotės

Okupantų vykdomas Lietuvos valstybės naikinimas ir jos gyventojų genocidas sukėlė visuotinę gyventojų neapykantą ir pasipriešinimą okupantams ir koloborantams, kuris 1941 metų birželio 23–26 dieną prasiveržė visuotiniu sukilimu ir Lietuvos valstybinės santvarkos atkūrimu. Eržvilkiškiai sukilėliai dalyvavo sukilime Kaune, pagal Laikinosios Lietuvos vyriausybės nuostatus atkūrė Eržvilko valsčiaus administraciją.

Vokiečių okupantai po šešių savaičių likvidavo Laikinąją Lietuvos vyriausybę ir tęsė bolševikų pradėtas Lietuvos gyventojų represijas. Eržvilkiškiai taip pat tęsė pradėtą kovą, tik jau su vokiečių okupantais. Eržvilke buvo suformuotas valsčiaus Lietuvos laisvės armijos (LLA) štabas, 35 LLA vanagų būrys. Jiems vadovavo ltn. Petras Ruibys ir ltn. Juozas Babilius, aktyviai talkinami kapitono Jono Babiliaus. Valsčiaus štabas priklausė Tauragės apskrities štabui, kuriam vadovavo eržvilkiškis kpt. Jonas Babilius-Ridikas, Šarūnas. Tauragės aps. LLA štabas turėjo Gulbės, vėliau Lino, o Eržvilko vls. štabas – Fikuso slapyvardį. Visuose kituose apskrities valsčiuose taip pat buvo sukurti kariniai būriai. Apskrityje buvo iki 500 LLA vanagų.

Eržvilkiškis Telesforas Kisielius, Kauno m. Panemunės policijos nuovados vachmistras, 1943 metų vasarą buvo komandiruotas į Onuškio, Lydos apylinkes kovoti su raudonaisiais diversantais, kurių Rūdnikų giriose tą vasarą knibždėte knibždėjo. Buvo sudarytas vokiečių karininkų vadovaujamas 30 policininkų dalinys, kuris rengdavo

pasalas diversantams. Kaip rašo A.Kisielius-Mikutis (*LKA Nr. 32, P. 93*), čia Telesforas Kisielius įgijo partizaninės kovos patirties. Kitų metų vasarą, artėjant frontui, Kauno policijos nuovados buvo paleistos ir Telesforas grįžo į Pavidaujį. Įstojęs į Gaudento Kisieliaus-Tomo, LLA Kadagio (vėliau Ąžuolo) kuopą pradėjo ruoštis artėjančiai antrajai sovietų okupacijai.

Kuopos vadas Tomas – dragūnų puskarininkis, turintis reguliariosios kariuomenės karybos teorinį ir praktinį paruošimą, jo pusbrolis Telesforas – policijos vachmistras, įgavęs praktinės partizaninio karo patirties kovose su diversantais, diskutuodami netruko prieiti išvadą, kad reguliariosios kariuomenės karybos strategija partizaniniam karui netinka ir priėmė Telesforo partizaninio karo strategiją. Čia pat nutarė rengti kuopą ir kuopos teritorijos gyventojus partizaniniam karui su artėjančiais sovietų okupantais – statyti slėptuves, tvarkyti ryšius, ruoštis konspiracijos ir kitiems veiksmams (*K.Kaspa-ras. Lietuvos karas. P.127*).

Apskrities štabas priklausė LLA Šiaulių apygadai. Ši – vyriausiajam LLA štabui. Tokia, tik gerokai fronto apardyta apskrities LLA struktūra liko antrąkart Rusijos bolševikinei imperijai okupavus Lietuvą.

Bolševikai Eržvilke vietoj progimnazijos įsteigė gimnaziją. Mokytojų kolektyvas pasipildė Vytautu Steponaičiu, Henriku Danilevičiumi, Jonu Kubiliumi. Direktoriumi paskirtas Antanas Giedraitis – visi jie LLA kariai. Jie sukūrė pogrindžio organizaciją, apjungusią visus LLA vanagų būrius Tauragės ir pietvakarinėje Raseinių apskrities dalyje. Šioje erdvėje visi piliečių ar atskirų organizuotų grupių pasipriešnimo veiksmai turėjo paklūsti jų vadovavimui. Pogrindžio organizacijos vadovybė su kuopų vadais rengė posėdžius Kadagio kuopos karių ir rėmėjų įreng-

tose slėptuvėse: Pagirių kaime pas Preilauskus ir Rudžių kaime pas Toliušius. Viename iš posėdžių pogrindžio organizacijai suteiktas Lydžio slapyvardis, priimta Kadagio kuopos vado pasiūlyta partizaninio karo strategija. Vanagus nutarta vadinti partizanais, jie turėjo dėvėti Lietuvos kariuomenės uniformą ir skiriamuosius ženklus.

Sukurtai pogrindžio organizacijai vadovavo ltn. Petras Ruibys-Garbštas, Žigas (fizikos ir chemijos mokytojas), organizacijos štabui – Jonas Kubilius-Bernotas (matematikos mokytojas), jis vadovavo ir visos organizacijos operatyvinei veiklai. Informacijos ir propogandos veiklai vadovavo Antanas Giedraitis (gimnazijos direktorius), o Vytautas Steponaitis (anglų kalbos mokytojas) kartu su Henriku Danilevičiumi-Vidmantu (darbų mokytoju) tvarkė ūkinę dalį ir rūpinosi medikamentais ir tvarsliava. Štabo ir organizacijos veikloje aktyviai dalyvavo mokytojai P.Gailiūnas, ltn. J. Statkevičius, K.Ruibys-Eiva bei Varlaukio mokyklos mokytojas ltn. Juozas Babilius. Organizaciniam sektoriui vadovavo Jonas Žičkus-Viksva (Eržvilko vargoninkas), žvalgybai – Antanas Stoškus-Raila (štabo apsaugos būrio vadas). Gulbės štabo viršininkas kpt. Jonas Babilius-Ridikas iš Tauragės praūžus frontui atsikėlė į tėviškę – prie Eržvilko esantį Balandžių kaimą, valsčiaus organizacijai deponavo iš apskrities štabo atsivežtus dokumentus, tarp jų – statutą, vidaus, organizacinio sektoriaus tvarkos taisykles, teismų tvarką. Šie dokumentai, pritaikyti esamai organizacijai, buvo sėkmingai panaudoti rinktinės ir aukštesnių partizaninių organizacijų veiklai. Kapitonas aktyviai dalyvavo organizacijos veikloje, konsultavo rinktinės štabo darbuotojus. Be viso kito, štabas ruošė ir atsarginius darbuotojus: iš gimnazistų – Joną Rimšą, iš tarnautojų – Juozą Mocių, kurie greitai užėmė atitinkamas pareigas rinktinės štabe.

Tuo pat metu periferijoje gausėjo LLA vanagų būriai, jie net patrigubėjo ir sudarė daugiau nei po šimtą karių kiekviename valsčiuje. Karių gausa kėlė didelį rūpestį operatyvinio skyriaus vadui Bernotui. Opiausia problema buvo karių maitinimas. Dėl tos priežasties įvairiomis priemonėmis prisiėjo mažinti karių skaičių, kad jie nepatektų į sovietų kariuomenę. Formuojant rinktinę, vanagai sutelkti į tris kuopas: pirmoji – Kadagio, vėliau Ąžuolo, apjungė Paupio – K. Tamulio-Senio, Pavidaujo – T. Kisieliaus-Bitino, Batakių – J. Strainio-Saturno ir Gaurės – A. Joniko-Rolando būrius.

Antroji – Uosio kuopa – apjungė tris arba keturis būrius: Vaitimėnų, Pajūrio ir Karklėnų.

Lydžio rinktinės Kadagio (Ąžuolo) kuopos būrio vadas Antanas Jonikas-Rolandas (1945–1947 m.).

Nuotrauka iš K.Jonikienės asmeninio archyvo

Trečioji – Neptūno kuopa – apjungė keturis ar penkis būrius: Šalnos, Žaibo, Nemuno, ir ketvirtas būrys, kurio pavadinimas nenustatytas, veikė Ž. Naumiesčio ir Šilutės aps. teritorijoje. Tvarkant karinę rinktinės struktūrą buvo nustatytas 70 karių skaičius kuopoje (*K. Kasparas. Lietuvos karas. P.503–506*).

Okupantai nesnaudė, jau 1945 metų pradžioje suėmė gimnazijos direktorių A. Giedraitį, mokytoją V. Steponaitį, karininkus Joną ir Juozą Babilius. Tačiau pogrindinio štabo veikla nesutriko, štabo nariai persirikiavo pareigybėmis ir pasipildė nauju nariu – šilutiškiu mokytoju Jonu Jokubausku, slapyvardžiu Jonulauskas-Merkys. Greitai Merkio iniciatyva ir visų štabo narių pastangomis

Antanas Giedraitis, Lydžio rinktinės Informacijos ir propagandos skyriaus vadas, Eržvilko gimnazijos direktorius (1944–1945). Nuotrauka iš Juozo Giedraičio asmeninio archyvo

buvo išleistas Lydžio rinktinės laikraštis „Laisvės varpas“ (vokiečių okupacijos metu pogrindyje leistas ateitininkų organizacijos laikraštis, kurio leidybą pratęsė rinktinės štabas), tapęs populiariu tarp partizanų ir vietos gyventojų. Tai buvo Tiesos spindulėlis okupantų melo jūroje, kurio partizanai ir visuomenė su nekantrumu nuolat laukė.

Baigiantis vasarai į štabą buvo priimtas karininkas Juozas Kasperavičius-Šilas, kuris nedelsiant iš Bernoto perėmė vadovavimą operatyviniam skyriui.

Tuo metu štabo vadovaujamos rinktinės kuopos nuolat kariavo su okupanto kariuomene ir jai talkinusiais stribais: ruošė pasalas, užiminėjo valsčių miestelius, drausmino kolaborantus. Nepaklūstančiuosius partizanų karo lauko teismas baudė materialinėmis baudomis ar net mirtimi. Gimnazija taip pat priešinosi okupaciniam režimui: ignoravo okupantų siunčiamas programas, vaikus mokydama pagal Lietuvos valstybėje galiojusias. Buvo blokuojamas stojimas į komjaunimą. Gimnazijoje vyravo krikščioniška dvasia. Valsčiaus komsorgas Zigmas Gramaila į gimnaziją nebuvo įleidžiamas, valsčiaus teritorijoje šlaistėsi su garnizonu, kaip vertėjas ar kaip eilinis stribas.

Ypatingą pasipriešinimą parodė štabo ryšininkė gimnazistė Onutė Preilauskaitė ir visa jos šeima. Partizanų ir čekistų susirėmimo Čepaičių–Pagirių kaimuose metu Onutė ir kiti šeimos nariai talkino partizanams. Tai pastebėję čekistai Onutę suėmė, o jos motiną kankino kambaryje, šalia slėptuvės, kurioje slėpėsi partizanai V. Ivanauskas-Vytenis ir J. Starkus-Maželis. Čekistas įsiutęs automato buože smogė P.Preilauskienei, šis iššovęs nukovė patį čekistą. Tai išgelbėjo jos ir abiejų partizanų, buvusių slėptuvėje, gyvybes, nes Vytenis veržėsi mūšin gelbėti kankinamą Preilauskienę, o Maželis vargu ar būtų sugebėjęs

Onutė Preilauskienė, Lydžio rinktinės štabo ryšininkė, čekistų nukankinta 1945 m. liepos mėnesio pradžioje.

Nuotrauka iš Elenos Preilauskaitės asmeninio archyvo

jį sutramdyti. Toje slėptuvėje slėpdavosi ir kuopų vadai, atvykę į pasitarimus su rinktinės vadu Garbštu, štabo viršininku Bernotu, kitais štabo nariais, tarp kurių Onutė palaikė ryšius. Garbštas, sužinojęs, kad Onutė suimta, įsakė visiems štabo nariams pasiimti iš slėptuvių ginklus ir nedelsiant pasišalinti iš gimnazijos – išeiti į Railos štabo apsaugos būrį miške. Railos būrio žvalgybininkai atidžiai sekė Eržvilko čekistų nusikalstamą veiklą ir nustatė, kad Onutė, per dvi paras priešams nepratarusi nė žodžio, buvo nukankinta pačiu žiauriausiu būdu. Gavęs šią žinią Garbštas įsakė štabo nariams Bernotui, Vidmantui, Vapsvai ir kitiems kartu su juo grįžti į darbo vietą. Bendradarbiai net nepastebėjo trumpo jų dingimo iš gimnazijos.

Eržvilko valsčiaus NKGB viršininkas I.A.Močalov, įvykdęs šį kraupų nusikaltimą, įsakė bendrininkams: komsorgui Z.Gramailai, milicijos viršininkui Vladui Butkevičiui, stribams J. Pranskaičiui ir P. Avgustovičiui, Eržvilko kapinėse nuo kapo nulaužti akmeninį kryžių, pririšti jį prie Onutės kūno ir nuskandinti Šaltuonos senvagėje. Minėtieji šią kraupią šventvagystę įvykdė (*Nužudyta, bet nemirusi.*/ *Lietuvos Aidas. 1992 m. spalio 20 d. P. 7*).

Tuometinis Eržvilko gimnazijos direktorius juristas Toliušis sugebėjo iškelti baudžiamąją bylą dėl O. Preilauskaitės nužudymo. I. A. Močalov buvo nušalintas iš pareigų ir nuteistas. Tačiau dėl gimnazijos mokytojų kolektyvo bolševikinių mokymo programų ignoravimo ir del čekistų įvykdyto nusikaltimo – žiauraus O. Preilauskaitės nužudymo – iškėlimo į viešumą, čekistų pastangomis Eržvilke gimnazija buvo panaikinta, palikta tik progimnazija, o direktorius Toliušis atleistas iš pareigų.

Štabo narių iniciatyva į direktoriaus pareigas buvo rekomenduotas Henrikas Danilevičius. Tauragės švietimo skyrius savo įsakymu paskyrė jį į šas pareigas nuo 1945–1946 mokslo metų pradžios. Nuo šios datos J.Kubilius-Bernotas atleistas iš mokytojo pareigų, taip pat ir iš rinktinės štabo viršininko pareigų, jam leista tęsti studijas Vilniaus universitete. Lydžio rinktinės vadas P.Ruibys-Garbštas štabo viršininku paskyrė H. Danilevičių-Vidmantą, kuriam štabas iškėlė uždavinį – sujungti Pietų Žemaitijos partizanų rinktines į apygardą. Vidmanto pečius užgulė triguba našta: vadovauti progimnazijai, rinktinės štabui ir kurti apygardą. Šią užduotį jis energingai ir kantriai vykdė, į štabą pasitelkęs J.Mociu-Švedrį, J. Rimšą-Justą ir J.Mačiulį-Skaisgirį, kurie vienoje slėptuvėje su operatyvinio skyrius vadu Šilu atliko ir techninę „Laisvės varpo“ leidybos dalį (*N. Gaškai-*

tė ir kt. Lietuvos partizanai 1944–1953. P.233–259).

J.Jonulauskas-Merkys, susitvarkęs atitinkamus dokumentus, nevaržomai judėjo tarp miestų, parūpindamas reikiamos technikos „Laisvės varpo" leidybai. Laikraštį redakcija reguliariai leido net kelių šimtų egzempliorių tiražu. Kuopos atstovai jį platino, jei reikėdavo – padaugindavo, visoje rinktinės teritorijoje. Leidinys buvo pageidaujamas visų visuomenės sluoksnių, populiarumu nenusileido Laisvės gynėjų sąjungos leidžiamiems „Lietuviškiems atgarsiams" (redaktorius P.Paulaitis-Aidas), pasiekusiems ir Lydžio rinktinės teritoriją.

Kuopų operatyvinė veikla buvo aktyvi visus metus. Daug kovinių susidūrimų su čekistais, daug žūčių abiejose pusėse. Žuvusiųjų vieton stojo kiti jaunuoliai. Partizanų gretos neretėjo. Rugpjūčio 7 dieną Mickiškės miške, prie Gaurės miestelio, mūšio metu žuvo devyni Saturno būrio partizanai. Čekistų persekiojamas sužeistas Kadagio kuopos vado pavaduotojas, Batakių būrio vadas J. Strainys-Saturnas vėliau slėptuvėje nusišovė.

Vidmantas pasiūlė jurbarkiškiams – Laisvės gynėjų kuopai (batalionas Nr. 8, Trijų lelijų rinktinė) prisijungti prie Lydžio rinktinės, tačiau atsakymo negavo. P.Paulaitis-Aidas diplomatiškai nutylėjo, nes griežtai saugojo savųjų autonomiją. Vidmantas, perėmęs vadovavimą štabui, pavasariop sukvietė gretimų rinktinių vadus į pirmąjį pasitarimą apygardos įkūrimo klausimu. Dalyvavo: J. Čeponis-Budrys, A. Zaskevičius-Šalna, J. Žemaitis-Darius, P. Bartkus-Saulius, J. Beloglovas-Algis ir P. Paulaitis-Aidas. Visi vienbalsiai sutiko, kad apygardą įkurti reikia, tačiau nesutarė dėl strategijos – kadriniai karininkai siūlė priimti reguliariosios kariuomenės kariavimo strategiją, Vidmantas – partizaninio karo: pasalų, slapstymosi slėptuvėse, gero ryšio tarp padalinių, strategiją. Nesutarimai

išliko. Nutarta posėdžius tęsti, Vidmantui pavesta toliau dirbti pradėtą darbą. Partizanai išsiskirstė įsitikinę, kad apygarda bus įkurta (*N.Gaškaitė, D.Kuodytė ir kt. Lietuvos partizanai. Kaunas, 1996. P.233–239*).

Liepos mėnesį buvo didesnių partizanų grupuočių susirėmimų su čekistų kariuomene. Virtukų miško mūšis Kelmės valsčiuje buvo vienas iš įrodymų reguliariosios kariuomenės karininkams, kad apkasų karas su okupacine kariuomene partizanams nepriimtinas. Mūšį pradėjo du šimtai čekistų ir 54 partizanai (čekistai nepuldavo be keleriopos karių persvaros). Po pirmųjų nesėkmingų puolimų bangų čekistai išsikvietė trijų šimtų karių pastiprinimą. Kai ir tada partizanų žiedinės gynybos palaužti nepavyko, čekistai išsikvietė batalioną su atitinkama ginkluote. J.Žemaičio, J.Čeponio ir A.Zaskevičiaus vadovaujamiems partizanams, dengiamiems elitinio Vėgėlės rinktinės būrio, per apsupties žiedą prasiveržti ir pasitraukti pavyko, tačiau prasiveržimą dengęs penkiolikos karių būrys žuvo. Vėgėlės rinktinė žlugo, jos likučiai buvo prijungti prie Žebenkšties rinktinės.

Žiedu apsikasusius partizanus čekistinė kariuomenė galėjo laikyti savo spąstuose tiek, kiek jiems reikėjo, kol būtų pasitelkę karių ir ginkluotės pastiprinimą pergalei prieš juos. Aukšto rango ir kvalifikacijos partizanų karininkai iki tol minėtų faktorių neįvertino. Juos visose mokyklose ir pratybose mokė kasti gynybinius apkasus, ir jie tai darė nesvarstydami. Lydžio rinktinės vadovybė (nors ir žemesnio rango kariškiai) siūlė naudoti partizaninio karo taktiką. Po pamokymo mūšiu aukštesnieji karininkai permąstė partizaninio karo koncepciją ir Lydžio rinktinės štabo komandos vedamos derybos, vadovaujamos H.Danilevičiaus-Vidmanto, pasistūmėjo pirmyn, o po pusmečio perėjo į baigiamąją stadiją.

Ltn. Petras Ruibys-Garbštas, Žigas, Lydžio rinktinės vadas, gimnazijos fizikos ir chemijos mokytojas (1944–1946).

Nuotrauka iš Antano Balašaičio asmeninio archyvo

1946 metų pradžia prasidėjo nesėkmėmis. P.Ruibys-Garbštas sausio pabaigoje išvyko į Panevėžį, užsimojęs ten įkurti pogrindinę pasipriešinimo organizaciją, remdamasis savo buvusiais bendradarbiais. Tačiau šis užmojis baigėsi nesėkme – P.Ruibį-Garbštą Panevėžio čekistai suėmė ir perdavė tardyti į Tauragę. Vidmantas, gavęs žinią, kad Garbštas suimtas, nutarė nerizikuoti likti progimnazijos direktoriumi ir įspūdingai pasitraukė iš progimnazijos. Grįžtant iš seminaro Tauragėje, kuriame kartu dalyvavo ir trys mokytojai, jų vežimą apsupo ir sustabdė štabo apsaugos Railos būrys. Iš vežimo išlaipino tik direktorių H.Danilevičių, o mokytojams partizanai paaiškino, kad direktorius, kaip tarybinis valdininkas, bus nuteistas ir sušaudytas. Po pusvalandžio kinkiniui su mokytojais buvo leista važiuoti toliau. Miške nuaidėjo papliūpa automato šūvių. Mokytojai su šiurpuliu apgailėjo direktoriaus lemtį. Progimnazijos atstovai pareiškė užuojautą Z. Danilevičienei – vaistinės darbuotojai. Ji išvyko

iš Eržvilko nežinoma kryptimi, partizanai prarado patikimą vaistų ir tvarsliavos tiekėją. Partizano žmona sekė vyro lemties pėdomis. Lydžio rinktinės vadovybė, daugiau nei metus vadovavusi ir gimnazijai, buvo priversta iš jos išeiti. Progimnazijoje liko tik ryšininkai. Čekistai tik po gero pusmečio susigaudė, kad H. Danilevičius-Vidmantas juos apvyniojo apie pirštą.

Vidmantas pasišventė karui su okupantu, svarbiausias jo uždavinys – įkurti apygardą. Po keleto Vidmanto susitikimų su gretimų rinktinių derybininkais susitarta dėl apygardos karo strategijos, formato ir kiekvienos rinktinės ryšio, žmogiškojo ir materialinio indėlio į apygardos aruodą. Vidmantas, ruošdamas prielaidas apygardos veiklai, įsikūrė Railos štabo apsaugos būryje, kuris nuolat judėjo pagal vado tvarkomų reikalų poreikį. Gegužės 22 dieną

Henrikas Danilevičius-Vidmantas. Apie 1946 m. Nuotrauka iš Genocido aukų muziejaus fondų

šį būrį po žygio, poilsio metu susekė Eržvilko čekistai. Susidūrimo metu štabo apsaugos būrio ir žvalgybos vadas A.Stoškus-Raila sutriko – užuot mūšyje vadovavęs būriui, metė ginklą ir pasidavė priešui. Žuvo: B.Andriejaitis, A.Celskys, S.Živatkauskas, P.Pilkauskas ir vermachto karys, keliavęs į Vokietiją, kurio pavardė nenustatyta. Paimti į nelaivę: sužeistas B. Jankauskas ir J. Slušinskas. Vidmantas iš vakaro su keleto karių apsauga vizitavo gretimą kuopą ir į susidūrimą nepateko.

1946 metų birželio 13 dieną Lydžio rinktinės struktūros įvykdė vieną iš žymiausių to meto operacijų – 23 politinių kalinių išlaisvinimą iš Tauragės MGB kalėjimo, vadinamo „šubartine". Tarp išvaduotojų buvo pirmasis Lydžio rinktinės vadas P.Ruibys-Garbštas. Jį Vidmantas paskyrė trečiosios kuopos vadu. P.Ruibys-Žigas liepos 18 dieną susidūrė su čekistais. Įnirtingose kautynėse, kuriose kartu su Žigu kovėsi partizanė O.Mockevičiutė, abu žuvo, likę didvyriais Lietuvos kovų už laisvę istorijoje.

Apygardos steigimo procesą trukdė Žebenkšties rinktinės vadovybės nesutarimai. Dėl kilusių nesutarimų tarp rinktinės vado J.Čeponio-Budrio ir štabo nario A.Zaskevičiaus-Šalnos, J.Čeponis atsistatydino iš rinktinės vado pareigų ir perdavė jos vadovavimą A.Zaskevičiui. Nuo rugpjūčio 1 dienos J.Čeponis, naujuoju slapyvardžiu Tauragis, kartu su kuopos vadu ltn. J.Vareikiu-Gauču pasitraukė į rezistentų neapimtą teritoriją ir nuo rugsėjo mėnesio įkūrė Žalčio rinktinę.

A.Zaskevičius-Šalna Žebenkšties rinktinę pervardino į Šerno ir jai vadovavo iki rugpjūčio 20 dienos. Nuo šios dienos A.Zaskevičius Šerno rinktinės vairą perdavė iš nesėkmingos kelionės po Šiaurės Lietuvos rinktines grįžusiam J.Žemaičiui-Matui, kuris ją lapkričio mėnesį pavadino Savanorio rinktine. Nedaug stabilesnė padėtis buvo

ir Vytauto Didžiojo rinktinėje. Todėl rinktinės vadas negalėjo išvykti iš rinktinės teritorijos, o apygardos kūrimo klausimais raštu įgaliojo atstovauti P.Bartkų-Rimgailą, kaip, beje, ir nesutarimų draskomai Šerno rinktinei. Aiškiai rimtas derybininkas buvo tik Rimgaila, nes Žalčio rinktinė dar neturėjo nei struktūros, nei resursų, kaip ir nesutarimų susilpninta Šerno rinktinė. Vienintelė stabili ir patikima jėga buvo Lydžio rinktinė, turinti tris pajėgias kuopas, pakankamą ekonomiką, darnią ir kvalifikuotą vadovybę – ypač gabų vadybininką rinktinės vadą Vidmantą ir tiek karinėje, tiek civilinėse srityse visapusiai išprususį J.Kasperavičių-Šilą, Angį. Lydžio rinktinės pagrindu buvo įkurta apygarda, apie šią solidžią rinktinę subūrusi besiformuojančias rinktines tolimesniam pasipriešinimo darbui.

Prasidėjo apygardos įkūrimo baigiamieji posėdžiai.

Lydžio, Žalčio, Šerno ir Vytauto Didžiojo rinktinių atstovų pasitarimo protokolas apie apygardos įkūrimą ir vadovybės sudarymą.

1946 m. rugsėjo 12 d.

Dalyvavo atstovai:

1. Lydžio rinktinės – Vidmantas (H.Danilevičius), Angis (J.Kasperavičius), Merkys (J.Jonulauskas-Jokubauskas), Švedrys (J.Mocius).

2. Žalčio rinktinės – Tauragis (J.Čeponis), Gaučas (J.Vareikis).

3. Šerno rinktinės – Rimgaila (P.Bartkus).

4. Vytauto Didžiojo rinktinės, Šerno rinktinės atstovas Rimgaila pagal vado patvirtinimą raštu.

Pasitarimo pirmininku vienbalsiai išrinktas Angis, sekretoriumi – Merkys.

Svarstyta: apygardos sukūrimas.

Nutarta: iš Lydžio, Žalčio, Šerno ir Vytauto Didžio-

jo rinktinių sukurti apygardą ir suteikti galimybę į jos sudėtį įsitraukti ir kitiems junginiams.

Svarstyta: apygardos organizacijos ir veiklos nuostatai.

Nutarta: vienbalsiai priimti Lydžio rinktinės laikinuosius veiklos nuostatus ir organizaciją.

Svarstyta: apygardos vadovybės rinkimai.

Nutarta: apygardos vadu vienbalsiai išrinktas Angis, apygardos Organizacinio skyriaus viršininku laikinai skiriamas Rimgaila, o Informacijos skyriaus viršininku laikinai skiriamas Merkys.

Šiame ir kituose apygardos vadovybės posėdžiuose išspręsti likę apygardos organizaciniai klausimai (*Laisvės kovos 1944–1953 metais. LPKTS. Kaunas, 1996. P.115–136*).

Paskutiniu metu kai kuriuose leidiniuose ir publikacijose Jungtinės Kęstučio apygardos (JKA) įkūrimo nuopelnas priskiriamas kpt. J.Žemaičiui ir kpt. J.Čeponiui, tačiau šį nelengvą uždavinį atliko Lydžio rinktinės vadas H.Danilevičius-Vidmantas ir jo štabo darbuotojai. Tai vienas iš reikšmingiausių Vidmanto ir Lydžio rinktinės štabo darbuotojų darbų. Čekistai šiuos Vidmanto, kaip gabaus vadybininko ir drąsaus partizanų vado, nuveiktus darbus žinojo ir nuolat rezgė pinkles jį sunaikinti.

Jungtinės Kęstučio apygardos štabas įsirengė savo slėptuves, persikėlė iš laikinųjų Lydžio rinktinės slėptuvių, pasiimdamas infomacines technines priemones, „Laisvės varpo" spaustuvę ir jo leidėją Merkį. Pradėta gan efektyviai vadovauti apygardai, kuri tuoj pat pasipildė Lietuvos laisvės gynėjų ir Povilo Lukšio rinktinėmis. Apygardos štabo dislokacija ir pagrindiniai jo darbuotojai liko Lydžio įtakos sferoje. Apygardos štabo apsaugai Angis paskyrė Lydžio rinktinės V.Ivanausko-Vytenio būrį.

1946 metų pabaigoje į Batakius atvyko ypatingas

MGB šnipas J.Markulis-„Erelis“, apsimetęs BDPS vadovu, tikėdamasis surengti pasitarimą apygardos slėptuvėje, kad vėliau galėtų lengvai sunaikinti jos štabą. Tačiau kęstutėnai jau turėjo įtarimų, kad jis nepatikimas, tad pasitarimą organizavo pas ūkininką Simaitį šalia Batakių geležinkelio stoties. Vytenis, su savo būriu saugojęs pasitarimo dalyvius, reikalavo, kad „Erelis“ būtų nuteistas ir sušaudytas, tačiau pasitarimą vedęs P.Paulaitis-Aidas dėl įrodymų stokos su tokiu sprendimu nesutiko. „Erelis“ nieko nepešęs grįžo į Vilnių.

1946 metų rugpjūčio mėnesį į Eržvilko gimnaziją atkėlė mokytojų Vinco, slapyvardžiu Jarmala, Audrūnas, ir Bronislavos Ulevičių šeimą. Greitai V. Ulevičius tapo direktoriumi. Kaip patyręs LLA Šiaulių apygardos laikų rezistentas, jis subūrė bendraminčių mokytojų grupę: Antaną Jankauską-Granitą, Kleopą Greičių-Narimantą, ir žmonos Bronislavos padedami gimnazijos patalpose jie įrengė slaptavietę pogrindžio laikraštėlių leidybai. Išleido „Atžalyną“, skirtą gimnazistams, ir „Varpą“ – jaunimui. Šiuos leidinius platino patikima, gerai įslaptinta gimnazistų grupė ir patys leidėjai. Jaunimo laikraštėliai pasiekė net Tauragę, Raseinius, Jurbarką. 1949 metų liepos 2 dieną Eržvilko čekistai aptiko slaptą leidyklą, o Audrūną ir Granitą, atėjusius leisti eilinio laikraštėlio numerio, suėmė. Granitas tuoj pat, o Audrūnas už kelių dienų pabėgo. Kitus leidėjus čekistai taip pat suėmė. Leidyba nutrūko. Ši pasipriešinimo okupantams grupė Eržvilko gimnazijoje buvo paskutinė.

Vėlų 1946 metų rudenį majoras Sokolovas su galvažudžių gauja apsigyveno Butkaičių kaime, tuščioje žuvusio partizano Kazimiero Mačiulio sodyboje. Dar jiems nepradėjus „statyti majakų“, Gaudentas atskubėjo į mūsų stovyklą Šimkaičių miške ir informavo, kokie statybininkai ir

A.Joniko-Rolando šermenys gimtojo Kalniškių k. miškelyje. Iš kairės: 1 – Lydžio rinktinės vadas H.Danilevičius-Vidmantas, 2 – žmona Kotryna, 3 – partizanas A.Slušinskas-Lapinas, 4 – V.Gružas-Mindaugas, Kardas, 5 – partizanas Urbšaitis (Rupšaitis)-Žilius, 6 – partizanas J.Starkus-Maželis. Nuotrauka iš K.Jonikienės asmeninio archyvo

kokie partizanai atsikraustė. Tą patį vakarą perspėjome ryšininkes, gyventojus, po plačią apylinkę paskleidėme žinią apie atsikrausčiusius provokatorius. Gavę šią žinią niekas neužkibo ant provokatorių meškerės, – rašo A.Kisielius-Mikutis LKA Nr. 32 P.106. Šios provokatorių grupės užduotis buvo susekti ir sunaikinti Vidmantą ir jo štabą.

1947 metais eržvilkiškiams prasidėjo nesėkmės. Sausio antroje pusėje be šūvio čekistams pasidavė trys Lydžio rinktinės štabo darbuotojai: J.Mocius-Švedrys, J.Rimša-Justas ir J.Mačiulis-Skaisgiris. Su jais čekistai paėmė dalį štabo dokumentų. Rinktinės struktūros patyrė didžiulius nuostolius – daug suimtųjų, ištremtųjų ir žuvusiųjų.

Balandžio 4 dieną, didįjį penktadienį, dėl Lydžio rinktinės štabo apsaugos būrio vado V.Gužo-Mindaugo aplaidumo žuvo 11 šio būrio partizanų. Jų kūnai buvo išniekinti Eržvilko aikštėje, ties bažnyčia. Per Velykų Prisikėlimo procesiją ant žuvusiųjų kūnų seserys Matuševos, stebimos čekistų karininkų, avėdamos aukštakulnius šoko Valpurgijos nakties šėtono šokį. Parapijos bendruomenė dėl neregėto žiaurumo nekrofilinių veiksmų patyrė didžiulį siaubą.

Balandžio 9 dieną čekistai aptiko Jungtinės Kęstučio apygardos štabą, kuriame žuvo apygardos vadas J. Kasperavičius-Angis, Visvydas ir jo adjutantas A. Biliūnas-Džiugas. Nespėjo slėptuvėje sudegti štabo dokumentai. Juose čekistai rado daug informacijos apie ryšininkus. Vėl patirtos didžiulės netektys – suimta, ištremta, žuvo daug žmonių.

Gegužės 25 dieną šauniausias Lydžio rinktinės būrio vadas A. Jonikas-Rolandas su dviem būrio kariais užėjo ant 27 čekistų pasalos. Partizanai nukovė devynis čekistus ir atsišaudydami traukėsi, Rolandas iš kulkosvaidžio šaudė stačias ir per drąsą žuvo. Šalčiui ir Siaubui pavyko pasitraukti.

Tą pačią dieną Paupinės miške, ties Giegių kaimu (Šimkaičių valsč.), prasidėjo Jungtinės Kęstučio apygardos partizanų vadų pasitarimas dėl apygardos štabo atkūrimo ir vado išrinkimo. Pasitarimas truko visą savaitę, nes Vidmantą buvo sunku įtikinti, kad šiuo metu tinkamiausias JKA vadas ne jis, bet J. Žemaitis-Matas, be to, jis privalėtų apygardos štabui perleisti patyrusius Lydžio rinktinės kovotojus: Operatyvinio skyriaus viršininką V.Gužą-Mindaugą, Rytprūsiuose apmokytus partizaniniam karui Informacijos skyriaus narį B.A.Liesių ir štabo narį V.Ivanauską-Vytenį. Įsidėmėtina, kad J.Žemaitis-Tylius

į štabą nepakvietė kadrinių karininkų: J.Čeponio, J.Vareikio ar kitų, su kuriais jam nepavyko įkurti Žaibo ir Vyčio apygardų, bet patikėjo šią ypač atsakingą sritį H.Danilevičiaus-Vidmanto parengtiems kariams (*Lietuvos naikinimas ir tautos kova 1940–1998. Partizanų karo kronika. P. 262–310*). Pasitarime dalyvavo apygardos skyrių viršininkai J.Jonulauskas-Merkys ir P.Bartkus-Rimgaila, Lydžio rinktinės vadas H. Danilevičius-Vidmantas, Savanorio rinktinės vadas J.Žemaitis-Matas. Apygardos vadu išrinktas J. Žemaitis-Matas, Tylius. Apygardos štabą Vidmantas įkurdino Lydžio (vėliau Aukuro) rinktinės teritorijoje, Skaudvilės valsčiuje, Kušleikos kaime. Nors rinktinės vadovybė turėjo žymių nuostolių, tačiau į apygardos štabą iš Lydžio rinktinės H.Danilevičiaus-Vidmanto buvo paskirti: A. Liesis-Tvanas, V. Gužas-Kardas ir V. Ivanauskas-Vytenis, taip pat anksčiau iš šios rinktinės į apygardos štabą atėjęs Merkys. J. Žemaitis taip pasirinko neatsitiktinai, nes visi iš Lydžio rinktinės atėję štabo nariai turėjo partizaninio karo patirtį, kurią jis ruošėsi panaudoti plačiu mastu. J. Žemaitis vertino šių partizanų paruošimo lygį ir H.Danilevičiaus-Vidmanto indėlį į Lydžio rinktinės struktūros ir partizaninio karo koncepciją. Iš esmės Vidmantas buvo ne tik pagrindinis Jungtinės Kęstučio apygardos įkūrėjas, bet ir štabo atkūrėjas, ekonominis globėjas.

1947 metų antroje pusėje Jungtinės Kęstučio apygardos vadas Tylius sustiprino savo veiklą, išplėtė apygardą nuo Nemuno iki Latvijos, nuo jūros iki Kauno, Panevėžio.

1948 metų balandžio 1 dieną iš JKA Voveries, Atžalyno ir P.Lukšio rinktinių įkurta Prisikėlimo apygarda. Vadu paskirtas P.Bartkus-Mažrimas. Štabas – Dukto miške. 1948 gegužės 5 dieną iš Jungtinės Kęstučio, Žemaičių ir Prisikėlimo apygardų įsteigta Vakarų Lietuvos – Jūros sritis.

Jos vadu išrinktas J. Žemaitis-Žaltys. Jis srities vadu išbuvo vos mėnesį, nes nuo birželio 6 dienos jai vadovauti perdavė Milaševičiui-Ruoniui, o liepos mėnesį J.Žemaitis-Žaltys Jungtinės Kęstučio apygardos pavadinimą pakeitė į Kęstučio apygardą. Naujai pavadintos apygardos vadu J. Žemaitis pasirinko H.Danilevičių-Vidmantą. Štabo dislokacija – Eržvilko valsčiuje.

J.Žemaitis, pakeitęs Žalčio slapyvardį į Vytauto, išvyko iš Eržvilko apylinkių į Prisikėlimo apygardos teritoriją organizuoti partizaninių sričių vadovybių pasitarimus, ketindamas įsteigti centrinę Lietuvos partizanų vadovybę. Srities ir apygardos vado pareigų perdavimo įsakyme J.Žemaitis-Vytautas rašė: „Aš didžiuojuosi, kad esu iš kęstutėnų, iš tarpo tų, kurie savo Tėvynei davė tokius didvyrius, kaip Visvydą ir kitus, kurių žygdarbiai ir vardai nėra žinomi, bet apie jų darbus sužinos, juos įvertins ir amžinai atmins atgimusi Lietuva“ (*Lietuvos partizanai 1944–1953. P. 250*).

Vadovavimą Lydžio-Aukuro rinktinei H.Danilevičius-Vidmantas perdavė A.Miliuliui-Neptūnui.

Ryšius tarp apygardos ir rinktinių štabų palaikanti G.Stulgaitytė MGB buvo slapta sulaikyta. Tikėtasi ją užverbuoti apygardos ir rinktinių štabviečių išaiškinimui, jų vadų sunaikinimui. Kartu su G.Stulgaityte buvo išleisti smogikai „Tauras“, „Aidas“ ir „Šernas“. Ji turėjo juos nuvesti pas vidukliškį J.Kiulkį iš Molavėnų kaimo, palaikiusį ryšius su rinktinėmis ir Kęstučio apygardos štabu. G.Stulgaitytei pavyko ryšininkus įspėti, kad ji atėjo su netikrais partizanais. Partizanų karo lauko teismas provokatorius Mykolą Naviką-„Taurą“, Antaną Muralį-„Aidą“ ir Juozą Stonį-„Šerną“ nuteisė mirties bausme ir sušaudė. Tokių operacijų „specialistas“ A.Sokolovas, netoliese lūkuriavęs su kariuomenės pastiprinimu, smogikų nesulaukė – jie dingo kaip į vandenį. Kariuomenė pėdsakų

neaptiko. Tai buvo dar viena Sokolovo paruošta nesėkminga operacija Vidmanto ir jo štabo sunaikinimui (*N.Gaškaitė. Žuvusiųjų prezidentas. P.148–149*).

Čekistai, nepajėgdami nugalėti kęstutėnų mūšio lauke, ir toliau skleidė partizanus supriešinančią informaciją, mėgino smogikus infiltruoti į partizanų gretas, atvirai šmeižė partizanus per savo agentūrą. Per visus 1948 metus kęstutėnai šiam spaudimui sugebėjo atsispirti. Tokie Vidmanto vadovaujamų partizanų veiksmai tiesiog siutino čekistus, jie kūrė specialius Vidmanto ir jo vadovaujamų kęstutėnų persekiojimo planus.

Aiškiai per ilgai užsitęsė Vidmanto ryšys per Raseinių–Kauno paštus gauti spausdinimo priemonių, popieriaus ir kitų reikmenų, skirtų laikraščio leidybai, pažymoms, dokumentų gamybai ir kt. Čekistai jį užčiuopė ir iššifravo. Sulaukę apygardos vado Vidmanto išvykos į Kauną, išsiaiškino ryšius palaikančius asmenis. Apygardos vadui ir jo palydai buvo paruošti garantuoti spąstai. Tačiau Vidmantas, pasitelkęs partizaninę patirtį ir nuojautą, grįždamas į apsistojimo vietą laiku pastebėjo čekistus, nedelsdamas pasitraukė ir dingo be pėdsakų. Į čekistų nagus pakliuvo apygardos štabo apsaugos būrio vadas V. Švelnys-Putinas, K.Trumpaitis-Kudirka ir Vidmanto žmona Z.Danilevičienė. K.Trumpaitis kankinimus išlaikė neprakalbęs čekistams, Z.Danilevičienė apygardos paslapčių nežinojo. V.Švelnys-Putinas kankinimų neištvėrė ir išsakė čekistams viską, ką tik žinojo. Čekistai pasinaudojo Putino išdavystėmis, o kęstutėnai patyrė didžiulių nuostolių.

1949 metų sausį LSSR MGB 2N valdyba sudarė agentūrinio operatyvinio darbo planą: norėdami nuo gyventojų ir partizanų paslėpti V.Švelnį-Putiną ir jo išdavystes, o jį toliau panaudoti MGB operatyviniam darbui, visas V.Švelnio-Putino išdavystes priskyrė H.Danilevičiui-

Vidmantui ir per savo agentus jas paskleidė tarp Kęstučio apygardos gyventojų ir partizanų. Čekistai tikėjosi, kad su Vidmantu susidoros patys partizanai (*LYA f k 1 ap. 3b 406 l 1–48*). Ši čekistų kruopščiai paruošta akcija ir tarp apygardos partizanų ir gyventojų paskleista melaginga informacija turėjo ir turi pasekmių. Jūros srities vadovybė H.Danilevičių-Vidmantą nušalino nuo apygardos vado pareigų, tačiau aiškiai įžvelgusi čekistų provokaciją srities vadovybė jį rekomendavo, o vyriausias LLKS karinių pajėgų vadas generolas J.Žemaitis-Vytautas paskyrė savo atstovu Karaliaus Mindaugo sričiai. Balandžio mėnesį apygardos vado pareigas Vidmantas perdavė A.Miliuliui-Neptūnui ir nustatyta tvarka iškeliavo į Rytų Lietuvą pas srities vadą A. Slučką-Šarūną, visam laikui palikdamas Eržvilko apylinkes, kuriose penkerius metus didvyriškai ginklu kovojo su okupantu ir garsėjo sumanumu įveikdamas jų provokacijas.

1949 metų balandį LSSR MGB 2N valdybos pateiktoje agentūrinio operatyvinio darbo ataskaitoje dėl sausį suplanuoto Vidmanto pašalinimo pasigirta apie sėkmingą operaciją (*LYA f k 1 ap. 3. b 313, l 162–196*).

1949 metais gimnazijoje pasirodė sovietinės mokymo programos. Visos disciplinos buvo persmelktos Stalino–Lenino–Markso ir Darvino „kvapais“. Prieštaraujantieji jų teiginiams buvo paskelbti „liaudies priešais“, atverianičiais sau ir savo šeimai kelią į tremtį. Tokia okupacinio švietimo pozicija mus tiesiog traumavo. 1949 mokslo metai buvo paskutiniai europinio gimnazijinio mokymo metai. Nuo kitų mokslo metų pradžios buvo įvesta rusiško vidurinio mokymo sistema.

1949 metais okupantai įvykdė didžiausią teroro ir smurto kampaniją prieš Lietuvos valstybę ir tautą, kai ruso-fašistinė SSKP, pasisamdžiusi smogikus, vadinamus stribais, remiama reguliariosios armijos dalinių, dislokuotų

kiekviename valsčiuje, naudodami karinę jėgą, daugiau nei iš dviejų milijonų kaimo gyventojų konfiskavo jų valdomą žemę, trobesius, padargus, gyvulius, grūdus ir visą kitą turtą. Kaime įvedė rusišką „kolchozinį" valdymą: kiekvienas gyventojas buvo įregistruotas kolūkio kontoroje, neturėjo teisės išvykti iš jo teritorijos be raštiško leidimo. Visi kolūkio gyventojai buvo suskirstyti brigadomis, kurioms vadovavo SSKP rajkomo per kolūkio pirmininką skirti brigadininkai. Buvo suvaržyta religijos laisvė, suardytos gyvavusios bendruomenės, laužoma bendruomenės ir individų moralė. Sovietiniai propagandininkai šią karinę nusikalstamą teroro kampaniją vadino kolektyvizacija. Skaudūs jos moralinės ir turtinės žalos padariniai pasireiškia ir dabartinėje visuomenėje. Iki šiol nėra išaiškinti ir teisiškai įvertinti okupantų ir jų parankinių – kolaborantų kariniai ir kriminaliniai nusikaltimai Lietuvos valstybei ir jos gyventojams.

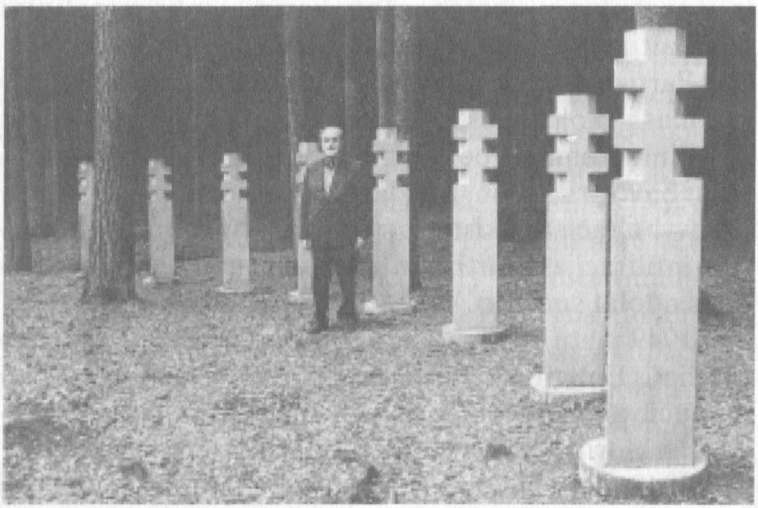
Partizanų padėtį nuolat sunkino ne tik smurtinis suvarymas į „kolchozus", bet nuolatinės jų žūtys, jų šeimų ir giminių trėmimai bei suiminėjimai. 1949 metai partizanams buvo prieštaringi: sudaryta centralizuota partizanų vadovybė, tačiau čekistinės struktūros suintensyvino smogikų infiltracijas į partizanų būrius ir štabus. Partizanų padėtis nuolat sunkėjo.

1949 metų spalio 2 dieną Jurbarko rajono Eržvilko valsčiaus Eimantų kaime čekistų apsuptas susisprogdino Kęstučio apygardos štabo narys, buvęs Eržvilko gimnazijos direktorius Stasys Ulevičius-Jarmala, Audrūnas.

1949 metų lapkričio 1 dieną Šimonių girioje, netoli Dienionių ežero, čekistai apsupo ir šturmavo Algimanto apygardos Šarūno rinktinės bunkerį. Į mūšį su čekistais stojo Henrikas Danilevičius-Vidmantas. Jis turėjo pasirinkimą: galėjo likti su kitais penkiais ir pasiduoti priešui,

tačiau liko ištikimas Priesaikai ir Tėvynei, taip pat buvęs Eržvilko progimnazijos direktorius ir Kęstučio apygardos vadas, Šarūno rinktinės vado adjutantas Juozas Lapienis-Darius, Žalgirio būrio partizanas Aloyzas Žilys-Žirnis. Po ypač didvyriško pasipriešinimo visi trys žuvo. Kiti penki Šarūno rinktinės vadovai priešui pasidavė gyvi. Trijų didvyrių kūnus čekistai užkasė žūties vietoje, prie bunkerio (*G.Vaičiūnas. Algimanto apygardos žūtis. Žiburys Nr.11, 1994 m. lapkritis*).

Atkūrus nepriklausomybę J.Lapienio-Dariaus sūnus Tautvydas surado kūnų užkasimo vietą, ekshumavo palaikus ir visus tris su reikiamomis tradicijomis palaidojo Sliepsiškio kapinaitėse, Svedasų seniūnijoje. Pastatė kariams savanoriams įprastus kryžius su užrašais. Žūties vietoje pastatyti valstybiniai žymenys su atitinkamais

Įamžinta Algimanto apygardos štabo vadų žūties vieta Šimonių girioje, prie Dienionių ežero. Prie didvyrių amžinosios rikiuotės – straipsnio autorius.

Nuotrauka iš Petro Girdzijausko asmeninio archyvo

užrašais. Vidmanto atminimas įamžintas gimnazijos rezistentų, žuvusių kovoje su okupantais, atminimo ženkle ant gimnazijos fasado. Henrikui Danilevičiui-Vidmantui suteiktas Lietuvos kariuomenės pulkininko laipsnis, jis apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordinu.

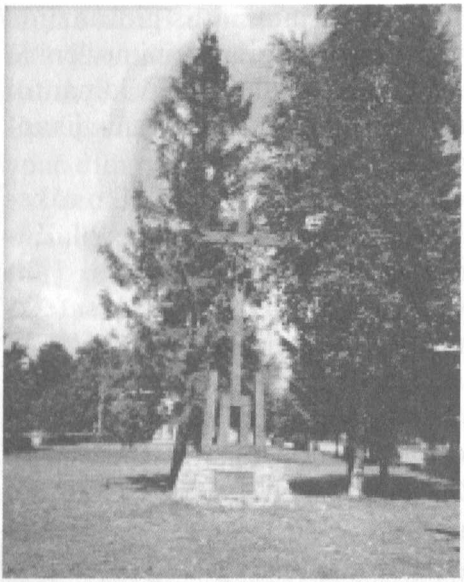
Stasio Ulevičiaus-Jarmalos, Audrūno palaikų užkasimo vieta nežinoma, koloborantai ją slepia iki šiol. Žūties vietoje dukterys ir kiti giminės pastatė kryžių, o ant gimnazijos fasado – atskirą atminimo ženklą. Jam suteiktas kario savanorio statusas.

Eržvilko krašto Lydžio–Aukuro–Butageižio partizanų rinktinė gyvavo iki 1951 metų spalio pabaigos, kol ją sunaikino smogiku tapęs jos vadas J.Nuobaras-Lyras, smogikas „Šiaurys“. Kęstučio apygarda gyvavo iki 1953 metų

Lydžio rinktinės štabo apsaugos Mindaugo būrio (11 partizanų) žūties vieta Šimkaičių vls. Paparčių k. Paminklo pašventinimas.

Nuotrauka iš V.Gružo asmeninio archyvo

Paminklas žuvusių partizanų niekinimo vietoje – Eržvilko miestelio aikštėje, ties bažnyčia.

Nuotrauka iš Petro Girdzijausko asmeninio archyvo

spalio 18 dienos, bet jau be Butageidžio rinktinės. 1953 metų rugsėjo 18 dieną paskutinį jos vadą J.Vilčinską-Algirdą sunaikino smogikas P.Narbutas-„Vaidila“, tas pats, kuris kitų smogikų – čekistų padedamas, vadovaujamas čekisto majoro Nachman Dušanskij, sunaikino J.Žemaičio-Vytauto vadavietę Šimkaičių miške ir jį paėmė į nelaisvę.

Nuo Eržvilko gimnazijos mokytojo stalo arba iš gimnazisto suolo Tėvynės nuo priešų ginti išėję žuvo: Onutė Preilauskaitė, Henrikas Danilevičius-Vidmantas, Stasys Ulevičius-Jarmala, Audrūnas, Petras Ruibys-Garbštas, Antanas Giedraitis, Napoleonas Lukošius-Jaunutis, Antanas Jucevičius-Rambynas, Jonas Blažys-Klevas, Alfonsas Čekaitis-Džiugas, Vladas Jonča-Vaidotas, Juozas Nausėda-Vaišnoras, Izidorius Stoškus-Mauras, Vytautas Tolišauskas, Jonas Žičkus-Viksva. Jie visi įvardinti atminimo ženkle ant gimnazijos fasado sienos.

Prisiminimų autorius – buvęs partizanas Antanas Rybelis (1912–2004). Prieškario ir Antrojo pasaulinio karo metais tarnavo policijoje Kauno mieste. Užėjus Raudonajai armijai, kurį laiką slapstėsi, vėliau įsitraukė į partizanų gretas. Priėmė slapyvardį Alytė. 1946 m. balandį buvo suimtas, bet vežamas į Kauno kalėjimą pabėgo. 1946 m. gegužės 13 d. vėl suimtas, o tų pačių metų rugpjūčio 13 d. nuteistas 10 metų kalėjimo ir 5 metams tremties. Grįžęs gyveno Kaune.

Gaila, kad atsiminimai liko nepabaigti rašyti, o rankraštis į žurnalo redakciją pakliuvo tada, kai jau nebuvo galimybės patikslinti aprašomų įvykių detalių su pačiu autoriumi. Todėl kai kurios atsiminimų dalys publikuojamos atskirais fragmentais, nesusiejant į bendrą ištisinį pasakojimą.

Antanas RYBELIS

Vargo ir kančių keliais

Iš Kauno išvykau 1944 metų birželio 14 dieną paskutiniu garlaiviu, su paskutiniais policijos daliniais. Turėjau oficialius dokumentus, galėjau evakuotis su šeima: žmona ir maža trijų savaičių dukrele. Tačiau žmoną su dukterimi svainis išsivežė į Veliuonos apyl. Kalvius. Ir dabar važiuoju pas šeimą. Taip su žmona buvom nutarę – nepalikti savo tėvynės.

Raudonieji vis artėjo. Maniau, jei amerikiečiai, anglai ir kiti sąjungininkai padeda bolševikams nugalėti rudąjį marą, tai gal nebus tokie žiaurūs, kaip 1940–1941 metais, maniau, karas baigsis, pasislapstysiu keletą mėnesių ir viskas išsispręs mums, lietuviams, palankia kryptimi. Bet išėjo visai kitaip...

Pavakary priplaukėme Vilkiją. Garlaivio kapitonas paskelbė, kad šiandien toliau neplauks. Nusikėliau ant kranto dviratį ir patraukiau į Kalvius.

Čia kiek pagyvenus, pasirodė raudonųjų daliniai. Teko atsisveikinti su šeima ir patraukti į savo gimtąjį kraštą – Pilsupių kaimą Kėdainių rajone, kur praėjo visa mano vaikystė ir gerai pažinojau visas apylinkes.

Iškeliavau rugpjūčio 7 dieną. Palydėjo žmonos sesuo Aldona (vėliau – Igarkos tremtinė) ir nurodė, kuria kryptimi eiti. Nuo Klausučių ėjau vienas. Keliavau Dubysos link, vengiau gyvenviečių. Galą kelio ėjau Dubysos lankomis, kol priėjau lyg ir brastą. Avėjau gerus aulinius batus, už aulo buvau užsikišęs 7,65 kalibro pistoletą „mauzerį", o portfelyje turėjau dvi dėžutes šovinių. Taigi nusiaviau batus, aukščiau kelių pasiraitojau kelnes, į batą įsikišau pistoletą ir brendu per upę. Įbridęs maždaug iki vidurio staiga išgirdau šūvį. Net širdis sudrebėjo. Nesustojau, bridau toliau, ėmiau dairytis, kas šovė. Priešingame krante, dešinėje pusėje, pamačiau kareivį, žiūrintį į vandenį ir besikabinantį šautuvą ant peties. Supratau, šovė į žuvį. Labai tuo apsidžiaugiau. Perbridęs upę patraukiau lankomis aukštupiu. Priėjęs sodybą paklausiau šeimininko, kaip toli yra Čekiškė. Jis man atsakė, kad Čekiškę jau praėjau.

Kiek sutikau žmonių, visi mane laikė pašto tarnautoju ar geležinkeliečiu, klausinėjo, ar nemačiau kokio nors jų artimojo.

Užlipęs ant Dubysos kalno pamačiau, kad Čekiškė paliko dešinėje, tad patraukiau per laukus Šlapučių link – jie buvo dar tolokai, už trijų kilometrų. Šlapučiuose užėjęs pas pažįstamą pasiteiravau apie esamą padėtį. Sužinojęs, kad nieko įtartino nėra, padėkojau ir patraukiau pakrūmėmis. Po to pasukau į kairę Leščių

Antanas Rybelis – prieškario Kauno policininkas.

Nuotrauka iš Gražinos Astrauskienės asmeninio albumo

link. Sutikau moterį, grėbiančią šieną. Ji taip pat manęs klausė: gal aš iš Kauno, gal esu pašto tarnautojas ir gal mačiau jos giminaitį. Mums bekalbant staiga pasigirdo trys serijos automato šūvių. Ji padejavo, kad kartais rusai valkiojasi „kaip driežai", lenda pas gyventojus. Atsisveikinęs su moterimi ėjau keliu, vedančiu nuo Molupio kaimo Žemaičių plento link. Priėjęs žmones, grėbiančius šieną, jų

paklausiau, iš kur čia kareiviai. Jie atsakė, kad buvusiame dvare yra apsistojęs kariuomenės dalinys – kareiviai plėšikauja, atiminėja maistą.

Eidamas toliau pastebėjau būrelį žmonių, tarp jų – du sovietų karius. Patraukiau padirviu. Stengiausi eiti drąsiai, nekreipdamas į juos dėmesio. Akies krašteliu pastebėjęs, kad niekas į mane nežiūri, drąsiai patraukiau vieškelio link, kuris eina nuo Molupių į Leščius per plentą į Pernaravą. Išėjęs į kelią pasukau į dešinę, į tarpumiškę. Turėjau praeiti dvarą. Už posūkio abiejose kelio pusėse pastebėjau daug kariuomenės, arklių, pabūklų ir vežimų. Trauktis nebuvo kur. Priėjęs dvarą pasukau prie pirmo namo, neva pagyvenusios moteriškės paprašyti atsigerti. Ir štai išėjo kareivis, viršila, ir pradėjo mane kalbinti. Aš rusų kalbos nemokėjau, žinojau tik kelis žodžius – da, chorošo, krasivo... Bet pradėjome „kalbą". Jo būta plepaus ir tai mane tą kartą išgelbėjo. Kareiviai aplink vis suko ir suko žvelgdami į portfelį, tuo tarpu viršila mane įsivedė į vidų ir pasiūlė prisėsti prie stalo. Tada išdidžiai pradėjo vartyti ant stalo gulinčius popierius ir aiškinti, kad čia jo kabinetas ir jis šio dalinio ūkvedys (bent taip aš supratau). Aš tuo tarpu tik pritariau: „Očien krasivo... Očien chorošo..." Daugiau nė nežinojau ką pasakyti. Tačiau su juo praleistas laikas man labai pasitarnavo.

Pradėjo temti. Mąsčiau, ar man pasiseks iš čia pasprukti. Atsisveikinau su viršila ir palinkėjęs jam „sčastja" išėjau į kiemą. Ir laimė, kieme vėl sutikau tą pačią moteriškę ir apie 16 metų jaunuolį, galbūt jos sūnų. Paklausiau, kaip man būtų saugiau pereiti per plentą ir pro Leščius – Pernaravos link. Ji perspėjo: „Neik, vaikeli, tuo keliu, ten stovi sargyba. Mačiau, kaip visus pro juos ėjusius jaunus vyrus sulaikė." Ji liepė jaunuoliui mane palydėti už klojimo, kad

galėčiau saugiai pereiti per plentą. Atsisveikinau, padėkojau ir patraukiau į nurodytą vietą.

Beeidamas rugių lauke išgirdau rusiškai kalbant. Tuoj paėjau kelis žingsnius į rugius ir ėmiau klausytis. Pasirodo, skersai griovio ėjo takas. Buvo jau gerokai tamsu ir net nepastebėjau, kaip praėjo keli kareiviai. Turbūt keliavo pas ūkininkus maisto „pasiubagauti". Juos praleidęs vėl patraukiau pirmyn. Rugių laukas baigėsi ir atsivėrė pievos. Leščiai liko užnugaryje, o aš patraukiau prie Leščių–Pernaravos kelio.

Laimingai pasiekiau Pernaravą. Bet per bažnytkaimį nėjau, patraukiau per laukus aplinkui. Jaučiausi labai ištroškęs, mat praėjęs Leščius užvalgiau skilandžio, kurį žmona buvo įdėjusi į kelionę. Maniau, prieisiu Josvainių–Ariogalos kryžkelę, užsuksiu į Jarušausko ūkelį ir kalvę, prie kalvės augančiame sode pasiskinsiu obuolių ir numalšinsiu troškulį. Priėjęs tą kelią neatpažinau jo – atrodė tarsi arimai. Jutau po kojomis palaidą griovėtą žemę, o kelias anksčiau visuomet buvo geras. Sodo medžiai ne tik be obuolių buvo, bet ir lapų mažai bepalikę. Kur praėjo Raudonoji armija – kaip skėriai viską nušlavė.

Patraukiau į Pavinkšnių vienkiemių sodybas tikėdamasis soduose aptikti keletą obuolių. Naktis buvo tamsi. Priėjęs gal tik prie trečios sodybos numalšinau troškulį. Ir vėl tolyn savo gimtojo Pilsupių kaimo link.

Eidamas pamiške Žostautų link išvydau daugybę kupetų. Tamsoje atrodė kaip šienas, tačiau pasirausęs būtum radęs po juo paslėptas dėžes su artilerijos sviediniais... Pats buvau Lietuvos kariuomenės artileristas, tai lengvai nustačiau jų turinį – šaudmenų sandėlis! Jei čia sandėlis, tai turi būti ir jo sargas. Labai atsargiai pasitraukiau atgal ir nuėjau man reikiama kryptimi. Toliau pamiške

ėjau paprastu keliu Šušvės link. Priėjęs pamiškės galą pasijutau pavargęs. Būčiau gulęs kur tankmėje po lazdynų krūmais, pailsėjęs bei numigęs, bet troškulys neleido. Prieš savaitę, gal daugiau, tuo keliu važiuodamas dviračiu pro Mišeiką mačiau, kaip šeimininkė įleido į šulinį bidonėlį pieno, ir dabar tas vaizdas mane traukte traukė prie šulinio. Šis mane kankinęs troškulys tada išgelbėjo man gyvybę, nes beveik visas miško pakraštys buvo užminuotas. Buvau ne per toliausiai nuo Mišeikos sodybos Žostautų kaime, tad nusprendžiau atsigaivinti šaltu pieneliu. Jau buvo gerokai prašvitę, kai atsiradau prie šulinio. Gerokai „truktelėjęs" pieno iš karto atsigavau. Paėjęs apie šimtą metrų nuo sodybos nustebau išvydęs, kad visas kalno šlaitas iškirstas – vokiečiai traukdamiesi buvo nutarę čia, ant Šuvės kalno, užimti gynybos liniją. Kitoje upės pusėje, nuo Krakių per Pilsupius ir upės brastą Ariogalos link, ėjo kelias. Nusileidęs į pakalnę prie Šušvės pamačiau susprogdintą malūną ir upės pakrantėje besimėtančias nuolaužas. Perbridus per brastą ir užlipus ant kalno, už kokio kilometro – mano gimtasis kaimas.

Pas seserį atėjau ankstų rytą. Ji mane nuoširdžiai sutiko. Apsigyvenau mažame, prastame namelyje, ant aukšto, už kamino. Iš čia per langelį buvo matyti kelias nuo Josvainių ir Šmotiškių. Pabuvęs dvi paras išėjau „gyventi" į Šušvės šlaitus, nes niekam negalėjau rodytis. Ir taip „gyvenau" apie pusantro mėnesio. Per tą laiką apsukau visus miškus: Ruseinių, Rugėnų bei Lapkalnio. Nesutikau jokio žmogaus, kuris būtų panašiai gyvenęs kaip aš. Tik teko girdėti, kad Josvainių apyl. Graužuose stribai nušovė besislapstantįjį nuo kariuomenės jo paties namuose. Kitą taip pat nušovė už Pernaravos, Paledžiškiuose.

Ir štai vieną rugsėjo dieną nuo Šušvės atvažiavo sovietai su stribais. Tuo metu mano antrosios sesers ūkyje buvo kasamos bulvės. Padėjo trys kaimynai. Sesers vyras buvo mano metų. Pamatę atvykėlius pradėjo bėgti, o tie – vieni priklaupę, kiti stati, ėmė šaudyti į bėglius. Visi nepaliesti kulkų laimingai pabėgo, tik vienam buvo peršautas švarkas.

* * *

Ir taip sulaukiau draugų. Kaimynas supažindino su dar vienu geru žmogumi – atsargos karininku Bandžiumi, slapyvardžiu Pakarklis. Pradėjome organizuoti vado Pakarklio partizanų būrį. Iš pradžių buvome tik septyniese, vėliau susidarė du būriai – per 90 žmonių, veikusių Lapkalnio ir Upytės miškuose.

Miške išsikasėme du bunkerius, vieną – dešimčiai žmonių, o kitą – trisdešimčiai. Iškilo reikalas apsiginkluoti, nes labai trūko šaudmenų ir ginklų. Kartą nutarėme dviem poriniais vežimais ir vienu vienkinkiu važiuoti ieškoti ginklų. Vieną spalio mėnesio naktį išsirengėme į buvusią fronto liniją Raseinių rajone. Išvykome apie 14 žmonių. Ariogala nuo mūsų liko kairėje, laimingai pervažiavome Dubysos tiltą ir ilgokai riedėjome plentu, kol pasukome į kairę, Peldžiūnų ir Graužų gyvenvietės link. Ten išbuvome visą dieną. Privažiavę buvusią fronto liniją, pradėjome apžiūrinėti apkasus. Spaudė nedidelis šaltukas, o prieš apkasus buvo užminuota tiek vokiečių, tiek rusų. Tas šaltukas mums labai pasitarnavo: kur buvo užmaskuota mina, velėna buvo truputį iškilusi. Velėną atsargiai pakeldavome, kapsulę išsukdavome, ir mina – nebepavojinga. Minų prisirinkome daug ir įvairių. Radome tris „pancer-faustus“. Daugelis kareivių kūnų buvo nepalaidoti, kiti – jau apipuvę.

Pravažiavę apkasus pasukome pietvakarių kryptimi. Graužų gyvenvietėje sutikome partizanų. Jie buvo įsikūrę naujame neįrengtame name, ten pat ir ginklus išbandydavo. Jie mus pas vieną gyventoją gerai pavaišino mėsos konservais. Kai sutemo, išvažiavome. Vienas iš jų palydėjo plento link ir gerai išaiškino, kaip užpulti Girkalnio stribų buveinę. Tai mes ir padarėme, labai sėkmingai, be jokių aukų. Radome daug šaudmenų. Daugiau nei 20 šautuvų ir vieną kulkosvaidį. Grįžome į savo bazę laimingai, be jokių incidentų.

Po keleto dienų vadas Pakarklis su trim jaunais vyrais, gimnazistais, išsirengė į Panevėžio rajoną, Žaliosios girią, parnešti radijo siųstuvų, mat gavome žinią, kad jie paruošti mums. Ten žuvo vadas ir jaunas partizanas Eidulis. Grįžęs Dalbukas, slapyvardžiu Imperatorius, dar vienas, kurio pavardės nepamenu, aiškino, kad Žaliosios girioje užėjo ant pasalos. Jie abu pabėgo, o Eidulis ir vadas žuvo. Prieš ateidami pas mus, jie, kaip desantininkai, Rytprūsiuose apmokyti vokiečių, iš lėktuvo parašiutais buvo išmesti sovietų užnugary. Kitus išmetė girioj. Buvo ir radijo siųstuvų, ir priimtuvų. Taip jie pasakojo, o iš tikrųjų kažin kaip buvo... Tuo metu – 1944 metais – sovietai dar niekur pasalų partizanams nerengė. Kadangi Imperatorius ir tas kitas, pavarde Dulis ar Dapkus, vadui buvo geri pažįstami, tai kitus partizanus visą laiką ir mulkino. Vėliau Imperatorius perėjo į kitą – Jaunučio būrį, kuris buvo apsistojęs Ruseinių miške. Imperatoriaus draugas, pavarde Muraliukas, buvo ryšininkas, visur važinėjo – ar vaistų, ar kokiu svarbiu reikalu. Kaip vėliau paaiškėjo, abu jie dirbo būrio nenaudai... To būrio vadas buvo gimnazistas Pranas Kunevičius. Būrys taip ir sunyko dar 1945 m. birželį ar liepą.

* * *

Artėjo 1944 m. šv. Kalėdos. Kai kurie išėjo namo Kūčias praleisti su saviškiais. Ir aš išėjau. Kūčios ir pirmoji Kalėdų diena praėjo laimingai, o antrąją dieną labai anksti pakilau, nusprendęs grįžti į savo būrį. Ten nuo mūsų labai gerai matėsi Ariogalos kelias Josvainių link. Išvydau daugybę mašinų, važiuojančių ta kryptimi. Suskaičiau 26, net širdis sudrebėjo. Apėmė tokia slogi nuotaika, pamaniau, kad rengiamasi pulti partizanus. Ir tikrai, po kurio laiko mašinos pasuko per Žostautus mano draugų link. Juos įspėti neturėjau jokių galimybių, nes iki ten – geras kelio galas, apie 5 kilometrus.

Po dviejų naktų savo būrį suradom Rugėnų miške. Kaip minėjau, mūsų buvo apie šimtas ir gerai ginkluotų: 18 įvairios markės kulkosvaidžių, neskaitant automatų ir automatinių šautuvų su apkabomis po 10 šūvių, bei karinių šautuvų ir gera atsarga šovinių. Pirmam skyriui vadovavo karininkas Pabarčius. Antram – vokietis kapitonas Kukušinski, – taip jį vadinome, sakėsi kilęs iš Hamburgo. Dar vienas vokietis buvo viršila, jo pavardės nežinau, trečias vokietis – eilinis, Liutkiškių gyvenvietėje buvo įsitaisęs paną, bet kartą papuolė į sovietų nagus ir į mūsų dalinį daugiau negrįžo.

Stovykloje, kaip paprastai, būdavo išstatyta sargyba. Tą naktį – nuo Pranaitynės tarpumiškio pievų ir toliau už jos, Upytėje, klonyje.

* * *

Apie Upytę – truputėlis istorijos iš 1863 metų sukilėlių mūšių. Buvau jau paaugęs, gal apie 18 metų. Eidavome pro Liutkiškius į Upytės mišką grybauti ir užsukdavome į Narušienės sodybą. Ji buvo senyvo amžiaus, pas ją gyveno aklas 104 metų senukas. Jis mielai

pasakodavo apie „metežą“ – 1863 metų sukilimą, nes pats buvo jo dalyvis. Pasakodavo, kaip vienose kautynėse jų daliniui vadovavo sukilėlių vadas Mackevičius. Jų ginklai buvo berdankos, iššaunantys tik po vieną kartą, o po vėl reikėdavo per vamzdį užtaisyti – su grūstuvu prigrūsti. Jis pats turėjo ginklą – gerai nuaštrintą šakę, o kiti apsiginklavę dalgiais, kas kaip. Iš Krakių veždavo paraką, šratus ir kitokią amuniciją. Jis vis apgailėdavo vieną jauną gražų vyrą, kuriam kautynių metu raitas kazokas pralėkdamas nukirto galvą, bet iš kito šono tą kazoką nudūręs su šake kitas sukilėlis. Jie buvo sumušti, daug žuvusių, tad pasitraukė į mišką, o kazokai į mišką nelindo. Taip mūsų senoliai kariavo su pavergėjais.

* * *

1944 metų gruodžio 26 dieną, anksti, dar su tamsa, pasirodė žmogus. Sargybinis suriko: „Stot!“, bet šis pasileido bėgti, tada sargybinis šovė. Greitai atbėgęs į stovyklą papasakojo, kas nutiko. Nuo Liepinės atėjęs kitas sargybinis pranešė matęs daug mašinų pašvaisčių Žostautų link. Visi sukilo ant kojų, vadai įsakė išsidėstyti kulkosvaidžius, užimti patogias gynybines pozicijas. Ir tikrai, švintant pradėjo artėti prie miško, stovyklos link. Pradėjo rėkti „ura“, ir – į mišką. Kai priėjo, pasigirdo įsakymas – „ugnis“. Mes buvome gerai pasirengę, vien tik kulkosvaidžių 18 vienetų. Sovietai, kurie liko gyvi, bėgo atgal. Iš mūsų žuvo du: kulkosvaidininkas Štuikys iš Pajieslio ir jaunas 18 metų vyrukas. Krito du arkliai. Teko sukrauti visą mantą į du vežimus ir apleisti stovyklą.

Praėjus keletui dienų iš Pušinės miško atbėgo Pabarčiaus būrio partizanas pagalbos prašyti. Nuo mūsų iki girininkijos buvo apie trys keturi kilometrai, o ten netoli buvo apsistojęs apie 100 partizanų būrys.

Vadas tuoj pasiuntė vieną partizaną į Liepinės mišką, kad praneštų to būrio vadui A. Sibičiui kuo greičiau atvykti čia, pas mus, su visais savo vyrais padėti Pabarčiaus būriui. Jiems atėjus, su mūsų būrio vyrais susidarė 73 partizanų būrys. Tuoj pat visi išėjome į nurodytą vietą – į Pušinę, prie girininkijos. Aš kartu su dar vienu iš mūsų atvykusiems partizanams rodėme kelią. Mes, kaip žvalgai, ėjom pirmi, atsiskyrę nuo būrio apie 100 metrų. Praėję aikštelę, padengta plona sniego danga, išgirdome lūžtant ledą ir kažką verkiant. Pamatėme moterį, apsirengusia trumpais kailinukais ir prie krūtinės prisispaudusią mažą vaikutį. Ji gailiai verkė. Išvydusi mus ji labai nusigando, tikriausiai palaikė stribais. Mes jai pasakėme, kad esame partizanai. Moteris papasakojo, kad sudeginti girininkijos ir gyventojų pastatai. Žmones išvežė, o girininką smarkiai sumušė ir įmetė į mašiną.

Mes jai nurodėme, kur eiti, ir patraukėme girininkijos link. Paėję gal kilometrą už miško pamatėme tokį vaizdą: visi girininkijos ir žmonių trobesiai sukritę, tik keli stulpai dar stovėjo ir vietomis rodėsi ugnis, viskas skendėjo dūmuose. Sveika likusi tik girininkija, nes ji buvo mūrinė, bet vėliau ir ją susprogdino. Iš kairės pusės nuo Paliepių atvažiavo žmogus su rogėmis kinkytu baltu arkliu. Aš jam pamojavau, kad palauktų, nes norėjau ką nors apie šį įvykį sužinoti, bet jis ranka numojo ir nuėjo. Išėjome ant kelio ir pamatėme kažką einant Krakių link. Iš dėklo išsiėmiau žiūronus. Pamačiau du kareivius, varančius kiaulę. Trise pradėjome juos vytis. Atsigręžęs per žiūronus pastebėjau daugiau nei tris dešimtis sovietų karių. Karininkas, surikiavęs juos į eilę, ranka kažką nurodinėjo. 2-ojo būrio vadui pranešiau, kad prie girininkijos kariuomenė. Jis įsakė pasirengti

mūšiui. Vieni patraukė atgal, kariuomenės link, o mes persimetėme į kitą kelio pusę, į mišką. Staiga mūsų vyrai pradėjo šaudyti į priešą, stati juos puolė. Pribėgęs arčiau girininkijos mačiau, kad mūsų vyrai iš nukautųjų ima ginklus ir kitą karo grobį. Prie malkų pastebėjau bėgantį sovietų karį, bet buvo paleista automato serija ir tas krito aukštielninkas.

Prie palikto arklio su šaliomis buvo atvežtas sunkusis kulkosvaidis. Jis visą laiką kaleno, tad iš mūsų nebuvo nė vienas nušautas nei sužeistas. Kautynės užsibaigė mūsų pergale. Žuvo, kiek girdėjau, apie 11 sovietų, kur kiti dingo, neaišku. Tikriausiai pasislėpė mūriniame girininkijos pastate, nors iš ten nebuvo šaudoma. Vėliau paaiškėjo, kad žuvo to dalinio vadas, daktaras ar felčeris, nes vyrai parsinešė krepšį su vaistais.

Kariuomenė daugiau nepuolė ir nepersekiojo. Einant tarpumiškiu partizanai buvo apšaudyti. Vienam per drabužius buvo nudeginta nugaros oda. Paleidome kelias kulkosvaidžio serijas ir daugiau niekas nebešaudė. Tamsoje pro Žostautus visi laimingai pasitraukė į Rugėnų mišką. Ėjome maždaug kas 5 metrai po žmogų. Prie vieno namo radome stiprią sargybą, tačiau karininkas įsakė neliesti, nes jiems nebūsią ramybės. Taip pasakojo to namo gyventojas Žilinskas. Žostautėlių kaimo gyventojus dienos metu užvarė išvežti iš miško žuvusiųjų kūnus ir sužeistuosius. Paskui pakrovė į septynias mašinas ir išvežė.

Taip buvo atkeršyta už Pušinėje gruodžio 8-ąją žuvusius draugus ir už mūsų senolius, žuvusius 1863 metais maždaug toje vietoje, prie Upytės Lapkalnio miško.

Rugėnų miške neilgai buvome. Po kurio laiko grįžome į tą patį mišką – Pušinę. Būrio vadu ir toliau liko Pabarčius. Po kurio laiko, jau 1945 m. sausio, nepamenu,

kurios dienos, naktį partizanai persikėlė į Lenčių mišką. Aš perėjau į kitą būrį, vadovaujamą jauno gimnazisto Prano Kunevičiaus, nes man iš čia daug arčiau pas tėvuką. Kai Pabarčiaus būrys kėlėsi į naują stovyklą – Lenčių miškus, iš paskos sekė didelis skaičius kariuomenės. Vedlys buvo to paties būrio išgama, buvęs partizanas, kilęs iš Paliepių, Meleškytės vyras, jo pavardės nepamenu. Vėliau jis buvo nubaustas mirtimi. Kai partizanai susikūrė laužą ir pasirengė poilsiui, partizanus apsupo ir atidengė ugnį į gulinčiuosius. 22 partizanai žuvo, tarp jų ir būrio vadas Pabarčius, buvo daug sužeistų. Dalis atsišaudydami pasitraukė su sužeistaisiais, kurie dar galėjo eiti. Vėliau pas mus į Ruseinių mišką atvežė aštuonis sužeistus partizanus, du iš jų – sunkiai. Juos paguldė drėgname bunkeryje. Jokių vaistų, išskyrus ichtiolą, neturėjome. Po kurio laiko abu sunkiai sužeistieji mirė, tris atsiėmė artimieji, du kiek pasveikę išėjo į Pušinės mišką, o vienas, slapyvardžiu Kairiukas, liko mūsų miške. Jis buvo kilęs nuo Švenčionėlių. Pas mus išbuvo iki 1945 metų rudens. Per tą laiką susirašinėjo su namiškiais, paskui išėjo į savo kraštą.

* * *

1945 metų birželio–liepos mėnesiais labai siautė kariuomenė. Kartą apsiautė ir mus, 18 žmonių. 14 kvartale keturias paras išbuvome be maisto ir vandens. Pastebėjau, kad visi guli susirietę, išskyrus tuos, kurie turėjo eiti sargybą. Visus į krūvą badas buvo surietęs, nes skaudėjo vidurius. Vienas durtuvu pradėjo badinėti žemę ir įvyko stebuklas – vienoje vietoje pradūrė vandens arteriją, iš kurios aukštyn apie 50–60 cm pakilo vandens srovė. Visi puolė prie vandens – kas apžiojęs gėrė, kas rieškučiomis sėmė. Vėliau angą praplatinome ir turėjome vandens.

Apsuptyje, per rusų smarkų šaudymą, kaip pamenu, vienas iš partizanų pradėjo agituoti eiti legalizuotis. Po apsupties jis dingo ir daugiau nebesirodė.

Artėjo ruduo, o mūsų vis mažėjo. Kartą vasarą septyni partizanai išėjo pasižvalgyti į buvusias mūšių vietas. Grįždami atgal mūsų – Ruseinių – miške pereidami skersai kelią pataikė ant pasalos. Du iš jų žuvo: Palinauskas (vyresnysis brolis), o antro pavardės nepamenu.

Vėliau atėjo buvęs partizanas, per amnestiją legalizavęsis. Aš ir dar vienas buvome išėję į Rugėnų mišką pas partizanus. Ten buvo stiprus Žiužnio būrys, dar nepatyręs didesnių nuostolių. 1944 metų rudenį buvo puolamas Pernaravos miestelis, stribų buveinė. Tikslas – paimti tris stribus, kurie labai terorizavo gyventojus: Underį, Budrį ir Steponavičių. Žygis buvo sėkmingas. Sudeginę valsčių su dokumentais kovotojai parsivedė 17 stribų, prijaučiančių partizanams. Nepasisekė tik dėl vieno – per langą pabėgo rusas partorgas. Tą pačią dieną į mišką buvo atėję keturi stribai iš Josvainių. Jie atsinešė du krepšius šovinių, poryt žadėjo atnešti kulkosvaidį. Jie prašė partizanų, kad nešaudytų į juos, kai važiuos su reikalais. Šių stribų būryje buvo žiaurių: Risakava, du broliai Sirvydai, du Marozai, Vilkas ir dar vienas, kurio pavardės nepamenu. Josvainių valsčius buvo pavaldus tiek jiems, tiek mums. Keletą dienų ten pabuvę grįžome. Per tą laiką įvyko nelaimė. Lengvai patikėta išgama, su kuriuo Medininkuose pas ūkininką susitarė, kad ateitų į sutartą vietą, kad būsią atnešta ginklų ir šaudmenų. Bet buvo atvirkščiai. Vietoj ginklų – garnizonas, du partizanai krito vietoj, antrajam broliui Palinauskui peršauta ranka.

* * *

Grįžęs į Ruseinių mišką radau būrio vadą Praną Kunevičių-Jaunį, pasirengusį žygiui į Lenčių mišką pas ten

veikusių partizanų būrio vadą Kuričką, pavarde, kiek pamenu, Dapkus. Bendromis jėgomis jie tikėjosi sunaikinti žiaurų čekistą Rapolą. Bet, kiek teko girdėti, užėjo ant pasalos ir visi žuvo. Likome dešimt vyrų. Vėliau skilome pusiau, nes mažesnėmis grupelėmis buvo lengviau išlaviruoti. Vieną rugsėjo pradžios dieną nutariau užsukti pas patikimą žmogų tikėdamasis kai ką sužinoti. Prietemai artėjant priėjau sodybą, bet dar nebuvo visai sutemę, tad įėjau į klojimą. Viena šalinės pusė buvo prikrauta javų, o kita tuščia. Pastatas dar visai naujas. Šalinės šonai lentomis apkalti, net durų dar nėra. Peržengiau rentinį, nuėjau prie kampo, atsirėmiau į stulpą, atrėmiau į jį kuprinę ir stebiu. Mano automatas visuomet būdavo parengty. Staiga išgirdau rusiškai kalbant. Ant klojimo aslos išvydau rusą su automatu. Baigta: vienas iš mudviejų turi mirti. Perkėliau abi kojas per rentinį, tyliai tariau: „Dieve, padėk", ir paleidau automato seriją.

Vėliau paaiškėjo, kad jie iš Pernaravos buvo atvažiavę paplėšikauti. Grįžęs pas vyrus papasakojau apie tą įvykį. Rytoj dienojome tame pačiame klojime. Apie pietus per žiūronus pastebėjau, nuo Šušvės kalno Strelakalnio visą grandinę kareivių, o mūsų link ėjo apie dešimt kareivių ir viena moteris. Moteris ir du kareiviai paliko kelio griovyje, o kiti nuėjo pas ūkininką. Laimei, susidūrimo su sovietais tąkart išvengėme.

* * *

1945 metų vasarą vyko stambus reguliariosios armijos košimas. Ėjo per miškus, krūmus, laukus. Prie miškų ir kelių sovietai mums rengdavo pasalas. Mūsų gretos vis retėjo. Čia dar partizanams buvo paskelbta amnestija, kuria nemažai pasinaudojo, o vėliau skaudžiai apsigavo... Nuėjau į Rugėnų mišką pas partizanus. Adolfo Žiužnio būryje tuo metu buvo per devyniasdešimt partizanų.

Prieš man ateinant jie buvo surengę sėkmingą puolimą prieš Pernaravos stribus. Į mišką atsivedė 17 stribų. Jų nežudė ir nekankino, bet vėliau didesnė jų dalis pranyko, kaip žmonės sako, žydų bitės. Vėliau paskelbus amnestiją didesnė būrio dalis legalizavosi, patikėjo sovietų gražiais žodžiais. Net pats būrio vadas kartu su žmona susižavėjo amnestija. Partizanų iš jo būrio liko gal tik trečdalis.

Būrio vadą Žiužnį iš karto patardė ir paleido. Po kurio laiko vėl suėmė ir nebepaleido. Sušaudė jį ir dar keturis partizanus, kurių pavardžių nežinau...

Antanas Rybelis 1939 m.

Nuotrauka iš Gražinos Astrauskienės asmeninio albumo

* * *

Tų metų ruduo ir žiema praėjo gana ramiai. Žinoma, žygių surengėme nemažai. Mūsų būryje buvo 18 žmonių. Kai kurie turėjome baltus chalatus, kad žiemą žygyje būtumėme sunkiai pastebimi. Į bunkerius nelindome, juos atstojo palapinės. Mišką šukuodavo ir žiemą, bet mes to išvengdavom. Kai kada dieną praleisdavome kokio nors raustelėjusio aktyvisto sodyboje. Pastatydavome sargybą, o sodybos gyventojų niekur neišleisdavome. Svečiuodavomės ir pas Pilsupių apylinkės pirmininką. Jis buvo partietis – komunistas, bet geras žmogus. Aš jam du kartus išgelbėjau gyvybę, nors jis to nežinojo. Jis buvo mano tėvuko kaimynas, mano namiškius nuo trėmimo išgelbėjo. Kitą dieną už kokių trejeto kilometrų vėl pas panašų ir taip kokią savaitę. Po to grįždavome į šiltą guolį – mišką. Po tokių mūsų viešnagių garnizonas su stribais pakrėsdavo gyventojus. Žinoma, jiems labiau rūpėjo paplėšikauti, pasisavinti dalį turto. Prisikraudavo dešrų, lašinių, pasiimdavo dėžutėse rastus žiedus ar kitus brangesnius daiktus.

* * *

1945 m. rugsėjo, gal spalio pradžioje Josvainių stribams surengėme pasalą tarp Varnupės ir Angirių gyvenviečių. Prieš tai sužinojome, kad apie pietus per tą vietą pravažiuos stribai, vykstantys į Ruseinius mitinguoti. Keli vežimai važiuos, nežinojome, tad buvom pasirengę neblogai. Mūsų buvo per septyniasdešimt, turėjom porą kulkosvaidžių. Neilgai teko laukti. Štai atvažiuoja vežimas, pilnas prisėstas stribų. Paleidome įspėjamuosius šūvius. Visi stribai iškrito iš vežimo į kelio griovius. Trumpam atidengėme ugnį, bet nė vieno nenušovėme. Vienas stribas pabėgo toliau į miškelį. Už to miškelio

Gražvos gyventojai – vyrai ir moterys su pagaliais pastojo bėgliui kelią. Nebeturėdamas kur trauktis stribas nusišovė. Likę stribai – jų buvo penki – visi pasidavė gyvi. Vienas iš jų neturėjo jokio ginklo, vadui parodė tik dokumentą – seną nudėvėtą kūrėjo savanorio pažymėjimą. Ištardytas buvo paleistas. Likusius keturis stribus partizanai pasiėmė savo žinion. Ruseinių miško partizanų vadas Pranas Kunevičius juos parsivedė į stovyklavietę Ruseinių miške. Visus suvarė į bunkerį ir pastatė sargybą visai nakčiai. Aš su Pakarkliu nuėjom į vieno ūkininko daržinę ant šieno. Dar nepraaušus atėjo savininkas, kuris prikėlė ir perspėjo, kad pilni Ruseiniai sovietų – Kėdainių garnizonas, septynios mašinos, pilnos kareivių. Jie dabar vaikščioja po Ruseinius ir tikrina visus, areštuoja.

Greitai pakilome, susitvarkėme ir išėjome į mišką pas partizanus. Buvo ūkanota. Eidami girdėjome pavienius šūvius. Miške staiga ėmė šaudyti. Susiradę partizanų buveinę pamatėme stribus – ant žemės gulinčius, sušaudytus. Tačiau vienas iš jų buvo tik apsimetęs negyvu, vėliau pabėgo. Rytojaus dieną vėl atvažiavo garnizonas ir pradėjo deginti sodybas tų ūkininkų, kurių sūnūs buvo išėję į mišką. Sunaikino Juozo Mažeikos 34 ha ūkį, sudegino gyvenamąjį namą, tvartus, kluoną, daržinę, kamarą ir pirtis – visi pastatai buvo nauji. Taip pat Tado Kunevičiaus gyvenamąjį namą, dvi daržines, kluoną, tvartus, svirną ir viralinę – visi nauji pastatai, ūkis apie 40 ha. Sudegino ir Antano Dirdos senesnės statybos gyvenamąjį namą, kluoną, daržinę, tvartus ir svirną, visus Mykolo Banevičiaus pastatus. Ūkininkų javai liko nekulti, daržinės pilnos pašarų. Azijatams nieko nebuvo gaila. Svarbu tik sunaikinti. Tačiau tuo niekšai neapsiribojo.

* * *

Spalio viduryje atėjo buvęs partizanas Krutkis iš Vaitoniškių. Pradėjo partizanus įtikinėti, kad jis spalio pabaigoje yra numatęs surengti balių savo buvusiems draugams. Žadėjo pakviesiąs muzikantą, gražių merginų. Buvo numatęs tą balių iškelti pas Mataušą Mažeiką Ruseinių kaime, tarpumiškyje, vadinamajame Šeškupyje. Suėjo sukviesti svečiai. Iš Krakių atvyko Juozas Stuokis su žmona Gene Kielyte, Jasaitytė, Zosė Kunevičiutė, Verutė Mažeikaitė. Visi buvo maždaug 19–23 metų amžius, Mataušo Mažeikos dvi dukterys, jau panelės, trys sūnūs ir žmona. Dalyvavo ir Vladas Kerza iš Ruseinių. Nuėjo ir trys partizanai: Gediminas Dzikas, Antanas Bačiliūnas ir Juška. Tuo tarpu išdavikas Krutkis vis išeidavo ir vėl grįždavo. Mažeikos vyriausiasis sūnus išėjo į lauką pažiūrėti, ko jis taip tankiai ten eina. Tada Krutkis jį nušovė. Sodybą apsupę sovietai iš kelių kulkosvaidžių ir kitų ginklų pradėjo šaudyti. Krutkis visą laiką vaikščiojo ant lazdos iškėlęs baltą nosinaitę, matyt, taip buvo sutarta. Tuo tarpu Mataušas Mažeika, du partizanai, likę gyvi, tiesa, vienas pašauta koja, ir Genė Kielytė krito ant pilvų ir pro duris iščiuožė lauk. Mažeika su Kielyte įslinko į kūdrą, o du partizanai – į krūmus ir laimingai pabėgo. Jasaitytė išbėgusi lauk buvo nušauta. Kareiviai pro langą sumetė 11 granatų. Paskui suėję į vidų vyrų ir vaikų kūnus išnešė lauk. Vyresnioji Mažeikaitė buvo palindusi po krosnimi, o granatoms sprogus krosnis sugriuvo. Ji po griuvėsiais taip ir paliko. Uždegė visus trobesius, taip pat ir namą su moterų kūnais, o peršautą Jasaitytės kūną keli kareiviai įmetė pro langą į degantį namą. Taip buvo susidorota su nekaltais žmonėmis.

Kitą dieną visų moterų kaulai buvo surinkti į vieną karstą ir palaidoti Ruseinių senkapiuose prie Šušvės.

O Genutės Mažeikaitės kūnas surastas vėliau, po krosnies griuvėsiais. Kūnas išliko sveikas, tik kojos apdegusios. Antrą dieną atėjome prie M.Mažeikos sodybos degėsių. Prie mūsų priėjo Mažeika su šautuvu. Veidas buvo pilkas, žvilgsnis klaikus, žvelgiantis kažkur tolyn. Per vieną naktį visko neteko, liko kaip stovi. Nuo tada Mažeikos daugiau niekas nematė.

* * *

1945–1946 metais žiemojome kaip kas išmanėme: ir pavieniui ir grupėmis. Vienam gyventi negerai. Pareidavau naktį pas seserį, ji man įdėdavo kuriam laikui maisto ir tuoj išeidavau. Pas žmones niekur nebuvo galima. Visi bijojo represijų. Turėjau vokišką karišką kuprinę, į ją įsidėdavau antklodę, pagalvėlę, apsiklodavau puskailiniais. Per naktį klajodavau, o paryčiais eidavau į kokio nors ūkininko daržinę ar klojimą. Reikėdavo, kad šuo neišgirstų ir žmonės nejustų. Ir taip visą laiką. Jei vėjo nebūdavo, buvo galima iškęsti, bet jei būdavo, kiaurai skrosdavo. Iš ryto, kai ūkininkai pašerdavo gyvulius, užmigdavau, jei nebūdavo didelio vėjo. Dieną stengdavausi visą laiką miegoti, o nubudęs užvalgydavau. Maistas būdavo sušalęs: pienas suledėjęs, duoną ar mėsą atpjauti su peiliu sunkiai sekdavosi. Taip kurį laiką pagyvenus organizmas labai nusilpo. Garnizonai buvo išdėstyti tankiai, bet kokia veikla rizikinga. Būryje gyventi būdavo geriau. Miške, jei sniegas ar pūga, stengėmės ilgesnį laiką neišeiti, bet pora ar trejetas partizanų visuomet išeidavo parinkti žinių.

Gruodis ir sausis mus pamokė, kaip reikia gyventi miške. Pasidarėme šešių ar keturių kampų „būdas“: nusmailintus kuolų galus sukalėme kokių 45 laipsnių kampu, o viršuje karteles – horizontaliai, iš išorės nuklojom brezentu ir eglišakėmis, viršuje palikome skylę, kad galėtų

dūmai išeiti. Viduje pasienius vėl nuklojome eglišakėmis, į žemę sukalę trumpus kuoliukus. Štai ir gultai. Guldavome po du, taip taupydavome vietą ir būdavo šilčiau. Kiti partizanai žiemodavo bunkeriuose. Taip gyvenome visą žiemą.

1945–1946 metų žiema atėjo į pabaigą. Sniegas pradėjo tirpti. Artėjo pavasaris, kurio taip laukėme... Su draugais nusprendėme pasiskirstyti nedidelėmis grupelėmis, kol pradžius, o po to vėl sueiti visiems į būrį, kad galėtume nuveikti ką nors rimtesnio. Aš su dviem partizanais patraukėme į Rugėnų miškus. Ten susiradome savo kovos draugus. Susidarė apie 20 žmonių būrys. Maisto ūkininkai mums noriai duodavo ir dar pamaitindavo. Važiuodavome keturi penki žmonės, kad neapsunkintume arklio. Arklys buvo vieno enkavedisto, atjojusio per Ruseinių mišką susitikti su Batūra, išleistu iš Kėdainių kalėjimo, kad gautų žinių apie padėtį miške. Batūra buvo mūsų žmogus, be to, universiteto studentas. Apie išdavystę jis viską mums nušvietė, o į Kėdainius, į savo irštvą, daugiau negrįžo. Tuomet mūsų vadu buvo Jacinevičius. Pasiūlius važiuoti arkliui pašaro, savanorių atsirado trys: aš, Batūra ir Riauba. Pavakary, kai saulė buvo dar aukštokai, mudu su Batūra atsisveikinome su draugais, tarsi žinodami, kad daugiau čia, pas savo brangius draugus, nebegrįšime. Miške sniego jau mažai kur buvo, tik lomelėse kai kur dar stovėjo ledas. Laukuose sniegas jau buvo visiškai nutirpęs. Pasukę į kairę, dešinėje pusėje išvydome ūkininko sodybą. Už jos pasukome į dešinę. Kelias buvo šlapias, ratai lindo giliai į žemę, tad abu su Batūra išlipome iš vežimo, kad arkliui būtų lengviau traukti. Toliau skersai kelio ėjo griovys, pilnas vandens. Tolyn į laukų pusę pamatėme skersai to griovio tiltą, taigi tenai ir pasukome. Ėjome iš

lengvo pasišnekučiuodami. Tą tiltą perėję išvydome aukštumėlę ir lygią pievą, o už 60–80 metrų – vėl miškas. Mūsų tikslas buvo patekti į Šaravus, nes ten gyvenantys žmonės turėjo pašarų. Neįtarėm, kad čia mums surengta pasala. Riauba buvo pasilikęs kitoje griovio pusėje, nevažiavo su mumis. Tuo metu jis garsiai mums suriko: „Rusai“. Atsisukęs pamačiau jį bėgantį už minėtos sodybos. Prasidėjo smarkus šaudymas kulkosvaidžiu ir kitais ginklais, o mūsų link iš miško bėgo virtinė sovietų atkištais durtuvais, rėkiančių: „B..., ruki v verch!“ Mums nieko kito neliko, kaip paklusti: iškelti rankas aukštyn.

Vėliau iš miško išbėgo ir penki žydai. Vienas iš jų buvo pusiau pražilęs, uniformuotas ir labai šlykščiai keikėsi – ant Dievo ir Marijos. Kitas žydas irgi buvo maždaug tokio amžiaus ir šaukė ant manęs: „Ui, tiu buvai policininkas, aš tau pazinai. Ui, tu šmetonininkas, aš iš toli pazinai, kad jus policininkai“. Na ir pasipylė smūgiai – šautuvo buože daužė į nugarą, o žydas parabeliu į galvą. Kiti trys žydai buvo jauni – 20 metų, gal kiek daugiau. Jie visi buvo civiliai apsirengę ir apsiginklavę parabeliais. Gavęs pirmus du smūgius griuvau ant pievos. Na ir velėjo mane, spardė, plaukus rovė. Tuo tarpu spėjau vieno čekisto koją apsikabinti, kad nesužalotų veido, neišmuštų dantų ar akių. Tas čekistas buvo lietuvis, vėliau žmonės pasakojo, kad tai Mučinskas, labai žiaurus tardytojas. Po egzekucijos pastebėjau – turėjo dvi žvaigždutes. Taip mane partrenkė tris kartus, o karininkas nuo žemės keldavo už plaukų. Mano draugas rėkė, visas jo veidas buvo kruvinas. Abiem už nugaros surišo rankas – taip tvirtai, kad mano riešų oda sprogo. Dirželis, su kuriuo man surišo rankas, buvo nuo mano automato, neplonas, kietas. Vėliau jis man suteikė laisvę. Viską iš mūsų atėmė. Tačiau mano kišeninį šveicarų gamybos laikrodį „Zenit“ majoras

vėliau įdėjo į kailinukų kišenę, sakydamas: „Kto budet sliedovatj, tavo i budet“. Taigi man liko laikrodis ir geras peilis užpakalinėje kelnių kišenėje. Prie mūsų susirinko daug kariuomenės, geras pusšimtis. Už sodybos, laukuose, prie krūmų, buvo kulkosvaidis ir didelis būrys kareivių. Jie šaudė į Riaubą. Paskui prie mūsų pastatė du jaunus žydus, ginkluotus parabeliais, du kareivius su automatais ir vilkšunį. Patraukėm plento link, Josvainių kryptimi. Kairės rankos negalėjau pajudinti iš peties. Paprašiau Batūros truputėlį atsilikti ir pažiūrėti, ar neperšautas petys, bet jis pasakė, kad nepastebėjo. Labai skaudėjo nuo sumušimų.

Kol išėjome į plentą, gerai pritemo, o kol atėjome į Josvainius, buvo jau visai tamsu. Ten mūsų laukė tuščios mašinos. Atidarė užpakalinį bortą ir po vieną sumetė, kaip kokius maišus. Liepė klauptis ant kelių. Iki Kėdainių – 11 kilometrų – klūpėjome. Plentas tada buvo neasfaltuotas, duobėtas, o kareiviai visą kelią mušė ir spardė. Atvažiavome į Kėdainius, čia gatvės grįstos akmenimis, taigi „saldu“ buvo klūpėti. Vežė į geležinkelio stotį. Įvedė į kažkokį baraką ir abu susodino prie sienos. Vienas karininkas priėjo, pritūpė prie mūsų ir pradėjo moralą sakyti, esą jis pasirengęs kiekvienu momentu mirti „za Satlina, za rodinu, a vas, bl..., žyvych neostavim“, ir vis mušė – tai per vieną, tai per kitą ausį, mane baigę ėmėsi Batūros, ir vėl tą pačią maldą. Egzekucija baigėsi. Atėjęs kitas karininkas pranešė, kad „poezd gatov“. Mus šventinęs karininkas suriko: „Stat!“. Prie mudviejų priėjo po tris kareivius, – du atrodė mongolų tautybės, plačiais skruostikauliais ir siauromis akimis, – įsikibo į rankas, o trečias ėjo už nugaros ir šautuvo buože mušė į nugarą. Jutau, kaip sudavė tris kartus, ir netekau sąmonės. Atsitokėjau jau vagone. Vagonas

jau buvo parengtas etapui. Abiejose durų pusėse – dviaukščiai narai. Uždegė liktarną ir pardėjo mus rišti. Rankų raiščius paliko surištus, bet dar surišo abi kojas. Paskui jas prilenkė prie užpakalio ir pririšo prie rankų. Kitą diržą perjuosė per petį, per priekį, už nugaros ir pririšo prie rankų ir kojų. Išėjo toks kamuolys. Mudu parito po narais ir prie kiekvieno pastatė po sargybinį. Mano sargybinis buvo seržantas, ginkluotas automatu. Kai užgesino lempą, vagono gale tapo visai tamsu. Mane, gulintį po gultais, kareiviai praeidami vis spardė kur papuola, ir taip iki gilios nakties, gal 2–3 valandos, kol visi sumigo, išskyrus tris, kurie kairėje pusėje kūreno geležinę krosnelę ir džiovino savo autkojus. Begulėdamas ėmiau krutinti rankas. Pagaliau riešai truputį atsilaisvino. Dar kartą pakrutinau, ir visai atsilaisvino. Vieną ranką ištraukiau iš aprišalo, iš švarko apatinės kišenės išsiėmiau bloknotėlį ir įspraudžiau tarp narų lentų, o ranką vėl įkišau į kilpą ir truputį sudejavau, nuduodamas esąs čia pat. Kišdamas ranką į kilpą prisiminiau, kad užpakalinėje kelnių kišenėje turiu peilį. Ėmiau galvoti, kaip pabėgti. Tiesa, prieš pajudant traukiniui iš Kėdainių, mačiau, kaip sunkiai trys kareiviai uždarė vagono duris. Juk gali man nepasisekti atidaryti durų. Tačiau bėgti tvirtai nusprendžiau. Ištraukiau abi rankas iš aprišalų ir išsiėmiau iš kišenės peilį. Išsivadavau iš visų aprišalų, keliais ir alkūnėmis perėjau į kitą vagono pusę, prie durų, atsistojau prisiglaudęs prie jų, persižegnojau ir, Dieve, padėk. Atlenkiau rankenėlę, įrėmiau koją į durų staktą ir energingai patraukiau į save duris. Jos lengvai pasidavė ir girdėjau, kaip pačios atsitrenkė į kitą staktos kraštą. O aš tuo tarpu op į priekį, kūliais nusiritau ant žemės. Tai buvo balandžio 1-osios naktis, truputį šaleno.

Krisdamas į žvyrą nubrozdinau veidą, rankų riešai buvo kruvini, o kairės rankos nykštys išniręs. Nykštį dešine ranka suspaudžiau, nes labai skaudėjo, ir pasileidau į kitą pusę per geležinkelį. Ten buvo plonu ledu pasidengusi pelkė. Pasipylė šūviai, bet man jie buvo jau visai nepavojingi. Bėgau per krūmus kiek kojos nešė. Per akis iš kaktos lašėjo kraujas. Pagaliau išbėgau į palaukę. Tolumoje išvydau žiburius, vadinasi, greitai bus rytas. Pribėgau sodybą, pro kurios langus sklido šviesa. Darželyje stovėjo kryžius – tai geras ženklas, žmonės suteiks man šiokią tokią pagalbą, kurios man taip reikėjo. Pažvelgiau pro langą į vidų: triūsia trys moterys, iš jų viena pagyvenusi, ir du jauni vyrai. Pasibeldžiau į langą. Vidutinio amžiaus vyras pasiūlė užeiti. Mane pamačiusios moterys už galvų griebėsi: „Kas jus taip sumušė, kad taip kruvinas?“ Aš joms paaiškinau, kad pabėgau iš sovietų garnizono, iššokau iš važiuojančio traukinio. Vienas iš vyrų, priėjęs prie manęs, paklausė, iš kur gavau tokį gerą diržą. Paaiškinau, kad juo buvau surištas, kad esu partizanas. Jis paprašė, kad atiduočiau jam tą diržą. Mielai atidaviau. Tuo tarpu moterys pasiūlė nusirengti kailinius, padėjo ant taburetės dubenį šilto vandens ir muilo. Senoji atnešė butelį denatūrato ir pasakė: „Vaikeli, iš karto paskaudės, bet dezinfekuos tavo žaizdas“. Kai vatos tamponu pradėjo vilgyti veidą, neištvėriau, kritau ant kelių nuo skausmo. Nykštį ne taip baisiai skaudėjo negu veidą. Po tos procedūros pasodino mane ant taburetės, viena moteris atnešė binto, aprišo veidą taip, kad tik viena akimi galėjau matyti. Aptvarstė ranką, apjuosė bintą per kaklą ir ją pakabino. Kita moteris iškepė kiaušinienės. Įsidėjau kąsnelį į burną, bet valgyti negalėjau. Vyresnysis vyras, kartu su manimi sėdėjęs prie pusryčių stalo, sakė eisiąs į darbą – į Palemono plytinę. Paprašiau jo pasakyti kelią

pas partizanus. Jis atsakė nežinąs, kur juos rasti, bet prie geležinkelio gyvenąs kaimynas, toks su barzda, tikriausiai pasakys. Išeidamas visiems padėkojau už suteiktą pagalbą, o tas vyras, išlydėjęs mane, nurodė, kuria kryptimi eiti. Padėkojęs nuėjau nurodyta kryptimi. Aušo rytas. Beeidamas tos sodybos link pamačiau žmogų su barzda, semiantį šulinio vandenį. Pasilabinęs pasiteiravau kelio pas partizanus. Jis atsakė nežinąs. Atsiprašęs jo perėjau geležinkelį ir dirvomis nuėjau miško link. Skubėjau, nes pradėjo švisti. Pamiške ėjau maždaug ta kryptimi, kuria atvežė. Vietovės nepažįstamos. Beeinant patekėjo saulė, kuri žadėjo gražią dieną. Priėjęs tarpumiškį tolumoje išvydau daug žmonių, kažką dirbusių, taigi jį pereiti neturėjau kaip ir vėl grįžau atgal. Mane suėmė nuovargis. Atsisėdau pamiškėje prie didelės eglės ir užmigau.

Prabudau pavakary. Ėmiau dairytis, kaip pereiti tą tarpumiškį. Netoli tos vietos, kur buvau užmigęs, pastebėjau griovį. Jo būta giloko. Sumaniau šliaužti tuo grioviu. Įlipęs į griovį pastebėjau, kad vanduo čiurleno ta kryptimi, kuria man reikėjo slinkti. Pietų pusėje, kur šildė saulė, griovio kraštas garavo, o priešingoje pusėje pašalas dar nebuvo išėjęs. Griovio dugnas dar buvo padengtas ledu. Bečiuoždamas vis iškišdavau galvą apsidairyti. Į pabaigą griovys vis seklėjo. Greitai krantai visai sulėkštėjo ir priekyje atsivėrė ištisa bala, o už jos – jaunas pušynas. Stojau ant kojų ir ėmiau bristi per tą balą. Nors vietomis vanduo siekė aukščiau kelių, bet dugnas buvo kietas, taigi bristi buvo gerai. Brendant nusiplovė purvas, o perbridęs nusiploviau rankas, tad likau švarus. Leidausi į pušyną. Bėgau atsargiai, pasiklausydamas, ir staiga išgirdau kažką kalbant. Priekyje pastebėjau miško kelią. Atsargiai priėjau prie jo ir sustojęs šalia pušies kamieno, viena akimi žvilgtelėjęs

į dešinę pastebėjau keliu einančius tris kareivius, besivedančius vilkšunį. Jie tarp savęs garsiai kalbėjosi. Aš tuo tarpu netekau žado... Atsargiai atsitraukiau atgal ir pradėjau bėgti. Laimė, toje vietoje buvo prižėlę aukštų viržių ir nedidelių pušaičių. Pasislėpęs už kelių jaunų pušaičių priguliau į viržius, išsiėmiau iš kišenės peilį, atsilenkiau ir laukiau kas bus. O širdis taip smarkiai plakė, kad net išsigandau, jog jie neišgirstų mano širdies plakimo. Ačiū Dievui, viskas baigėsi laimingai. Kareiviai su šunimi nuėjo tolyn, savo keliais. Kiek pagulėjęs atsistojau ir nuėjau prie tos pačios pušies. Apsidairiau. Nieko įtartino nepamatęs ir neišgirdęs patraukiau keliu į dešinę, iš kur buvo atėję kareiviai. Išėjau į seną miško kirtavietę, pasukau į kairę, bet nenutolau nuo miško. Priėjau žemumą, ten dar stovėjo sniegas. Pasukau gilyn į mišką ir išėjau į aikštelę, kur buvo šilta ir maloniai švietė saulė, o čia pat augo tankus pušynas. Nutariau apsistoti. Nusiaviau batus, nugręžiau autkojus ir padžioviau prieš saulę, kelnes patiesiau ant šiltų samanų ir ant jų atsiguliau. Kailinukais užsiklojęs greitai užmigau. Kiek ilgai miegojau, nepamenu. Pažadino šaltas vėjelis. Tuoj pakilau. Autkojai, batai ir kelnės buvo pradžiūvę, tad apsirengiau. Saulei besileidžiant patraukiau į vakarus. Iš miško išėjau į palaukę. Ant aukštumos nužiūrėjau gražią sodybą, o kai sutemo, ten ir patraukiau.

Sodybos pastatai buvo nauji, kieme buvo pastatytas kryžius. Namo viduje degė šviesa. Pasibeldžiau į langą. Priėjęs barzdotas senis paklausė: „Kto tam?“, ir pasiūlė užeiti. Įėjęs į vidų pamačiau maždaug tokio paties amžiaus moterį. Paprašiau ką nors užvalgyti. Moteris lietuviškai atsakė nieko gero neturinti, čia atsikėlę nesenai, kai sodybos šeimininkai repatrijavo į Lenkiją. Atnešė ant stalo pusę riekutės duonos, papylė žiupsnelį druskos, įpylė karšto

vandens. Pavalgęs padėkojau ir paklausiau, kokia čia vieta ir ar toli Karmėlava. Moteris atsakė, kad netoli, gal kilometras. Dar jos pasiteiravau, kaip persikleti per Nerį. Ji man nurodė Turžėnus, ir pasakė, kad keltininkas esąs geras pažįstamas, tikrai perkels. Išeinančiam dar įdavė dėžutę degtukų, kurie vėliau man labai pravertė. Tiesiai per dirvą ėjau Karmėlavos link. Kojos gilokai lindo į žemę, batai apsivėlė moliu. Taip su vargu artėjau prie Karmėlavos. Prieš Karmėlavą kriokė upelis, per kurį brendant vanduo siekė iki sėdynės. Išėjau į plentą, išvydau prie namų stovinčias kelias mašinas su įjungtomis šviesomis. Iš namų langų taip pat sklido šviesa. Supratau, kad praėjimo nėra ir grįžau atgal. Apėjęs Karmėlavą iš dešinės, grioviu palei plentą patraukiau Turžėnų link. Turžėnuose skersai kelio pastebėjau sunkvežimį. Vėl patraukiau Karmėlavos link. Už kokių 400 metrų įkalnėje radęs keletą didelių eglių nutariau susikurti laužą. Prieš liepsną išsidžiovinau autkojus, batus ir kelnes. Besišildant prie laužo pradėjo imti miegas. Prigesinau žarijas, prisilaužiau eglišakių ir atsiguliau.

Šalto vėjo prižadintas pakilau toliau eiti. Perėjęs pelkę patekau ant plento. Keliaudamas plentu galvojau, kaip pasiekti mišką. Patraukiau prie toliau dunksančių aukštų medžių. Nors jie buvo dideli, bet augo retai. Nutariau susigraibyti sausų lapų ir nusnūsti. Įsirausiau į lapus kaip šernas ir užmigau. Per miegą išgirdau smarkiai šaudant iš kulkosvaidžio. Jau švito, greitai pakilau ir puoliau kur daugiau krūmų. Tankumyne gerai pailsėjau. Laukiau vakaro. Išgirdau kažką važiuojant. Atsargiai pažiūrėjęs pamačiau dvi moteris arkliu važiuojančias. Joms nuvažiavus po kurio laiko nusprendžiau apsižvalgyti. Už krūmų buvo įsikūrę keli gyventojai, o toliau – vėl krūmai. Nebegrįžau į savo buveinę. Čia pat atsisėdau,

sukalbėjau dalį rožinio – taip greičiau praėjo laikas.

Pradėjo temti. Išėjau iš krūmų. Plentu perėjau į Turžėnų pusę. Prisėlinau prie netoliese stovėjusio namo, pro kurio langus sklido šviesa, pasiklausiau – šneka rusiškai. Patraukiau toliau, bokšto link. Priekyje pastebėjau prie ugnies sėdinčius ir besišnekučiuojančius du kareivius. Tyliai atsitraukiau. Kelto taip ir nepasisekė prieiti. Nusiminiau, kad negaliu persikelti per Nerį. Grįžau tuo pačiu keliu, praėjau savo buveinę ir traukiau vis tolyn į kairę, kol priėjau miškelį, kuriame ir apsistojau. Susiradau sausų šakų ir susikūriau laužą. Buvo šilta ir malonu. Naktis praėjo laimingai, tik labai kankino alkis. Rytui išaušus ėjau apžiūrėti apylinkę. Vietovė pasirodė patikima ir čia nutariau dienoti.

Sulaukęs vakaro patraukiau tais pačiais keliais Turžėnų link. Praėjęs plentą, Turžėnus, pasukau kairiu keliu tarp kalvų, apaugusių eglėmis, dar paėjęs išėjau į palaukę. Priėjau kaimą. Pasibeldžiau į didelio gražaus namo langą, ir išgirdau: „Kto tam?“ Rusiškai nemokėjau, tad paklausiau lietuviškai, koks čia kaimas. Atsakė, kad Guldenij. Ėjau tolyn, Neries link, tikėdamasis rasti kokią valtį. Nusileidęs prie upės radau jų net tris, bet be irklų. Nuėjau prie kito namelio, pasibeldžiau į langą, o iš ten moteriškas balsas: „Kto tam?“ Jei būtų prakalbusi lietuviškai, paprašyčiau perkelti per upę, bet dabar tik paklausiau ar yra namuose vyrų? „Nietu, ponas, nietu, uechali v Kaunas“, – atsakė. Daugiau neturėjau ką pasakyti, tad kiūtinau atgal.

Praeidamas pro pašiūrę pastebėjau į stogą atremtą irklą. Pasiėmiau jį ir nusileidau prie valčių. Pasirinkau platesnę, tinklus išmečiau ant kranto ir įstūmęs į vandenį įsėdau. Sunku buvo valtį valdyti vienu irklu. Vanduo mane toli nuplukdė, net kaimo nebesimatė. Tačiau

ilgainiui išmokau valtį vienu irklu plukdyti ir sėkmingai pasiekiau kitą krantą. Valtį užtraukęs ant kranto džiaugsmingai patraukiau Lakių kelio link. Iš griovio atsigėriau šalto vandens, kurio senai nebuvau turėjęs burnoje, likau sotus ir laimingas, nugalėjęs didžiulę kliūtį. Nusiėmiau nuo galvos kepurę, persižegnojau, susakiau trumpą maldelę ir kalbėdamas rožinį nužingsniavau į Lapių pusę. Priėjau kryžkelę. Pasirinkau kairįjį kelią, kuris vedė prieš kalną, į vakarus. Nusileidęs žemyn išvydau didžiulę pelkę, kurios galo nei krašto nematyti, o toje pelkėje – kupstai krūmelių, retai išsimėčiusių. Įbridau į vandenį, po kojomis jutau kietą pagrindą, bristi buvo gerai, nors vanduo vietomis siekė aukščiau kelių. Ėmiau dairytis, kur pailsėti, kur rasti stambesnį medį. Kaip tik tokį kupstą ir atradau. Vieną kamieną palenkiau, ant jo atsisėdau, o į kitą atsirėmiau. Maniau, truputį pailsėsiu. Kiek ilsėjau, nežinau, nes užmigęs vos į vandenį neįkritau. Vėl į vandenį ir vėl pirmyn. Už kokių 100 metrų išbridau į sausumą, greitai priėjau ir mišką. Miškas man iš karto pasirodė nedidelis. Na, eglės tikrai didelės, tik išaugusios retai, o alksniai tikrai aukšti. Nutariau susikurti ugnį. Pasilaužiau sausų eglišakių ir susikūriau laužą. Apšilau. Nusiaviau batus, kelnes, viską išdžiovinau ir vėl apsirengiau. Prisilaužęs žalių eglišakių įsiruošiau guolį. Atsiguliau ir kietai užmigau. Išgirdęs kažką važiuojant keliu prabudau.

Saulė buvo jau aukštai patekėjusi. Leidausi žygiuoti tolyn. Apsidairęs supratau, kad mano gulėta prie pat kelio. Taigi tuo keliu ir patraukiau įstrižai krūmų, kol priėjau gyventoją. Pasibeldžiau, įėjau į vidų, pasilabinau ir paklausiau, kokia čia vietovė. Sodybos šeimininkas buvo lenkas, lietuviškai nemokėjo, bet nors sunkiai, susikalbėjome vokiškai. Kambaryje, lovoje gulėjo jauna

mergaitė paristu pirštu. Pasirodo, ji – studentė, mokosi Kaune ir lietuviškai puikiausiai moka. Tada mergina atsikėlė, pripylė dubenį šilto vandens ir ėmė atrišinėti visus aprišalus – nuo mano galvos ir rankos. Nuprausė man veidą, nuplovė žaizdas ir vėl aprišo. Pradėjo šukuoti plaukus, kurių didelę krūvą prišukavo ant stalo. Paklausė, kodėl taip slenka mano plaukai. Aš jai paaiškinau, kad sulaikydami žydai juos rovė. Tuo tarpu šeimininkas dingo. Kaip vėliau pasirodė, jis nuėjo į mišką partizanams pranešti apie įvykį. Mergina mane nuramino pasiūliusi eiti pailsėti. Nuvedė į daržinę ir liepė lįsti po šienu į skylę. Ten buvo bunkeris. Gerai numigau. Šunelis vis lojo ir lojo, aš išlindau iš bunkerio ir atėjau į vidų. Šeimininkė pripylė dubenėlį sriubos su mėsos gabalais ir pakvietė prie stalo. Prisėdęs gal tik keturis šaukštus suvalgiau, daugiau negalėjau, nes buvau ilgai badavęs. Staiga šeimininkė įlėkė į vidų mojuodama rankomis ir šaukdama: „Jezus, prapali, prapali, ruski, ruski!“ Pažvelgęs pro langą pamačiau ateinančius septynis sovietų kareivius. Maniau, jau viskas, išsitraukiau peilį. Bet močiutė priėjo prie manęs, džiaugsmingai apsikabino ir pasakė, kad tai – mūsiškiai. Apetitas išvis prapuolė, bet kartu suėmė ir džiaugsmas, kad mano draugai patys pas mane atėjo.

Suėję į vidų rusiškai pasilabino, o aš, žinoma, atsakiau lietuviškai. Vienas iš jų paragino mane valgyti ir tarė: „Mes čia jūsų nepaliksim, eisim kartu į mišką“. Atsisveikinau su gerąja šeimininke ir išėjome.

Miške sutikau ir sodybos šeimininką. Jis buvo apsivilkęs sovietų karininko uniforma, krūtinė medaliais nukabinėta. Apie 50 vyrų būrys, daugiausia sovietų uniformomis, beveik visi kalbėjo rusiškai. Du vežimai stovėjo pakinkyti. Prie manęs priėjo Ragauskas, ulonų pulko karininkas, apsikabino, pasisveikino ir tarė: „Koks tu laimingas,

kad pasisekė ištrūkti iš jų nagų". Sakė, kad vakar sužinojo apie mūsų suėmimą. Pasakojo esą kilęs iš Kauno. Tai buvo Pelėdos būrys. Jo vadas pasiūlė pasilikti pas juos. Aš nesutikau, nes norėjau kuo greičiau grįžti pas saviškius ir pranešti, kas aš jau laisvas. Vadas davė du partizanus, kad jie mane palydėtų iki Nevėžio, ties Babtais, nes ten yra savas žmogus, kuris perkels valtimi per upę. Aš jam nuoširdžiai padėkojau. Tiesa, apžiūrėjo mano žaizdas, sutvarstė nykštį ir pasakė, kad pirštas sugis, raiščiai nenutrūkę, tik išniręs per sąnarį ir jokio pavojaus nėra.

Pradėjus temti pajudėjome Babtų link. Per dvi naktis pasiekėme Babtus. Vienas iš mano palydovų nuėjo pas savą žmogų. Neilgai trukus pasirodė palydovas su valtininku. Atsisveikinau su palydovais ir kartu su valtininku pasukom Nevėžio link. Laimingai persikėlėme per upę. Padėkojęs bei atsisveikinęs patraukiau nurodyta kryptimi. Prieš auštant už Josvainių pasiekiau pakrūmes ir laimingai atėjau iki paskutinio tikslo – Ruseinių miško. Lengvai susiradau draugus, kurių buvo likę tik penki partizanai. Mane sveikino, kad pasisekė ištrūkti iš žvėrių nagų. Pasirodo, tas būrelis jokių žygių nebedarė, tik naktimis kai kada eidavo paplatinti atsišaukimų. Maisto gaudavo iš ūkininkų.

Taip ėjo laikas be jokių įvykių, žaizdos gijo. Iki gegužės 11 d. jau buvau visai sveikas. Vieną rytą Dirda, grįžęs iš žvalgybos, pranešė, kad į Medininkų kaimą atvažiavo sovietų mašinos, turbūt ant mūsų galvų. Už storos eglės kamieno pastebėjau kažkokį juodą daiktą, panašų į šunį. Greitai pakilome nuo ugnies ir nubėgome į mano nurodytą vietą, bet nieko neradome. Tačiau vienas iš vyrų suriko, kad rusai jau per kirtimus eina. Keturi partizanai tuoj griebė ginklus ir pradingo miške. Tuo pačiu metu

pasipylė šūviai. Mudu su Stasiu truputį dar palaukėme ir pasitraukėme. Mus taip pat smarkiai apšaudė, bet laimė, nė vieno kulka tuokart nekliudė. Priėję miško kelią sustojome pasitarti, kuria kryptimi eisim. Nutarėme pasukti į kairę, kad atsidurtumėme jų užnugaryje. Bet mūsų sprendimas buvo klaidingas. Nuo vienų atsitraukę ant kitų užėjom. Nutolę apie 20 metrų nuo miško vėl išgirdome sutratant šūvius, pamačiau atbėgančius apie 15–18 kareivių su atkištais durtuvais ir automatais. „Ruki v verch, b... mat, mat" ir taip toliau... Mane partrenkė ant žemės, smogė iš nugaros šautuvo buože. Ant manęs paties užvirto keturi, kiti ant rankų – kojų. Pradėjo mušti ir spardyti, o paskui apiplėšė. Karininkas griebė mano kišeninį laikrodį, nes prie jo buvo prisegta graži grandinėlė, labai krintanti į akis. Po egzekucijos vienas iš karininkų, vyr. leitenantas, ėmė šaukti: „Stat b... mat. Kur banditai, kur ginklų sandėliai, kur bunkeriai? Neprisipažinsi, tuoj nušaunu. Marš 11 šagov i tebe budet smert". Užtaisė automatą ir ėmė garsiai skaičiuoti „Ras, dva..." ir taip iki 11 žingsnių. Kurį laiką stovėjau, nešovė. Išgirdau kirviu kažką kertant – du kirčiai buvo stipresni, trečias silpnesnis. „Vernis, idi vozmi svajevo druga", – paliepė. Atsisukęs pastebėjau tarp kareivių stovinčius tris stribus, o vienas iš jų su kirviu rankoje. Priėjau artyn. Du kareiviai tuoj man į šonus įrėmė durtuvus, o trečias, karininkas su barzda, pradėjo mušti per nugarą visaip keikdamasis. Priėjęs artyn prie savo draugo kūno, pamačiau baisų vaizdą: Stasio kūnas gulėjo be galvos, o smegenys garavo ant kelmo išdrabstyti. Sovietai tą kūną norėjo man ant pečių užkrauti, kad aš jį neščiau, bet niekaip negalėjau jo pakelti. Gavau kelis smūgius su lazda, paėmiau už abiejų kojų – visi kaulai braškėjo, linko ir žemiau kelių, ir

aukščiau – visas kūnas buvo kulkų išvarpytas. Tada man į rankas įdavė pusę Stasio galvos ir liepė nešti. Po to varė mane iš kvartalo į Medininkų palaukę. Išėję iš miško sustojome nedidelių alksnių apsuptoje aikštelėje, čia pat – paprastas keliukas. Liepė sėdėti galvą nulenkus žemyn ir niekur nesidairyti. Tiesa, mano pečius ir galvą apklojo su kažkokia paklode. Taip besėdint priėjo vienas karininkas ir vėl pradėjo mušti lazda – per galvą, nugarą, sėdynę, šlaunis. Labiausiai skaudėjo, kai mušė per šlaunis. Laimė, pro šalį keliuku ėjo pagyvenusi moteriškė. Karininkas liovėsi mušęs. Vienas iš karininkų sustabdė tą moterį, liepė prieiti prie manęs ir paklausė, ar pažįstanti mane. Moteris atsakė, kad mane pirmą kartą matanti. Tuomet jis liepė parodyti moteriai tą pusę Stasio galvos, kurią turėjau po paklode prie krūtinės prispaudęs. Praskleidžiau paklodę ir atverčiau ją. Pakėliau savo akis į ją, kad pamatyčiau, kaip ji reaguos į tokį vaizdą. Ji užsidengė delnais akis ir nuėjo tolyn kartodama – nepažįstu, nepažįstu. Karininkai garsiai kvatojo. Po kurio laiko pro šalį arkliu jojo vyras, kurį taip pat sustabdė ir paklausė, ar pažįstąs mane. Tas taip pat atsakė nepažįstąs, tuomet ir jam parodė Stasio galvą. Žmogus užsiėmė akis, sakydamas, kad nepažįsta. Tam vyrui nujojus visi pakilome ir grįžome į mišką. Prieky manęs išsirikiavę po du ėjo apie 30 kareivių, o kiek ėjo už manęs, nežinau, nes buvo nevalia dairytis. Be to, visas buvau uždengtas paklode, tik plyšys akims paliktas, kad matyčiau, kur eiti. Taip ėjom mišku per purvą, per balas, apie tris, gal daugiau kilometrų, kol išėjome į Grašvos gyvenvietės palaukę. Ten kareiviai išsiskyrė į abi puses, aš ėjau į priekį. Prieš mane pastatė du kareivius su automatais, dešiniame šone – vieną stribą. Taip ėjome iki tikro kelio, Josvainių

link. Josvainių aikštėje tą pusę Stasio galvos liepė padėti ant žemės ir nuvedė į čekistų būstinę. Ten nebemušė ir nebekeikė, tik keturi karininkai džiaugėsi mano laikrodžiu, kuris gulėjo prieš juos ant stalo. Jie tarėsi, kuriam tas laikrodis turėtų priklausyti. Tada majoras tarė: „Kto budet sliedavatj, tavo i budet".

Maždaug po valandos išvežė į Kėdainius, tiesiai į kareivines, kur 1934–1935 m. man teko gyventi kareivio gyvenimą. Čia pradėjo pirmą mano tardymą. Tardė vyr. leitenantas Januškin, 23 ar 25 garnizono karininkas, gerai nepamenu. Tai buvo vienintelis sovietų karininkas, manęs nemušęs ir nekeikęs. Vertėjas taip pat buvo geras, teisingai išvertė mano pasakytus žodžius į rusų kalbą. Tas tardytojas norėjo mane užverbuoti, kad išduočiau savo draugus, žadėjo man parabelį ir išleisti atgal į mišką pas draugus. Kurį laiką spyriojausi, bet širdy džiaugiausi, kad tik išleistų. Susitikimą paskyrė prie Josvainių tilto per Šušvę. Mums besiderant atėjo papulkininkis, pavarde Čhafa, gruzinas ir kapitonas. Jie mane nužvelgė nuo galvos iki kojų ir pasakė tardytojui: „Ar tu manai, kad jis tau tarnaus? Niekados nesitikėk to iš jo". Tas gruzinas nulėmė tolesnį mano likimą – kalėjimą, tiesiai į belangį karcerį. Ten teko išbūti tris paras – be jokios šviesėlės, kartu su žiurkėmis, kurių ten buvo nemažai. Ketvirtą parą išleido į kiemą „pasivaikščioti". Kai tik akys pamatė šviesą, rodės, kad kas su pagaliu davė per galvą, kritau ant grindinio, užsiėmiau akis ir tik po truputį pro pirštus leisdamas šviesą apsipratau ir atsistojau. Netoliese stovėjo uniformuotas stribas. Nuėjau prie jo paklausti, kur tualetas, o jis nuo manęs pradėjo trauktis atbulas. Už jo stovėjo parvirtusi statinė – taip ir davė per ją aukštielninkas. Buvo daug gardaus juoko ten stovintiesiems.

Čia, kalėjime, išbuvau apie tris mėnesius. Beveik kas naktį varydavo tardyti. Per tas tris paras karceryje gerai apgalvojau, ką sakysiu. Per tardymus mušė tris kartus. Paskutinis tardytojas buvo leitenantas Sokolov. Jam ir atiteko mano laikrodis, kurį jis išimdavo iš stalčiaus, pavartydavo rankose ir, atrodė, kad labai juo džiaugiasi. Matyt, savo gyvenime nebuvo tokio turėjęs.

Remigija BUKAVECKIENĖ

Šilutės gimnazijos antisovietinio pasipriešinimo organizacija „Geležinio vilko pulkas“

Pagal Lietuvos ypatingajame archyve esančią baudžiamąją bylą Nr. 36608/3 ir jos dalyvių atsiminimus

2002 m.

Įvadas

1945 metų rugsėjo 1 dieną duris atvėrė Šilutės lietuviškoji gimnazija. Mums, daugeliui „parubežio“ su buvusia Vokietija vaikų, tai atrodė kaip teisingumo atkūrimas, nes mūsų atmintyje tebebuvo gyva 1939 metų pavasario nuoskauda, kai lietuvių gimnazija buvo brutaliai išvyta iš etninių lietuviškų žemių, iš Šilutės.

1945 metų rudenį pokario Šilutė jau buvo nebe ta. Vietinių šilutiškių mieste buvo likę labai nedaug – moterys, daugiausia senos, ir vaikai, lietuviškai „šišioniškai“ šnekantys, gana nepatikliai žvelgiantys į „atsibasčiusius“ žemaičius bei kitokius lietuvius ir baimingai – į gausią rusišką, karišką apsigyvenusiųjų masę.

Tai, kad beveik nebeliko vietinių gyventojų, mūsų netrikdė, kaip netrikdė ir tai, jog nemažai mūsų bendraklasių išvyko į Vakarus, į nežinią. Tie visi pakitimai įvyko nepriklausomai nuo mūsų valios ar norų. Mes jau nuo vaikystės, nuo pirmos gimnazijos klasės, buvome praradę nemažai

bendramokslių. Vieni jų 1941 metų pavasarį išvyko į Vokietiją, kiti – 1941 metų rudenį nebeatėjo į klasę. Pastarieji jau gulėjo masiniuose kapuose arba kankinosi atšiauriame Sibire. Viskas keitėsi neįprastai, nesuvokiamai. Bet mes likome čia, savame krašte, ir toje neįprastoje aplinkoje tęsėsi mūsų gyvenimas. Mes stiebėmės į šviesą kaip žolė iš akmenimis užverstos pievos, visa esybe rėmėmės į tos žalios pievos atmintį. Ji buvo mūsų Tėvynė – Nepriklausoma Lietuva. Labiausiai skaudino akmenys – svetimieji, mūsų praradimų kaltininkai, diktuojantys savo taisykles, prievartaujantys mūsų gyvenimą. Taip iš dabarties suvokiu tuos desperatiškus „neprotingus" žygius, kuriuose 1945–1946 metais besimokant Šilutės gimnazijos aštuntoje, baigiamojoje klasėje, ir man teko dalyvauti.

Ta pati aplinka, ta pati laiko dvasia tebebuvo gaji ir 1948–1949 metais, kai Šilutės gimnazijoje veikė „Geležinio vilko pulko" organizacija. Tačiau, lyginant su 1945–1946 metais, buvo ir skirtumų. Pagrindinę organizacijos dalį sudarė jau nebe vietiniai „parubežio" gyventojų vaikai, bet migrantai iš tolimesnių Lietuvos vietų. Jie buvo šios patriotinės organizacijos *spiritus movens.* Kita ypatybė – MGB jau buvo įleidusi savo pragaištingą lietuviškos dvasios ardymo geluonį. Prasidėjo visuomenės destrukcija ir baimės bei išdavysčių metastazė.

Turėjau galimybę gerai susipažinti su Lietuvos ypatingajame archyve saugoma „Geležinio vilko pulko" organizacijos baudžiamąja byla. Atsivėrė sukrečiantis vaizdas – iš vienos pusės jaunų, mažai gyvenimą pažįstančių žmonių idealizmas ir beatodairiška Tėvynės meilė, iš kitos – nusikalstama, piktavalė, demoralizuojanti sovietinio okupanto profesionalaus prievartos aparato – MGB veikla.

Visa tai aprašyti paskatino vieno puikaus, verslaus jauno žmogaus, susipažinusio su „Geležinio vilko pulko" kaltinamąja išvada, skeptiškai nuskambėjusi frazė – „vaikų žaidimai". Taip, šios istorijos veikėjai, menkai išsilavinę, paprasti jaunuoliai, to meto geopolitinėje situacijoje ir istorinėje perspektyvoje negalėjo suvokti ir aprėpti savo veiksmų vertės, ką mums leidžia dabartis. Tačiau jie turėjo kažką daugiau – suvokė esantys savos, Nepriklausomos Lietuvos valstybės vaikai. Jie negalėjo susitaikyti su valstybingumo praradimu.

Norėtųsi tikėti, kad bent vieną, įstengsiantį perskaityti šį pasakojimą apie „Geležinio vilko pulką", anų laikų istorija pastūmės susimąstyti apie pilietinę poziciją – ką reiškia būti Nepriklausomos valstybės piliečiu.

Tegul to laikotarpio pelenai beldžiasi į mūsų abejingumą.

Įžanga

1948 metų pavasarį susitikę būsimo „Geležinio vilko pulko" vadai pradėjo patriotinius („antisovietinius") pokalbius, atvedusius į slaptos organizacijos sukūrimą ir veiksmus, kurie sovietinio represinio aparato buvo kvalifikuojami pagal RSFSR baudžiamojo kodekso 58 straipsnį. Tada tebuvo praėję tik vieneri mokslo metai nuo 1946 metų neramumų Šilutės gimnazijoje. 1946 metų įvykiai tebebuvo gyvi jaunimo pokalbiuose – sklandė romantizuota, pagražinta forma. Stebėtina, kad nuo to laiko praėjus pusšimčiui metų, vienas iš buvusių „Geležinio vilko pulko" dalyvių tikino, jog jie iš žvejų įsigijo valtį būdami tikri, kad galės pasiekti Švediją, nes 1946 metais „vienas toks išplaukė". Tai tiesa, tačiau išplaukęs žmogus buvo ne žemdirbio sūnus gimnazistas. Jis buvo patyręs sportininkas

buriuotojas, jūrų skautas Pranas Sujeta, kelionei pasiruošęs burinę baidarę. Ne viena legenda audrino to meto jaunimą, ypač gandai: tuoj prasidės karas, tuoj bus kitaip, Lietuva taps nepriklausoma.

Mūsų laimei, sulaukėme – Lietuva tapo nepriklausoma, ir tai atsveria per visą ilgą okupacijų laikotarpį patirtas kančias ir nuoskaudas.

Pabandykime ano meto kontekste pažvelgti į 1948–1949 mokslo metų jaunimą, susibūrusį vakarinėje Šilutės gimnazijoje. Tam buvo pasitelkta Lietuvos ypatingajame archyve saugoma baudžiamoji byla Nr.36608/3. Tai trys stori tomai su tardymų protokolais ir įvairiausia, kaltinimus paremiančia, medžiaga. Pasakojime įpinti išlikusių įvykių dalyvių: Romualdo Audinio, Leokadijos Pužaitės, Filomenos Vaičekauskaitės ir Petro Maco, prisiminimai.

Organizacijos struktūra

Per Antrąjį pasaulinį karą ištuštėjęs Klaipėdos kraštas palaipsniui užsipildė migrantais iš įvairių Lietuvos regionų. Čia įsikūrė nemažai dzūkų, atvykusių iš skurdaus ir neramaus krašto, aukštaičių ir žemaičių. Vieni jų iš gimtųjų vietų buvo išvyti skurdo ir čia tikėjosi prasigyventi, kiti – atitrūkę nuo sunkinančių aplinkybių gimtosiose vietose, taip tikėjosi išvengti sugrįžusių sovietų represijų. Didesnė dalis šio pasakojimo veikėjų buvo iš migrantų šeimų, gyvenusių su tėvais. Kita dalis – pavadinkime juos vietiniais – gyveno pas šeimininkus ar bendrabutyje ir savaitgaliais grįždavo pas tėvus, nuo seno gyvenančius Pietų Žemaitijos sodybose, netoli Klaipėdos krašto (buvusios Vokietijos) sienos. Pastarieji, „parubežio" jaunuoliai, nebuvo atitrūkę nuo gimtosios aplinkos.

„Geležinio vilko pulko" byloje išvardinta 15 jaunuolių, vienaip ar kitaip susijusių su šios organizacijos veikla:

1. Jutkevičius Albinas, Antano, g. 1930 m. Šventežerio valsč,. Lazdijų aps.,
2. Vaičekauskas Alfonsas, Kosto, g.1932 m., augęs Tauragnuose,
3. Baranauskas Jonas, Juozo, g. 1931 m. Šventežerio valsč., Lazdijų aps.,
4. Trubilaitė Janina, Antano, g.1931 m. Panevėžio aps.,
5. Trubila Antanas, Antano, g. 1929 m. Panevėžio aps.,
6. Pužaitė Leokadija, Tado, g. 1929 m. Gardamo parap., Švėkšnos valsč.,
7. Audinis Romualdas, Adomo, g.1931 m. Kvėdarnos valsč., Tauragės aps.,
8. Macas Petras, Prano, g. 1929 m. Birbalų k., Švėkšnos valsč.,
9. Daugėla Antanas, Antano, g. 1933 m. Šventežerio valsč., Lazdijų aps.,
10. Platakys Jonas, Stasio, g. 1934 m. Varnių valsč., Telšių aps.,
11. Platakys Vaclovas, Stasio, g. 1932 m. Varnių valsč., Telšių aps.,
12. Ališauskas Algirdas, Stasio, g. 1933 m. Tryškių valsč., Telšių aps.,
13. Kairys Stasys, Leonardo, g. 1931 m. Tenenių parap., Kvėdarnos valsč.,
14. Jankauskas Vytautas, Kosto, g. 1929 m. Užventyje,
15. Valančiutė Aldona, Stasio, g. 1933 m., gimimo vieta byloje nenurodyta.

Vietiniai jaunuoliai buvo keturi: L. Pužaitė, R. Audinis, P. Macas ir S. Kairys, tai – 27 procentai. Migrantai iš Šiaurės Žemaitijos – keturi: A. Ališauskas, V. Jankauskas, J. Platakys ir V. Platakys, tai – 27 procentai. Migrantai iš Dzūkijos – trys: A. Jutkevičius, J. Baranauskas ir A. Daugėla, tai – 20 procentų. Migrantai iš Aukštaitijos – trys: A. Vaičekauskas, J. Trubilaitė ir A. Trubila, tai – 20 procentų. Vienas asmuo – A. Valančiutė – tai 6 procentai. Byloje nėra duomenų apie jos gimimo vietą. Žemaičių šioje grupėje daugiausia – 54 procentai. Dauguma šios organizacijos narių buvo neseniai susipažinę, tik besimokydami Šilutės vakarinėje gimnazijoje. Dzūkai buvo iš vienos parapijos, pažįstami nuo vaikystės.

„Geležinio vilko pulko" organizacijos įkūrėjai ir vadai buvo dzūkas Albinas Jutkevičius ir aukštaitis Alfonsas Vaičekauskas.

Visi jaunuoliai buvo gerokai vyresni už besimokančius atitinkamose dieninės gimnazijos klasėse. Daugelis jų buvo jau studentiško amžiaus dėl įvairių priežasčių, tačiau pagrindinė – karo metai. Byloje rastas Antano Trubilos trečios gimnazijos klasės baigimo pažymėjimas. Jame tik geri ir labai geri pažymiai. Apie kitų pažangumą duomenų nerasta.

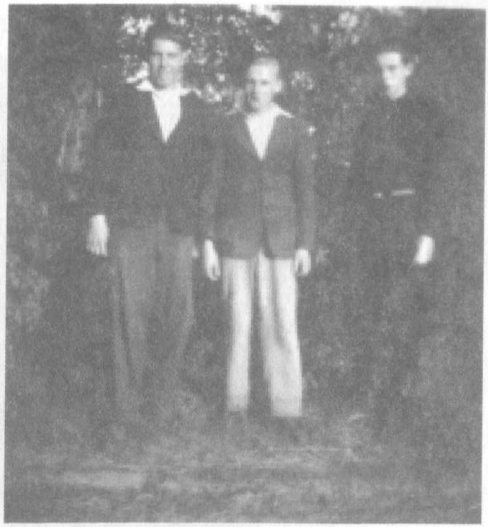
1948–1949 mokslo metais jie mokėsi įvairiose vakarinės gimnazijos klasėse.

Pirmoje gimnazijos klasėje mokėsi :

1. Jonas Baranauskas 18 m.,
2. Vaclovas Platakys 17 m.(mokėsi ir profesinėje žemės ūkio mokykloje).

Antroje gimnazijos klasėje mokėsi:

1. Alfonsas Vaičekauskas 17 m.,
2. Romualdas Audinis 18 m. (mokėsi dieninės gimnazijos klasėje),

Prie Šilutės gimnazijos kiemo alyvų. Iš kairės stovi: „Geležinio Vilko pulko" dalyviai Jonas Baranauskas ir Česlovas Alfonsas Vaičekauskas, dešinėje jų bendramokslis Valteris. 1949 m. gegužės 20 d.

Nuotrauka iš Filomenos Vaičekauskaitės albumo

3. Jonas Platakys 15 m.,
4. Petras Macas 20 m.,
5. Vytautas Jankauskas 20 m.

Trečioje gimnazijos klasėje mokėsi:
1. Albinas Jutkevičius 19 m.,
2. Antanas Trubila 20 m.,
3. Algirdas Ališauskas 16 m.,
4. Stasys Kairys 18 m.

Penktoje gimnazijos klasėje mokėsi:
1. Leokadija Pužaitė 20 m.,
2. Janina Trubilaitė 18 m.,
3. Aldona Valančiutė 16 m.

Antanas Daugėla tais metais nesimokė, jis buvo neseniai atvažiavęs iš Dzūkijos ir gyveno prisiglaudęs pažįstamų Baranauskų šeimoje.

Nurodytas jaunuolių amžius apskaičiuotas iš arešto metų atėmus gimimo metus, neatsižvelgiant į tikslias

Albinas Jutkevičius „Geležinio Vilko pulko" veiklos sūkuryje (Prie Šilutės gimnazijos kiemo alyvų). 1949 m. pavasaris. Nuotrauka iš A.Jutkevičiaus šeimos albumo

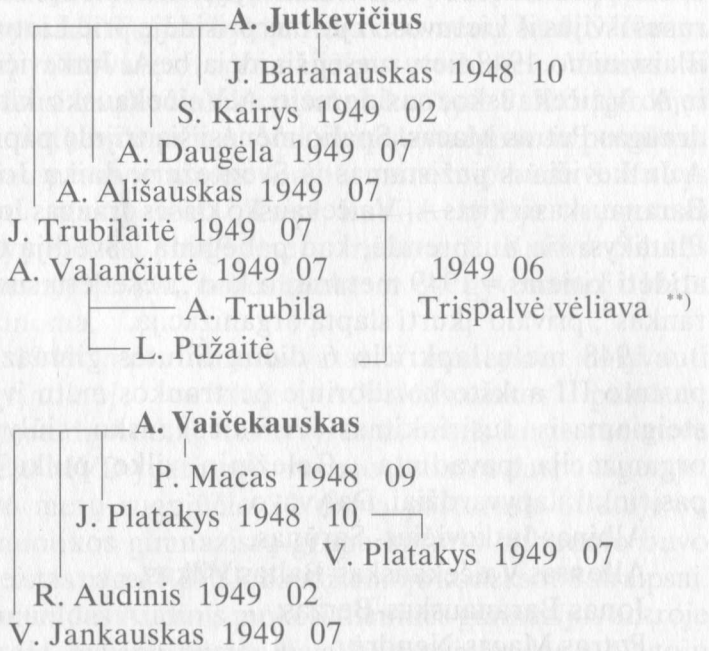
datas, todėl yra netikslumų. Pvz., A. Vaičekauskas gimė 1932 metų gruodžio 16 dieną, areštuotas 1949 metų rugpjūčio 31 dieną. Arešto metu iš tikrųjų jam buvo tik 16 metų.

Šios antisovietinės organizacijos įkūrėjai Albinas Jutkevičius ir Alfonsas Česlovas Vaičekauskas susipažino 1948 metų pavasarį Šilutės vakarinėje gimnazijoje. Paaiškėjo bendros politinės nuostatos ir siekiai. Vasarą Albinas Jutkevičius išvyko dirbti į kaimą, todėl organizaciją formuoti jiedu pradėjo tik naujais mokslo

metais – 1948 metų rugsėjį, kiekvienas pakviesdamas, kaip jiems atrodė, patikimus draugus.

Tai atspindi schema, kurioje parodyta, kas kuriuos narius ir kada pakvietė į „Geležinio vilko pulką".

„Geležinio vilko pulko" organizacijos įkūrimo schema

**) *Antisovietinė organizacija „Trispalvė vėliava" įkurta 1949 m. birželio mėn. pabaigoje. Joje dalyvavę du asmenys: J. Trubilaitė ir A. Valančiutė, liepos mėn. įstojo į „Geležinio vilko pulko organizaciją. Kiti du: L. Pužaitė ir A. Trubila, buvo įtraukti į „Geležinio vilko pulko" baudžiamąją bylą.*

„Geležinio vilko pulko" organizacijos veikla

Kaip jau minėjau, Šilutės vakarinės gimnazijos moksleivių antisovietinė veikla prasidėjo nuo pokalbių apie pabėgimą į Švediją. Jie buvo įsitikinę, jog karas tarp „amerikonų ir rusų" neišvengiamas, todėl reikia per Švediją pasiekti JAV ir įsitraukti į jų kariuomenę. Tada, rusus išvijus iš Lietuvos, ir jie bus prisidėję prie Lietuvos išlaisvinimo. 1948 metų rugsėjį šia idėja, be A. Jutkevičiaus ir A. Vaičekausko, susidomėjo A.Vaičekausko klasės draugas Petras Macas. Spalio mėnesį šią trijulę papildė A.Jutkevičiaus pažįstamas iš Šventežerio laikų Jonas Baranauskas ir kitas A. Vaičekausko klasės draugas Jonas Platakys. Jie nusprendė, kad pabėgimą į Švediją teks atidėti kitiems – 1949 metams, o kad „nesėdėtų sudėję rankas", privalo įkurti slaptą organizaciją.

1948 metų lapkričio 6 dieną Šilutės gimnazijos pastato III aukšto koridoriuje pertraukos metu įvyko steigiamasis susirinkimas. A.Vaičekausko siūlymu, organizacija pavadinta „Geležinio vilko pulku" ir pasirinkti slapyvardžiai. Dalyvavo:

Albinas Jutkevičius- Šarūnas,
Alfonsas Vaičekauskas-Baltas Vilkas,
Jonas Baranauskas-Beržas,
Petras Macas-Nendrė,
Jonas Platakys-Slapukas.

Organizacijos vadu buvo išrinktas Albinas Jutkevičius, jo pavaduotoju – Alfonsas Vaičekauskas. Atrodo, kad iki 1948 metų pabaigos organizacijos nariai apsiribojo tik tuomet tarp patikimų žmonių plačiai paplitusiais patriotiniais pokalbiais. Iš baudžiamosios bylos medžiagos matyti, kad dažnas A. Jutkevičiaus pašnekovas buvo kiek

už jį jaunesnis klasės draugas Stasys Kairys, kilęs iš netolimo Tenenių bažnytkaimio. Jie, atrodo, kalbėdavosi apie neišvengiamai artėjantį karą ir kaip jam reikėtų pasiruošti. A. Jutkevičiui prasitarus, kad reikėtų kurti slaptą jaunimo organizaciją, S. Kairys sakė, jog irgi taip galvoja. Areštuotas A. Jutkevičius vieno tardymo metu paminėjo, jog 1949 metų sausio–vasario mėnesiais jis įtraukė Stasį Kairį į „Geležinio vilko pulką" ir davė Ąžuolo slapyvardį. Tačiau byloje nėra duomenų, kad S. Kairys būtų dalyvavęs organizacijos veikloje. Vienas iš apklausiamų liudininkų pasakęs, kad apie S. Kairį girdėjęs iš A. Jutkevičiaus ir A. Vaičekausko tarpusavio pokalbių, tačiau nesąs jo matęs. Galbūt ramesnio būdo S. Kairys buvo atsargesnis. Kaip liudija byloje saugomas pažymėjimas, 1949 metų rudenį S. Kairys Šilutės gimnazijoje jau nebesimokė ir jo gyvenamoji vieta nežinoma.

1949 metų sausio–vasario mėnesiais dalyvauti pogrindinėje veikloje A.Vaičekauskas pakvietė Romualdą Audinį, kurio vyresnis brolis Jurgis tuo metu kalėjo MVD ypatingojo režimo pataisos darbų lageryje. 1946 metų rugpjūčio 20 dieną pastarasis Šilutėje su vienuolikos gimnazistų grupe karinio tribunolo buvo nuteistas pagal RSFSR baudžiamojo kodekso 58 straipsnį. Romualdas Audinis mokėsi dieninės gimnazijos antroje klasėje, gyveno pusiau legaliai, prisiglaudęs mokytojų bendrabučio palėpėje. Jo šeima, kaip buožės, buvo įrašyti į Šilalės rajono tremiamųjų sąrašą. Iš namų visi buvo pasitraukę. Pagal naują administracinį paskirstymą, jo tėviškės sodyba ir didesnė žemės dalis pateko į Šilalės rajono Buišių kaimą, o mažesnė žemės dalis su nuo namų nutolusiu klojimu – į Šilutės rajono Bumbliškės kaimą. Tuo Audinių šeima pasinaudodavo: klojime paslėpdavo

gyvulių ir pasišienaudavo jiems pašaro. Galėdavo kai ką parduoti, todėl Romualdas kartais disponuodavo didesne pinigų suma. Iš Kuršių marių žvejų jis nupirko didelę irklinę valtį. Ji, kaip galvojo organizatoriai, buvo prielaida svajotai kelionei į Švediją. Pavasarį R. Audinis ir A. Vaičekauskas, pasikvietę tai vieną, tai kitą draugą, nuvažiuodavo prie Kuršių marių paplaukioti – treniravosi. Tačiau tos pratybos, matyt, daug vilčių kelionei per Baltiją neteikė, jos tapo pramoga, nes iš organizacijos planų idėja išplaukti į Švediją palengva išnyko. Ir vėlyvą pavasarį, ir vasarą niekas apie kelionę nebeužsiminė. Tai nepateko ir į kaltinamąją išvadą.

1949 metais Šilutėje buvo ruošiamasi Tarptautinei moters dienos šventei. Programoje turėjo dalyvauti apylinkių gyventojai saviveiklininkai. Grabupių kaime skaityklos vedėju dirbo Albino Jutkevičiaus vyresnis brolis komjaunuolis Juozas Jutkevičius. „Geležinio vilko pulkas" žinojo apie grabupiškių ruošimąsi dalyvauti Kovo 8-osios programoje. Jie nusprendė išardyti numatomą sovietinę šventę. Kovo 7–osios vakare į Grabupiuose gyvenančio Jono Baranausko namus atėjo Albinas Jutkevičius, Alfonsas Vaičekauskas ir Jonas Platakys. Jono Baranausko kambaryje A. Jutkevičius padiktavo tekstą, kurį Jonas Platakys parašė spausdintinėmis raidėmis.

Žemiau spausdinamas tekstas buvo parašytas 8 egzemplioriais:

ĮSAKYMAS

ĮSAKAU TAMSTAI ŠIŲ METŲ KOVO 8 DIENĄ NEDALYVAUTI RUOŠIAMOJE ŠILUTĖS VALSČIAUS MOTERŲ PROGRAMOJE. UŽ DALYVAVIMĄ TAMSTA BŪSI BAUDŽIAMA MIRTIES BAUSME.

„GVP" VADAS PAS. ŠARŪNAS

Vienas tų lapelių, parašytas ant storoko popieriaus, kaip įkaltis, saugomas byloje Nr. 36608/3.

Šiuos „Įsakymo" lapelius visi keturi draugai išnešiojo ir iškabinėjo ant būsimų Kovo 8-osios programos dalyvių durų, tarp jų ir ant Juozo Jutkevičiaus. Visi, kuriems buvo grasinta, 1949 m. spalį– lapkritį buvo apklausti tardytojo Matvejevo ir turėjo atpažinti grasinamą lapelį. Jonas Platakys, apklausiamas kaip liudytojas, 1949 metais rugpjūčio 30 dieną prisipažino rašęs lapelius, nes jo graži rašysena. Apklausiamas kaip liudytojas Petras Macas išsigynė dalyvavęs „Geležinio vilko pulko" veikloje, tačiau sakė kelių vaikinų buvęs pakviestas į Grabupius. Draugai minėję, kad numato išgąsdinti ir išvaikyti Grabupiuose vykstančią repeticiją. Jis pabūgęs ir sugalvojęs priežastį neiti. Nežinia, ar ta repeticija neįvyko, ar vaikinai sugalvojo kitaip pagąsdinti būsimus programos dalyvius. Taip pat nėra duomenų, ar jų išplatintas „Įsakymas" sutrukdė Kovo 8-osios šventei Šilutėje. 1954 metų gruodžio 12 dieną Albinas Jutkevičius, kalėdamas MVD ypatingojo režimo pataisos darbų lageryje „Stepnoj", vyriausiojo SSRS prokuroro prašė, kad būtų peržiūrėtas jo kaltinimas, kadangi įspėjimą Kovo 8-osios programos dalyviams parašęs dėl religinių įsitikinimų, nes gavėnios metu nedera linksmintis. Matyt, tuomet tokiai interpretacijai buvo palankus laikas.

„Geležinio vilko pulkas" labai jaudinosi, kad neturi rašomosios mašinėlės. Jiems atrodė, kad tai yra pagrindinė kliūtis spausdinti ir platinti antisovietines proklamacijas, nes šie darbai turėjo būti viena iš svarbiausių organizacijos veiklos sričių. A. Vaičekauskas buvo dirbęs pašte laiškanešiu, žinojo ten esant rašomąją mašinėlę, be to, manyta, kad tokią mašinėlę turėjo turėti ir spirito varykla. Pagal liudytoją Joną Platakį, jie trise su

A. Jutkevičium ir A. Vaičekausku tarpusavyje kalbėdavosi ir tardavosi, kaip ją būtų galima pasisavinti. Tačiau nėra duomenų, kad jie būtų ėmęsi konkrečių veiksmų.

1949 metų pavasarį „Geležinio vilko pulko" jaunuoliai grupelėmis rinkdavosi miške prie Grabupių kaimo. Pagal R. Audinio ir P. Maco atsiminimus, ten vykdavo pokalbiai, pratybos su kariniais žiūronais ir net ginklais. Apie vieną tokią iškylą parašyta liudytojo A. Ališausko apklausos protokole. A. Jutkevičiaus ir A. Vaičekausko tardymo protokoluose parašyta apie jų pastangas įsigyti ginklų ir prisijungti prie partizanų. Iš liudytojų apklausos paaiškėjo, jog A. Jutkevičius ir A. Vaičekauskas yra pasakę, kad „priplojus" milicininką Romeiką, dažnai besimaišantį Grabupiuose, būtų galima įsigyti ginklą, kad ne pro šalį būtų „pamokyti" MGB agentą Baltaduonį. Baudžiamojoje byloje tardytojas Matvejevas ypač stengėsi įrodyti teroristinę „Geležinio vilko pulko" veiklą. Tačiau tiek A.Jutkevičius, tiek A. Vaičekauskas atsispyrė prieš tą kaltinimą ir akistatose prieš liudytojo Jono Platakio tvirtinimus.

„Geležinio vilko pulkas", pagal Romualdą Audinį ir Petrą Macą, turėjo keletą ginklų. Apie tai žinojo ne visi, nes ginklai kiekvieno savininko buvo slepiami ir saugomi individualiai, todėl per tardymus tai neišaiškėjo. Tardymų metu A. Vaičekauskas išsigynė turėjęs pistoletą, nors liudytojas Jonas Platakys apklausos metu buvo pasakęs, kad A. Vaičekauskas išsitaręs turįs ginklą. Kariški žiūronai, kuriuos naudodavo pratybose, arešto metu buvo Alfonso Vaičekausko kambaryje. Kratos metu keturiolikmetė sesuo Filomena tuos žiūronus pro saugumiečius sugebėjo išnešti ir paslėpti. 1949 metų rugsėjo 1 dieną tardymo metu Jonas Baranauskas

prisipažino kažkur prie kanalo radęs 1 tūkst. vokiškų šovinių ir, Albino Jutkevičiaus patartas, juos užkasęs krūmuose netoli savo namų. Tačiau apie spalio mėnesį saugumo organų paieškos nedavė rezultatų ir J.Baranauskas išsigynė pirminio parodymo. Vis dėlto 1950 metų balandžio 17 dieną SSSR MVD karo prokuroras Lukašovas apkaltino Albiną Jutkevičių ne tik pagal RSFSR baudžiamojo kodekso 58, bet ir pagal 182 straipsnį už seną nuotykį su ginklu, patirtą 1947 metais gyvenant Šventežeryje. Tada jis, dar vaikėzas, krūmuose buvo paslėpęs vokišką šautuvą su 5 šoviniais, rastais praėjus frontui. Jie su draugu iš to ginklo buvo šaudę ir laikė jį medžioklei. Tai, matyt, buvo vieša paslaptis, nes atėjęs MGB seržantas to ginklo pareikalavo. Tuomet A. Jutkevičius po apklausos MGB būstinėje buvo paleistas. „Geležinio vilko pulko" byloje ši vaikėziška išdaiga įvertinta grėsmingu Baudžiamojo kodekso 182 straipsniu ir Albinui Jutkevičiui lėmė dešimties metų bausmę MVD ypatingojo režimo pataisos darbų lageryje.

Iš Albino Jutkevičiaus ir Alfonso Vaičekausko tardymų protokolų matyti, kad „Geležinio vilko pulko" vadai ieškojo ryšio su Lietuvos partizanais, tikėjosi lemiamu kovos momentu prie jų prisijungti. Dėl to ir iškilo apsiginklavimo klausimas. Neturintis pastovios gyvenamosios vietos Romualdas Audinis glausdavosi pas giminaičius Stemplių kaime, Švėkšnos valsčiuje. 1949 metų pavasarį, pasibaigus mokslo metams, jis kartu su Alfonsu Vaičekausku dviračiais išvažiavo į Stemplius. Vaikinai tikėjosi ten užmegzti ryšius su Švėkšnos apylinkėse veikiančiais partizanais. Po poros savaičių ten nuvažiavo ir A. Jutkevičius. Tačiau ryšio taip ir nepasisekė rasti; abu vadai dviračiais grįžo atgal į Šilutę. R. Audinio gimtinėje buvo su partizanais susijusių žmonių. Vienas iš

Romualdas Audinis pasiruošęs važiuoti dviračiu į Stemplius ieškototi ryšio su partizanais. 1949 m. birželio pabaiga, Šilutė. Nuotrauka iš R.Audinio asmeninio albumo

motinos brolių Antanas Sugintas, partizanų vadas, 1946 metais Upynos apylinkėse buvo nužudytas į būrį infiltruoto MGB agento. Kitas R. Audinio dėdė – motinos brolis Pranas Sugintas – gyveno vienkiemyje tarp Upynos bei Varsėdžių bažnytkaimių ir palaikydavo ryšius su vietos partizanais. 1949 metų vasarą Romualdas Audinis nuvažiavo dviračiu pas Praną Sugintą ir per jo šeimą susisiekė su partizanais – susitiko su jų vyresniuoju. Gavęs iš jo nurodymus, sutarė, jog viską aptaręs su „Geležinio vilko pulko" vadais, atvažiuos čia dar kartą ir su partizanų atstovu važiuos į Šilutę susipažinti ir susitarti dėl bendrų veiklos planų. Tačiau susitarimai nebuvo įgyvendinti, nes paskutinėmis rugpjūčio dienomis prasidėjo „Geležinio vilko pulko" narių areštai. Romualdas Audinis arešto išvengė, nes tomis dienomis buvo išvažiavęs į Stemplius

pas gimines prieš Naujuosius metus parsivežti maisto. Grįžęs į Šilutę sužinojo apie draugų areštus ir kad buvo paieškomas pats – palėpės kamarėlėje, kurioje gyveno su seserimi, buvo daroma krata. Jis iš karto pasitraukė iš Šilutės, slapstydamasis įvairiose vietose arešto išvengė.

Tuo metu, kai „Geležinio vilko pulko" vaikinai taip atkakliai ieškojo ryšio su Lietuvos partizanais, Šilutės vakarinėje gimnazijoje mokėsi knygyno pardavėja, partizanų ryšininkė Leokadija Pužaitė, slapyvardžiu Nijolė. Jos tėviškėje, nuošaliame Oželių kaime, Gardamo parapijoje, Švėkšnos valsčiuje, tėvų Tado ir Domicelės Pužų sodyboje, lankydavosi Vytauto Kurmio-Audros vadovaujamo partizanų būrio nariai. Tai buvo „Geležinio vilko" partizanų būrys (lemtingas vardo sutapimas), priklausęs Dariaus tėvūnijai Būtigeidžio rinktinei (*Šilalės kraštas, 3 d., Nacizmo ir bolševizmo laikotarpis 1940–1953, V., 2001*). Būrys veikė Švėkšnos, Žemaičių Naumiesčio ir Vainuto valsčiuose. Baudžiamojoje byloje Nr. 36608/3 yra saugomas pažymėjimas su grifu „soveršeno sekretno" (127-52), parašytas 1949 m. lapkričio 1 dieną. Jame rašoma, kad yra stebimi ir sekami aktyvūs partizanų („bandy") ryšininkai ir talkininkai. Tarp jų įvardinti Oželių kaimo gyventojai Tadas Pužas ir jo žmona Domicelė Pužienė, t. y. Leokadijos Pužaitės tėvai. Pokario metais kurį laiką nutraukusi mokslą Leokadija gyveno ir dirbo tėvų ūkyje bei kartu su tėvais dalyvavo toje veikloje. Vėliau, besimokydama Šilutėje, dažnai grįždavo į tėviškę ir susitikinėdavo su partizanais, atlikdavo jų užduotis – aprūpindavo medikamentais, tvarsliava, popieriumi, laikraščiais. 1948–1949 mokslo metais Leokadija įsidarbino knygyne ir perėjo į vakarinę gimnaziją, mokėsi

penktoje klasėje. Į tą pačią klasę 1949 metų pradžioje įstojo iš Panevėžio atvykusi Janina Trubilaitė. Ji įsidarbino mašininke Šilutės finansų skyriuje. Labai greitai Leokadija ir Janina susidraugavo. Beje, tą draugystę vėliau pratęsė ir sutvirtino bendrai išvargti metai Mordovijos lageryje. Abiejų bendraklasių buvo panašios politinės nuostatos. Janina Trubilaitė ėmė talkinti Leokadijai atliekant partizanų užduotis – Leokadija atveždavo partizanų tekstus, kuriuos Janina darbovietėje atspausdindavo mašinėle, per kalkę padaugindavo iki kelių dešimčių egzempliorių. Per kitą išvyką į tėviškę „gatava produkcija" būdavo perduodama „Geležinio vilko" būrio partizanams. Iš tardymo protokolų matyti, kad šią „leidybinę" veiklą įtarinėjo ir tardytojas Matvejevas, bet nė viena iš merginų to neprisipažino. Byloje Nr. 36608/3 yra duomenų, kaip jos abi parūpino geltono audeklo partizanų antpečiams.

Veiklos pabaiga grėsmės šešėlyje

Dabar į šį pasakojimą reikia įtraukti dar vieną „veikėją" – Šilutės apskrities MGB. Ši profesionali prievartos grupė jau turėjo patyrimą dirbant su jaunuolišku gimnazistišku „nacionalizmu". Beje, „Geležinio vilko pulko" organizacijos bylą vedė tas pats tardytojas leitenantas Matvejevas, 1946 metais vedęs ir Šilutės gimnazistų bylą. Po 1946 metų įvykių gimnazijoje neabejotinai buvo MGB stebėtojų, vadinamų „šaltinių". Gal kiek MGB dėmesio pritrūko vakarinei gimnazijai, nes tik beveik pasibaigus mokslo metams – 1949 metais birželio 15 dieną (Baudžiamoji byla Nr. 36608/3 psl. 127-62) užverbavo „šaltinį" „Streliją" – vakarinės gimnazijos penktos klasės gimnazistę (agentūrinės bylos Nr. 45490).

Ji tapo klastingu MGB įrankiu ne tik išaiškinant antisovietiškai nusiteikusią organizaciją, bet ir išprovokuojant nepaneigiamus įkalčius MGB akiratyje buvusiems nepatikimiems asmenims. MGB agentė „Strelija" meistriškai atliko savo vaidmenį. Stebėtina tai, jog ji buvo vos šešiolikos metų mergina. Pavadinkime ją tikruoju vardu – tai Aldona Valančiutė, Stasio Valančiaus, laikyto padoriu žmogumi, dirbusio Šilutės finansų skyriuje, duktė.

Be abejo, MGB disponavo operatyvine medžiaga apie partizanų veiklą Šilutės apskrityje. Byloje esanti medžiaga rodo, kad visa Pužų šeima buvo MGB akiratyje. Klasės draugai negalėjo nematyti glaudžios Leokadijos Pužaitės ir Janinos Trubilaitės draugystės. Į ją ir nusitaikė „Strelija". Be to, pavasariop suaktyvėjusi „Geležinio vilko pulko" veikla negalėjo likti nepastebėta, tuo labiau kad vadai A. Jutkevičius ir A. Vaičekauskas nutarė plėsti organizacijos eiles. Jie patys bei kiti organizacijos nariai ėmė kalbinti, kaip jiems atrodė, patikimus draugus įsitraukti į slaptą antisovietinę veiklą. Atrodo, apie konspiraciją vaikinai nelabai nutuokė. Jie didžiavosi savo veikla, ir tai neliko nepastebėta.

Pirmiausia Aldona Valančiutė ėmė terptis į glaudų klasės draugių – Leokadijos ir Janinos, dvejetą. Vaizduodama labai drąsią Lietuvos patriotę, ji užvedinėjo kalbas apie antisovietines organizacijas, pasiaukojamą Lietuvos partizanų kovą. Abi draugės, nors ir nepasakojo Aldonai apie savo veiklą, pamažu priprato prie jos dalyvavimo ir išsitardavo apie kontaktus su partizanais. „Strelijos" šefams iš MGB tai nebuvo naujiena, nes ir patys „Geležinio vilko" būrio partizanai buvo apjuosti glaudžiu MGB stebėtojų ratu (*Šilalės kraštas, 3 d., Nacizmo ir bolševizmo laikotarpis 1940–1953, V., 2001*). Tikriausiai ir Aldonos Valančiutės užduotis buvo kita.

Matyt, jai buvo pavesta dvi drauges išprovokuoti antisovietiniams veiksmams, kurie taptų akivaizdžiais įkalčiais, bei per jas „prisikasti" prie vakarinėje gimnazijoje veikiančios slaptos organizacijos, įsigyti pasitikėjimą ir paskatinti vaikinus veiksmams, už kuriuos juos būtų galima areštuoti ir apkaltinti. Ir iš tikrųjų, Aldona Valančiutė, „vairuojama" MGB šefų, gerai įvykdė šią užduotį. Baudžiamojoje byloje Nr. 36608/3 yra detalus agentūrinių pranešimų memorandumas. Jame nuo 1949 metų birželio 24 dienos iki 1949 metų rugpjūčio 15 dienos užregistruoti dažni „Strelijos" pranešimai, tarp jų net keturi atvejai, kai „šaltinis" ir „šefas" ryšį palaikė po du kartus per dieną. Be abejonės, memorandume išvardinti ne visi, o tik tie pranešimai, kurie pagrindė apkaltą. Memorandumas buvo išsiųstas į Maskvą Ypatingajam pasitarimui. Iš to aišku, kad saugumo agentė A. Valančiutė „dirbo" vadovaujama profesionalių MGB specialistų. Ji puikiai išnaudojo visas aplinkybes ir pakilaus jaunimo savybes, skatino patriotinį entuziazmą, pati pateikdama viliojančių išmonių ir aktyviai dalyvaudama jas įgyvendinant. Pagal kai kurių tuometinių jaunuolių atsiminimus, Aldona, nors ir neišvaizdi, buvo linksma, judri, dominuojanti draugijoje.

Visi šio sambūrio jaunuoliai Šilutėje ar jos apylinkėse gyveno kartu su tėvais arba kaip įnamiai pas šeimininkus. Tai šiek tiek varžė jų veiklos laisvę. Išimtis buvo Trubilai. Dvi seserys Trubilaitės – Felė, gimusi 1926 metais, ir Janina, gimusi 1931 metais, iš Panevėžio į Šilutę gyventi atvyko 1949 metų vasario mėnesį. Jos įsikūrė atskirame bute Stoties g. 12. Felė dirbo siuvykloje, skurdų šeimos biudžetą papildydavo po darbo siūdama namuose. Janina vietoj į dekretines atostogas išėjusios mašininkės laikinai įsidarbino Finansų skyriuje ir pradėjo lankyti penktą

vakarinės gimnazijos klasę, kurioje susidraugavo su Leokadija Pužaite. Balandžio mėnesį iš Panevėžio pas seseris atvažiavo ir kartu apsigyveno brolis Antanas Trubila, gimęs 1929 metais. Vėliau tardytojo apklausiami kaimynai liudijo Trubilų jaunimą gyvenus labai rimtai ir skurdžiai. Kaimynai stengdavosi juos pavaišinti, pasidalindami savo maistu. Antanas Trubila įsidarbino ir pradėjo mokytis trečioje vakarinės gimnazijos klasėje, kurioje mokėsi ir Albinas Jutkevičius. Pastarasis po kurio laiko pasiūlė A. Trubilai dalyvauti slaptoje antisovietinėje organizacijoje. Tačiau Antanas kategoriškai atsisakė, įspėdamas A. Jutkevičių, jog jie gali „įkliūti" nieko gero nenuveikę. Kai 1949 metų pavasarį Alfonsas Vaičekauskas pradėjo merginti Janiną Trubilaitę ir lankytis jų bute, Antanas Trubila įspėjo seserį, kad būtų atsargi, nes Alfonsas ir Albinas esą dar vaikiški ir įsivėlę į slaptą veiklą. Jeigu paklius, tai viską išplepės.

Per Jonines į Trubilų namus, nešina litru degtinės, varduvininkę pasveikinti atėjo draugė Aldona Valančiutė. Truputį pasivaišinus, viešnia šeimininkams parodė antisovietinę proklamaciją, perskaitė jos tekstą, pasakė gavusi ją iš savo draugo, dirbančio paruošų agentu Žemaičių Naumiestyje. Paminėjo ir pavardę, tik šeimininkai jos neįsiminė. Aldona Valančiutė labai įsijautė ir ėmė siūlyti, kad „ir mes turime paruošti tokią proklamaciją ir ją platinti". Tačiau nieko konkretaus tą vakarą nesutarė. Po kelių dienų Aldona Valančiutė gatvėje sustabdė Janiną Trubilaitę ir pasiūlė užeiti į knygyną pas Leokadiją Pužaitę. Ten A. Valančiutė, kaip paprastai, ėmė audringai pasakoti L. Pužaitei, kad ir ji, ir Janina, jos brolis Antanas sutarė paruošti ir platinti proklamacijas ir dabar reikia nusipirkti popieriaus, ant kurio Janina galėtų spausdinti. Aldona užmokėjo už

pasirinktą popierių, o Janina, iki tol neturėjusi progos nė žodžio įterpti, tarė: „Tai kad mes ir teksto neturime". Leokadija apie tą klausimą pagalvojo rimtai. Artėjo rajono dainų šventė. Būtų gera proga visuomenei išplatinti atsišaukimus, ir pažadėjo vakare parašyti tekstą. Pažadą tesėjo. Rytojaus vakare, po darbo, tekstą nunešė Janinai Trubilaitei į namus. Pastaroji tekstą perrašė savo ranka, nes Leokadijos raštas buvęs sunkiai įskaitomas. Po darbo grįžęs brolis Antanas buvo supažindintas su tekstu. Jis suredagavo kelias teksto vietas, kurios, jo manymu, buvo neaiškios, ir pasakė, kad turėtų būti pasirašyta, kieno vardu proklamacija skelbiama. Janina tai perdavė Leokadijai, ir ši kitos dienos vakare pasiūlė – „Trispalvė vėliava". Tai jiems visiems patiko. Aldona Valančiutė pasižadėjo paruošti trispalves juosteles, kuriomis papuoš lapelį. Kiek tų lapelių buvo išspausdinta, sunku pasakyti, nes tardymų protokoluose skaičiai nesutampa. Tačiau ir dabar baudžiamojoje byloje Nr. 36608/3 saugomas vienas šios proklamacijos egzempliorius, pažymėtas 127-1. Lapelio viršuje puikuojasi Aldonos Valančiutės-„Strelijos" tiršta akvarele nuspalvinta geltona – žalia – raudona popieriaus juostelė.

Tokiu būdu šios proklamacijos ruošėjais tapo visi keturi: Leokadija Pužaitė, Janina Trubilaitė, Antanas Trubila ir Aldona Valančiutė. Pastaroji pasiūlė jiems visiems sudaryti slaptą organizaciją tuo pačiu „Trispalvės vėliavos" vardu, o Leokadiją Pužaitę, kaip vyriausią, išrinkti vadove. Paruoštas proklamacijas organizacijos nariai turėjo platinti per dainų šventę – iškabinti prie stadiono tvoros ir medžių. Tačiau išvakarėse įvyko nenumatytas dalykas – supanikavo aktyviausioji organizatorė Aldona Valančiutė, nes pagal ją –„tai labai pavojinga, mes pakliūsime, nes sustiprinta apsauga" ir t.t.

Ji pasiėmė 10 egzempliorių proklamacijų ir pasakė jas išplatinti atiduosianti Žemaičių Naumiestyje tam pačiam draugui, iš kurio buvo parsivežusi lapelį ir su juo supažindinusi brolį ir seserį Trubilus. Aldona Valančiutė nemelavo – tą patį vakarą nunešė „tam pačiam draugui". Baudžiamojoje byloje Nr.36608/3, 127-64 agentūrinių pranešimų memorandume, parašyta: „Iš šaltinio „Strelija" gauta 10 egzempliorių proklamacijų „Trispalvė vėliava". Leokadija Pužaitė maždaug tokį pat kiekį proklamacijų „Trispalvė vėliava" nuvežė į Oželių kaimą ir per savo namiškius perdavė Vytauto Kurmio-Audros vadovaujamo „Geležinio vilko" būrio partizanams. Vieną lapelį Antanas Trubila pasiliko sau ir ruošėsi parodyti draugams. Taip per „Trispalvę vėliavą" atsargusis Antanas Trubila pateko į MGB spąstus, lėmusius jam penkerių metų bausmę MVD ypatingojo režimo pataisos darbų lageryje.

Nesugebėjus per dainų šventę išplatinti proklamacijų, „Trispalvės vėliavos" organizacijos veikla nutrūko. Leokadija Pužaitė prisimena, kad Aldonos Valančiutės pernelyg audringas veiklumas ir uždegančios kalbos tapo tarsi pasibjaurėtinos po fiasko dėl lapelių platinimo dainų šventėje. Jos demonstratyvus patriotiškumas atrodė vėjavaikiškas ir tuo pačiu pavojingas, nors iš tikrųjų tada nekilo jokio įtarimo, kad ji galėtų būti saugumo agentė.

Aktyvioji Aldona Valančiutė nesiliovė reikštis superpatriotiškomis kalbomis, ypač jaunimui susirinkus Trubilų namuose. Ten ateidavo simpatizuojantis Janinai Trubilaitei Alfonsas Vaičekauskas, kartais ir su draugu Albinu Jutkevičiumi. Aldona vis kalbėdavo, kad reikia organizuotis ir veikti dėl Lietuvos.

1949 metų spalio 6 dienos A.Jutkevičiaus tardymo protokole parašyta, kad liepos mėn. jis gatvėje susitikęs

Aldoną Valančiutę, kaip su pažįstama pasisveikinęs, o ši jį sustabdžiusi ir tiesiai paklaususi, ar A. Jutkevičius žinąs apie slaptą organizaciją gimnazijoje. A. Jutkevičiui patvirtinus, Aldona pasiūliusi vakare susitikti pas Trubilus ir apie tai pasikalbėti. A. Jutkevičius pas Trubilus užėjęs kartu su A. Vaičekausku. Jis vienas virtuvėje abi merginas informavęs apie „Geležinio vilko pulką", jo veiklą ir prisipažino esąs vadas. Aldona ir Janina paklausė, ar jos galėtų įstoti į šią organizaciją. Jis, žinoma, pasinaudojo proga praplėsti „Geležinio vilko pulko" eiles ir tai joms pažadėjo. Tada Aldona Valančiutė paklausė, ar organizacijos nariai yra prisiekę, ir ėmė valiūkiškai šaipytis – „tokia čia ta jūsų organizacija, kad nesate net prisiekę". A. Jutkevičius pasakė, jog tai dar padarys ir jas pakvies dalyvauti. Taip MGB agentė „Strelija" įsitraukė į antisovietinės organizacijos „Geležinis vilko pulkas" veiklos sūkurį, tapo dalyve ir net skatintoja.

Iš baudžiamojoje byloje Nr. 36608/3 saugomų L. Pužaitės laiškų turinio matyti, kad jos darbas knygyne buvo laikinas, kad, neturint specialybės, gauti darbą buvo neįmanoma, nes „visur sulindę komjaunuoliai", ir kad ji ruošiasi važiuoti į Klaipėdą mokytis. Taip pasiruošimas stojamiesiems egzaminams ir dalyvavimas juose liepos mėnesio pabaigoje ir rugpjūčio pradžioje savaime kiek atitraukė ją nuo kai kurių „Geležinio vilko pulko" įvykių. Tačiau Aldona jos nepaliko ramybėje – aplankydavo knygyne, pašnekindavo apie partizanus ir pastebėjo, kad Leokadija bei Janina turi bendrų rūpesčių atliekant partizanų pavedimus. A. Valančiutė prašėsi, kad Leokadija pasiimtų ją į susitikimus su partizanais. Tačiau pastarieji, matyt, buvo atsargesni už minimą jaunimą, ir susitikimai vis būdavo atidedami. Leokadija ryšį palaikydavo per savo namiškius Oželių kaime.

1949 metų liepos 20 dieną šaltinis „Strelija" savo šefams pranešė apie pokalbį Trubilų namuose. Jo metu „Geležinio vilko pulko" vadai skundėsi, kad labai trūksta rašomosios mašinėlės, kad Alfonsas Vaičekauskas prašė Janinos Trubilaitės atspausdinti keletos eilučių grasinamąjį raštelį, o Janina atsikalbinėjo, sakydama, jog Finansų skyriuje po darbo į vieną kambarį pradėjo surinkinėti ir užrakinti visas rašomąsias mašinėles, o darbo metu spausdinti esą labai pavojinga. Vis dėlto rytojaus dieną pas Janiną į darbą atėjo Aldona Valančiutė ir iš A. Vaičekausko atnešė tekstą. Dalyvaujant Aldonai raštelis buvo atspausdintas. Jo tekstas:

SMAUGIKE, ...
JEI TU NEPASITAISYSI, TAU GRESIA NUO PARTIZANŲ BAUSMĖ.

Janina atspausdintus lapelius įsidėjo į kišenę ir pasakė pati atiduosianti Alfonsui Vaičekauskui. Tą pačią dieną Aldona susiieškojo, t.y. „sutiko gatvėje" abu organizacijos vadus ir paklausė, ar lapeliai juos pasiekė, ir kam jie skirti. Konkretaus atsakymo nesulaukė, tik apytikrį – „kolchozų pirmininkams". Aldona paprašė vieno lapelio. A. Vaičekauskas nenorėjo duoti, tačiau A. Jutkevičius pasakė, kad duotų, nes Aldona esanti savas žmogus. Rytojaus dieną tas lapelis atsidūrė Šilutės MGB ir dabar kaip įkaltis yra saugomas baudžiamojoje byloje, pakete Nr.9. Iš byloje esančių Alfonso Vaičekausko tardymo protokolų paaiškėjo, kad įspėjimo lapelių paprašė jo pažįstamas iš vakarinės gimnazijos Vytautas Jankauskas (jo tėvai gyveno Usėnuose). V. Jankausko nuomone, reikėjo sutramdyti labai aršų Usėnų kolchozo pirmininką. Numanydamas, kad A. Vaičekauskas dalyvauja slaptoje antisovietinėje organizacijoje, paprašė

jo pagalbos. Tačiau 1949 metų rugsėjo 20 dieną apklausiamas kaip liudininkas Usėnų kolūkio pirmininkas Kruša įspėjamojo lapelio neatpažino ir sakė nematęs nieko panašaus nei prie savo namų, nei kur nors kitur. Apklausiamas kaip liudininkas V. Jankauskas išsigynė su savo bendramoksliu A. Vaičekausku turėjęs kokių nors antisovietinių pokalbių ar reikalų. A. Vaičekauskas prisipažino, kad V. Jankauskas parodęs jam savo geležinkeliečio darbo pažymėjimą ir pasiūlęs kažką panašaus pasidaryti slaptos organizacijos nariams, dargi davęs tinkamo gelsvo kartono. Abu vadai nusprendė, kad toks pažymėjimas būtų naudingas prasidėjus aktyviai išsivadavimo kovai ir susisiekus su Lietuvos partizanais. Net būtų galima įklijuoti nuotrauką ir užantspauduoti, tik reikia pasidaryti guminį antspaudą su raidėmis „GVP". Aldonos Valančiutės akivaizdoje A. Vaičekauskas tą gelsvą popierių atnešė Janinai ir užsakė atspausdinti penkis pažymėjimo egzempliorius. Po kelių dienų, dalyvaujant Aldonai, A. Jutkevičius atsiėmė atliktą užsakymą. Tardomas A. Vaičekauskas prisipažino gavęs tuos pažymėjimus, bet kažkur nepanaudotus juos pametęs. Janinai papildomai buvo duoti du vatmano lapai, tačiau ji naujų pažymėjimų nebeatspausdinusi.

Aldona Valančiutė-„Strelija" savo šefams pranešė, jog A. Jutkevičius ir A. Vaičekauskas knygyne nusipirko segtuvą ir 4 vatmano lapus – tikriausiai tvarkomai „Geležinio vilko pulko" dokumentacijai. Juokingiausia, kad, A. Vaičekauską areštuojant, tas segtuvas ir du švarūs vatmano lapai buvo paimti iš jo namų. Po to šį „siaubingą" įkaltį perduodant į MGB saugyklą surašytas rimtas aktas. „Dokumentą" pasirašė ne kokie nesubrendėliai, o specialistai – MGB tardytojai.

Pagaliau – apie antisovietinės „Geležinio vilko pulko" organizacijos **priesaiką.**

Liepos 30 dieną, šeštadienį, A. Vaičekauskas visus „Geležinio vilko pulko" narius, tuo metu buvusius Šilutėje, įspėjo 12 valandą nakties susirinkti prie geležinkelio stoties.

„Strelija" savo agentūriniame pranešime labai vaizdingai papasakojo apie šį romantišką susibūrimą. Pas Aldoną prieš vidurnaktį užėjo Janina ir jos išėjo kartu (abi gyveno Stoties gatvėje). Prie J. Trubilaitės namų jų laukė A. Jutkevičius, A Vaičekauskas ir Vaclovas Platakys. Susitikusieji patraukė link Grabupių. Netrukus juos pavijo Jonas Baranauskas, Algis Ališauskas ir Antanas Daugėla. Nepriėjus J. Baranausko namų, Grabupėliuose, nuo jų atsiskyrė A. Jutkevičius ir V. Platakys. Jie kiek vėliau atėjo į J. Baranausko namus, su jais kartu buvo ir Jonas Platakys. A. Jutkevičius atsinešė kardą, padėjo jį ant stalo ir pasakė, kad bus duodama priesaika. J. Baranausko tėvų namuose nebuvo. Užtemdė patalpos, kurioje jie buvo susirinkę, langus, uždegė žibalinę lempą. Pasiėmę lempą abu vadai kuriam laikui pasitraukė į gretimą kambarį. Vėliau, grąžinę lempą, į ten kvietė po vieną. Priešpaskutinė buvo pakviesta Aldona Valančiutė. Pagal ją, į patalpą, kurioje buvo prisiekiama, šviesa sklido tik pro durų plyšį. Prietemoje, šalia prie sienos pristumto stalelio, stovėjo abudu vadai. Virš stalelio kabėjo šventojo paveikslas. Atsistojusiems prieš paveikslą, į rankas buvo įduodamas kardas ir reikėjo pakartoti priesaikos žodžius. „Strelija" perdavė apytikrį priesaikos tekstą. Tačiau negalima tvirtinti, kad A. Jutkevičiaus ir A. Vaičekausko sukurti priesaikos žodžiai būtų tiksliai žinomi. Tiek tardomųjų, tiek liudytojų parodymuose tekstas šiek tiek skiriasi. A. Jutkevičius savo prisipažinime rašo:

Aš ..... (*pasakomas vardas ir pavardė*)
prisiekiu prieš Dievą, kad neišduosiu savo draugų nei jų darbų ir dirbsiu Lietuvos laisvei, kol bus pavergta Tėvynė.

„Strelijos" variante kreipiamasi į Švč. Mergelę Mariją, kitų – į Dievo Motiną, nes toks buvęs virš stalelio kabantis paveikslas. Tačiau daugumos parodymuose prie A. Jutkevičiaus minėto teksto dar yra teiginys, – „išdavus manęs laukia mirtis" ar „jeigu išduosiu, manęs laukia mirtis". Prisimenant ankstesnius „Geležinio vilko pulko" rašinius, tikėtina, kad pabaiga turėjo būti tokia, tik A. Jutkevičius jos neparašė tardytojui. Vadai paskutinieji prisiekė vienas prieš kitą.

Taigi prisiekė: 1. Albinas Jutkevičius, 2. Alfonsas Vaičekauskas, 3. Jonas Baranauskas, 4. Antanas Daugėla, 5. Jonas Platakys, 6. Vaclovas Platakys, 7. Aldona Valančiutė, 8. Janina Trubilaitė. Kaip paaiškėjo tiriant bylą, pirmas priesaikai iškviestas Algirdas Ališauskas prisiekti atsisakė. Pastarasis – beveik atsitiktinai į šį jaunimo sambūrį patekęs Jono Baranausko kaimynas. Pirmiausiai iškviestas paslaptingoje prieblandoje tarsi išsigando. Pasakė bijąs, negalįs prisiekti, nes nesąs tam pasiruošęs.

Paryčiui, apie 5 valandą, visi išsiskirstė. Sekmadienio rytą Janina Trubilaitė pasigyrė broliui, kad jau tapo tikra „Geležinio vilko pulko" nare, nes prisiekė. Antanas papriekaištavo, kad ji susidėjo su tais vaikais – jie visi paklius nieko gera nespėję nuveikti. Tačiau pats A. Trubila nenujautė, kad ir jis jau pasmerktas.

Skaitant šią baudžiamąją bylą vis kildavo klausimas, kodėl ‚Strelija" taip atkakliai stengėsi įvelti atsargų ir nuošaliai besilaikantį Antaną, kodėl jis už palyginti menkus „nusikaltimus" – proklamacijos teksto

koregavimą ir nepranešimą apie nujaučiamą bendramokslių antisovietinę organizaciją – buvo areštuotas ir skaudžiai nubaustas. Tuo tarpu Jonas Platakys, nuo 1948 m. lapkričio 6 d. steigiamojo susirinkimo visur aktyviai reiškęsis, rašęs ir kabinęs grasinamuosius lapelius, dalyvavęs visuose žygiuose ir 1949 metų liepos 30–31 naktį prisiekęs, apklaustas tik kaip liudytojas. Gal turėjo reikšmės Jono Platakio amžius, grupėje jis buvo jauniausias – ėjo penkioliktus metus. Yra ir dar vienas šešėlis. 1949 metų rugpjūčio 22 dieną MGB kaip liudytojas buvo apklaustas jo vyresnis brolis Vaclovas Platakys. Pagal jo apklausos protokolą, MGB jau tada tapo aiški visa „Geležinio vilko pulko" struktūra ir veikla. Nežinia, ką Vaclovas apie tai kalbėjo su jaunesniu broliu Jonu ir ar jam pasakė buvęs apklaustas, tačiau savo draugų, su kuriais prisiekė, jis neįspėjo. Daugiau nei po savaitės, rugpjūčio 30–31 naktį, prasidėjo „Geležinio vilko pulko" narių areštai. Liudytoju tapusio Jono Platakio apklausoje į akis krito ne tik aiškus visų „nusikalstamų" veiksmų ir pokalbių apibūdinimas, kuriuos jis vėliau atkakliai tvirtino akistatose su J. Baranausku, A. Vaičekausku ir A. Jutkevičiumi, bet ir tai, kad jis išskirtinai kaltino Romualdą Audinį, kaip jį įtraukusį į šiuos „nusikaltimus" ir kaip aršų laukiamo karo ir sąjungos su partizanais propaguotoją. Tuo tarpu visa bylos medžiaga rodo, kad R. Audinis žymiai vėliau nei J. Platakys įsitraukė į „Geležinio vilko pulko" veiklą. Nepasisekė nustatyti šio beveik įniršio priežasties, tačiau šiek tiek prasiskleidė „užuolaida" dėl Trubilų likimo.

Jų tėvai, Antanas ir Genė Trubilai, Panevėžio apskrityje Sutkūnų kaime turėjo 5 ha žemės, o vaikų šeimoje buvo dešimt – trys sūnūs ir septynios dukterys.

1944 metais jie „gavo" dar 10 ha žemės. Vyresnieji vaikai jau suaugę gyveno savarankiškai. Duktė Anelė Bartkevičienė gyveno Panevėžyje, jos vyras Stasys Bartkevičius, vengdamas sovietų kariuomenės mobilizacijos, įstojo į stribus. 1945 metų kovo 2 dienos pavakary, jis su draugu atėjo pas uošvius į Sutkūnus ir liko nakvoti. Naktį atėjo partizanai ir ėmė belstis į duris. Žentas uošviui neleido atidaryti durų ir abu su draugu ėmė šaudyti per langus. Partizanai irgi pradėjo šaudyti ir nukovė S. Bartkevičių. Kai šaudymas liovėsi ir į kiemą išėjo motina Genė Trubilienė, jai peršovė koją. Sužeista ji nušliaužė į tvartuką. Namas per susišaudymą užsidegė, ir visi išbėgo į kiemą. S. Bartkevičiaus draugas stribas bandė pabėgti ir buvo nušautas. Visi namiškiai buvo suvaryti į pirtelę. Iš ten, kaip šeimininką, iškvietė tėvą ir čia pat prie durų nušovė. Niekas neleido suteikti pagalbos motinai. Ją tik ryte išvežė į Panevėžio ligoninę, ten po šešių dienų ji mirė nuo kraujo užkrėtimo. Šitaip 1949 metų lapkričio 16 dieną, reikalaujant tardytojui, šeimos tragediją papasakojo Antanas Trubila. Pagal Šilutės apskrities MGB užklausimą, tai anksčiau buvo pranešęs Panevėžio MGB viršininkas plk. Čechava, nurodydamas, kad Trubilų sodybą buvo užpuolę „ginkluoti banditai, vadovaujami „Šulo" – vokiečių parašiutininko Šulskio". Tačiau į antrąją užklausimo dalį atsakė, kad apie areštuotus Trubilų vaikus – Janiną ir Antaną, neturi kompromituojamos medžiagos. Šilutės MGB iš nežinia kur buvo gautas pranešimas apie tai, kad po tėvų žūties Antanas Trubila, gyvendamas ir dirbdamas Panevėžyje, mokydamasis Panevėžio gimnazijoje dalyvavo slaptoje antisovietinėje organizacijoje, ruošusioje ir platinusioje antisovietines proklamacijas, kad po to, kai per pamoką mokytojas Antano Trubilos sąsiuvinyje užtiko antisovietinį lapelį,

moksleivis staiga išvyko iš Panevėžio į Šilutę, pas ten įsikūrusias dvi seseris. Matyt, šis patyrimas jį skeptiškai nuteikė jaunatviškai audringos ir neatsargios „Geležinio vilko pulko" organizacijos atžvilgiu. Nors aptariamoje byloje nebuvo inkriminuotas ankstesnis jaunuolio nusikaltimas Panevėžyje, bet tikriausiai dėl to Antaną Trubilą „Strelija" specialiai įvėlė į provokaciją su „Trispalve vėliava" ir išgavo įkalčius jo areštui ir kaltinimui. Matyt, MGB organus erzino Aldonos Valančiutės-„Strelijos" pranešimai apie patriotines lietuviškas nuotaikas ir kalbas Trubilų namuose, neatsižvelgiant į tragišką tėvų žūtį, turėjusią juos pastūmėti į supersovietinę poziciją.

Minėtas Šilutės ir Panevėžio MGB skyrių susirašinėjimas dėl Antano ir Janinos Trubilų įdomus tuo, kad panevėžiečiams buvo priekaištauta ir jie buvo kaltinami dėl nepakankamo dėmesio šilutiškiams. Žymiai „supratingesnis" susirašinėjimas vyko tarp Šilutės ir Lazdijų apskričių MGB. Jau 1949 metų liepos 8 dieną Šilutės MGB viršininkas rašė į Lazdijų skyrių, kad yra ruošiamasi areštuoti Albiną Jutkevičių ir klausė apie jį ir jo šeimą, kilusią iš Šventežerio valsčiaus. Operatyviai iš Lazdijų į Šilutę atėjo išsamus atsakymas:

1. 1947 metų pavasarį Šventežerio MGB darbuotojai iš Albino Jutkevičiaus, g. 1930 m., paėmė vokišką šautuvą su 5 šoviniais. Po apklausos A. Jutkevičius buvo paleistas ir išvyko iš Šventežerio.

2. Jo brolis Juozas Jutkevičius, g. 1923 m., 1943–1944 metais buvo savanoris P. Plechavičiaus armijoje. Jo dalinys buvo dislokuotas Kalvarijoje. Jis turėjo ginklą.

3. Brolis Jonas Jutkevičius, g. 1927 m., gyveno Šventežerio valsčiuje. 1949 m. kovo 25 d. perėjo į nelegalią padėtį.

Tokias žinias turėjo Šilutės MGB, kai iki A.Jutkevičiaus arešto buvo likę beveik pusantro mėnesio, per kurį, provokuojant MGB agentei „Strelijai", buvo kaupiami papildomi įkalčiai. Iš to matyti, kaip rūpestingai Šilutės MGB ruošė susidorojimą su jaunuoliais. Iki arešto beveik viskas buvo žinoma apie „Geležinio vilko pulką" ir apie „Trispalvę vėliavą".

Areštai

1949 metų rugpjūčio 30–31 naktį, neturint prokuroro sankcijos (ji buvo gauta rugsėjo 6 dieną), buvo įkalinti:

1. Albinas Jutkevičius,
2. Alfonsas Vaičekauskas,
3. Jonas Baranauskas,
4. Janina Trubilaitė,
5. Antanas Trubila.

Jau pirmojo tardymo metu kaltinamiesiems buvo „pasakyti" jų nusikaltimai. Nenuostabu, kad jie buvo apstulbinti tardytojų visažinyste ir iš karto prisipažino. Tik vėliau, atsitokėję, kai kurie ėmė neigti pirmus savo prisipažinimus. Po pirmojo tardymo Albinas Jutkevičius buvo priverstas viską aprašyti savo ranka. Abu vadai laikėsi oriai, visą atsakomybę prisiimdami sau. A. Vaičekauskas, dar nenutuokdamas tikrojo A. Valančiutės vaidmens, bandė slėpti jos dalyvavimą susitikimuose, apie kuriuos „Strelija" buvo informavusi savo šefus. Jonas Baranauskas pirmame tardyme pripažino kaltinimus, vėliau rugsėjo 20 dieną antrame tardyme atsisakė pirminių parodymų, tik pripažino, kad grasinamieji įspėjimai Kovo 8-osios programos dalyviams buvo parašyti jo kambaryje, tačiau jis nebuvęs įspėtas apie trijų draugų atėjimą ir nedalyvavęs tuos lapelius platinant. Jis niekur nedalyvavo, jokio

slapyvardžio neturėjo ir nieko nežino apie priesaikos naktį, į jo namus tada niekas nebuvo atėjęs. Tikriausiai „nepigiai" jam atsiėjo ypač paskutinis paneigimas, nes tą patvirtino visi dalyvavę priesaikos vakare. Tačiau šią poziciją jis atlaikė iki galo. Kaip paaiškėjo vėliau, priesaikos susirinkimo vieta iš anksto buvo numatyta Alfonso Vaičekausko namuose, nes išvakarėse jo mama išvažiavo į Tilžę. Tačiau prie Šilutės geležinkelio stoties susirinkusius draugus jis nusivedė ne į savo namus, o į Grabupių kaimą pas Joną Baranauską, paaiškinęs, kad išvažiuodama motina paliko kažkokią moterį saugoti namų, ir jie tapo nebetinkami slaptam susiėjimui. Ta moteris, pasirodo, buvo nuo ištrėmimo besislapstanti Romualdo Audinio motina. Romualdas taip pat buvo atvykęs iš Stemplių, kad dalyvautų numatomame priesaikos susirinkime. Vėlai vakare pastebėjusi, kad vaikinai kažkur susiruošė, Ona Audinienė, jausdama atsakomybę, juos sudraudė ir savo sūnaus neišleido. Romualdui nepasisekė tą naktį ištrūkti, ir jis liko neprisiekęs. Taigi Jono Baranausko namai atsitiktinai tapo tokio svarbaus „Geležinio vilko pulko" organizacijos susirinkimo vieta, todėl suprantamas Jono noras paneigti jam iškeltą kaltinimą, neatsižvelgiant į paneigimo neįtikinamumą.

Antanas Trubila ne be reikalo baiminosi susidūrimo su MGB. Priblokštas tardytojo visažinystės, išsikalbėjo ir tai, ko nereikėjo. Tik 1949 metų lapkričio 23 dienos akistatoje su seserimi Janina, pastarajai paneigus „Trispalvės vėliavos" egzistavimą, atsitokėjo ir Antanas. Ėmė neigti visus parodymus, atsisakė pasirašyti akistatos protokolą. Tą patvirtino specialus aktas, pasirašytas trijų svarbių personų – tardytojų ir prokuroro. Janinos ir Antano Trubilų „Trispalvės

vėliavos" paneigimo priežastimi buvo Leokadija Pužaitė, kurią areštavo tik rugsėjo 10 dieną Šilutės ligoninėje.

L. Pužaitė 1949 metų liepos pabaigoje – rugpjūčio pradžioje buvo išvykusi į Klaipėdos žemės ūkio technikumą laikyti stojamųjų egzaminų. Ten buvo priimta į Zootechnikos skyrių. Grįžusi į Šilutę, sužinojo, kad jos draugai aktyviai veikia, kad Janina Trubilaitė Alfonsui Vaičekauskui spausdino kažkokius raštus, kad abi jos draugės – Janina ir Aldona jau prisiekė „Geležinio vilko pulko" organizacijoje. 1949 metų rugpjūčio 19 dieną Leokadija atsisakė darbo knygyne ir išvažiavo į tėviškę ruoštis mokslui, susitvarkyti drabužių ir maisto.

Rugpjūčio 23–24 naktį į Leokadijos tėvų namus užėjo partizanai Aušra ir Postas. Tą naktį jie su Leokadijos vyriausiu broliu Izidoriumi, atvažiavusiu iš Šilutės talkinti tėvui, kiek pasivaišino. Susiginčijo, nes Izidorius įtarė, kad dėl netoliese gyvenusio kaimyno Prano Riaukos, tapusio partizanu Postu, įskundimo, 1944 metais vokiečiai suėmė jį bei jaunesnį brolį Tadą ir išvežė priverstiniams darbams į Vokietiją. Abu broliai Pužai po penkerių metų sunkių išgyvenimų, bado ir vargo visai neseniai buvo grįžę į Lietuvą. Izidorius gyveno Šilutėje. Susiginčiję vyrai trinktelėjo kumščiu į stalą. Nuo jo nukrito žibalinė lempa ir užgeso. Išgirdusios triukšmą Leokadija su mama iš kito kambario bėgo maldyti įsitriukšmavusių vyrų. Neblaivus Postas, išgirdęs tamsoje kažką atbėgant, ėmė šaudyti. Kai paaiškėjo šaudymo rezultatai, labiausiai išsigando staiga prablaivėjęs Postas – buvo sunkiai sužeista motina Domicelė Pužienė. Nuolatiniai partizanų rėmėjai Pužai suprato jo, nuolat išgyvenančio netikrumą ir baimę, neapgalvotą šaudymą, ir visi namiškiai nutarė sakyti, kad namus buvo užpuolę nepažįstami plėšikai.

Motina be sąmonės buvo nugabenta į Šilutės ligoninę. Leokadijai buvo peršauta ranka bei koja, teko ir ją vežti į ligoninę. Abi gulėjo vienoje palatoje. Kai mama atgavo sąmonę, Leokadija bandė įteigti, kaip namiškiai susitarė aiškinti tos nelemtos nakties įvykius. Tačiau mama buvo per silpna, ir po Leokadijos arešto, rugsėjo 10 dieną, kai moterį tardė, išaiškėjo Audros ir Posto dalyvavimas tos nakties įvykiuose. Kai Domicelė Pužienė iš ligoninės buvo išrašyta, visa šeima paliko ūkį Oželiuose ir išvažiavo gyventi į kitą apskritį.

Areštavus Leokadiją Pužaitę, pirmo tardymo metu tardytojas Matvejevas pirmiausia ėmė klausinėti apie jos rašytą laišką seseriai Stasei Martinkienei, su mažais vaikais ištremtai į Krasnojarsko kraštą. L. Pužaitė laišką iš karto atpažino – jį parašė darbo metu knygyne, kai nebuvo pirkėjų. Laiško pradžia buvo papuošta trispalviais Gedimino stulpais ir perverta širdimi. Pačiame tekste buvo nemažai antisovietinių išsireiškimų apie tuo metu vykstančius trėmimus, nepagarbiai atsiliepta apie komjaunimą ir t.t. Tuo metu į knygyną užėjo Aldona Valančiutė. Aldona paprašė jos paruoštą voką nunešti į paštą ir išsiųsti registruotu laišku. Rytojaus dieną sutikusi pažįstamą pašto darbuotoją, Leokadija sužinojo, kad jos laiškas nebuvo užregistruotas. Paklausta apie laiško išsiuntimą, Aldona Valančiutė kiek sunerimo, tačiau paaiškino neturėjusi kada užregistruoti ir laišką tiesiog įmetusi į pašto dėžutę. Tardymo metu laiškas gulėjo ant tardytojo stalo. L. Pužaitė iš karto atpažino laišką ir staiga suprato tikrą Aldonos Valančiutės vaidmenį, juolab kad Aldona ligoninėje lankė gydomą Leokadiją, buvo laisva, kai tuo tarpu Janina Trubilaitė ir kiti draugai jau nuo rugpjūčio 31 dienos buvo įkalinti.

Baudžiamojoje byloje Nr. 36608/3 kaip įkaltis ir dabar

puikuojasi šis spalvingas laiškas, deja, nedatuotas. Iš minėto agentūrinio memorandumo aišku, kad „Strelija" užtiko laišką rašančią Leokadiją 1949 metų liepos 21 dieną. Byloje yra laiško iš pašto dėžutės išėmimo aktas, rašytas liepos 29 dieną. Įdomu, kaip tas laiškas daugiau nei savaitę išbuvo pašto dėžutėje... Matyt, akto sudarytojai nė nesivargino suderinti datas. Be to, byloje yra dar vienas L. Pužaitės laiškas seseriai Stasei Martinkienei, datuotas 1949 metų liepos 16 dieną. Apie jo atsiradimą nieko neminima. Matyt, jau ir seniau Leokadijos korespondencija buvo tikrinama. Pamačiusi savo rašytą laišką, L. Pužaitė jį pripažino ir tardytojo paklausė, kaip jis čia pateko. Daugiau L. Pužaitė nieko neprisipažino, išsigynė dėl partizanų, dėl „Trispalvės vėliavos" ir iki galo tvirtai laikėsi savo pirminių parodymų. Išsigynė net akistatose su Janina Trubilaite ir Antanu Trubila; nuo tada ir pastarieji pakeitė savo parodymus ir ėmė neigti, ką buvo pasakę apie „Trispalvę vėliavą". Tačiau jų likimą lėmė ne tai, o „Strelijos" ir kalėjimo kamerose jiems pristatytų „šaltinių" – „Sakalauskienės", „Ivanovos" ir „Biržaičio", agentūriniai pranešimai.

Taigi jaunuolių moralė, drąsa ir ištvermė buvo žymiai aukštesnė už MGB bei agentų, tačiau kankintojams jie neprilygo gudrumu ir patyrimu.

Nedėmesingumu savo agentams MGB neapkaltinsi... Šioje byloje psl. 127–62 saugoma tardytojo Matvejevo ranka rašyta „Spravka" su grifu „soveršeno sekretno", pasirašyta 1949 metų gruodžio 22 dieną Šilutės aps. MGB skyriaus viršininko majoro Ušakovo. Šio visiškai slapto pažymėjimo turinys, išverstas į lietuvių kalbą:

„Aldona Valančiutė, d. Stasio, gim. 1933 metais, yra Valstybės saugumo agentė, pseudonimu „Strelija". Užverbuota 1949 metų birželio 15 d., asmens byla Nr. 45490.

Tai didelės operatyvinės vertės agentė, per bendradarbiavimo su Valstybinio saugumo organais laiką pateikė ir dabar teikia vertingą medžiagą.

Pagal agento „Strelijos" pateiktą medžiagą, 1949 m. rugsėjo 6 d.* areštuoti šeši žmonės – antisovietinės pogrindinės jaunimo organizacijos „Geležinio vilko pulkas" nariai.

(Ji) Dalyvavo diversinės-teroristinės grupės, veikusios Lietuvos SSR Šilutės apskrities Naumiesčio valsčiaus teritorijoje, tyrime, kurios 12 asmenų areštuoti 1949 metų lapkričio 6 d. Pagal šią bylą, kaip daiktiniai įrodymai, paimta minų ir ginklų.

Šiuo metu agentas „Strelija" užmezgė ryšį su Lietuvos SSR Tauragės apskrities teritorijos nacionalistinio pogrindžio dalyviais ir teikia vertingą medžiagą apie jų antisovietinę veiklą".

Galima būtų priekaištauti dėl šio ilgo, smulkmeniško ir gana detalaus MGB vaidmens „Geležinio vilko pulko" byloje apibūdinimo. Tačiau tam tikra prasme MGB yra vienas iš pagrindinių šio pasakojimo veikėjų, o istorijos požiūriu – pagrindinis kaltinamasis. Kokia valstybės teisėsauga, moralė, jeigu buvo skiriama daugybė lėšų, išlaikomas toks prievartos aparatas, užsiimantis paauglių provokavimu, kad būtų galima juos nubausti už antivalstybinę veiklą. Juk jeigu ne specialios provokacijos, ne visus buvo galima apkaltinti net ir pagal jų Baudžiamąjį kodeksą. Buvo teisiami okupuoto krašto paaugliai už jų patriotinius išsišokimus. Sunku įsivaizduoti, kad 1949 metais už analogišką patriotiškumą būtų nubausti rusų jaunuoliai. Kas gi tai, jei ne okupuoto krašto tautos genocidas?

Tačiau tai tik viena MGB nusikalstamos veiklos dalis,

*) *Tai yra prokuroro sankcijos areštui data. Iš tikrųjų jie buvo areštuoti 1949 m. rugpjūčio 30–31 naktį.*

kurią vykdyti šioje istorijoje buvo surastas niekšybei pasiryžęs žmogus, t.y. Aldona Valančiutė. Pastaroji privalėtų atsakyti už tai, ką padarė. Ją reikėtų priversti suvokti, ką reiškė tiems šešiems žmonėms kančios metai ir suluošinti jų gyvenimai.

Kita MGB nusikaltimo dalis, kuri, kaip galima spręsti iš baudžiamosios bylos Nr.36608/3, galėjo būti palietusi ir kai kuriuos šios istorijos dalyvius, tai faktais sunkiai išreiškiama kaltė, kai patriotiškai nusiteikę jauni žmonės, rezistencijos dalyviai buvo priverčiami tapti „šaltiniais", bendradarbiauti su okupacinio režimo saugumo organais. Išprievartautas parašas tarsi šėtono pančiai, nuo kurių nei pabėgsi, nei pasislėpsi. Jie lydėjo tuos nelaiminguosius iki Sovietų sąjungos subyrėjimo. Kai kas su tais pančiais apsiprato. Ką gali žinoti, ar tiems, neišdrįsusiems prisipažinti ir išsivaduoti nuo prievartos, neteks ir toliau gyventi gresiant kaimyninio imperializmo gniaužtams. Kaip atsigauti sugrubusiai širdžiai, kaip atsitiesti sielai, tarnavusiai blogio įrankiu?

Bausmė

Šešiems „Geležinio vilko pulko" bylos dalyviams 1950 metų sausio 9 dieną buvo sukurpta ir pateikta net 17 mašinraščio puslapių kaltinamoji išvada. Tačiau, matyt, išsaugant MGB agentūros slaptumą, byla nebuvo perduota karo tribunolo teismui. Bylą išsiuntė į Maskvą Ypatingajam pasitarimui, kuris 1950 metų gegužės 20 dienos sprendimu (protokolo Nr. 20) priėmė nuosprendį, pasirašytą SSSR MVD karo prokuroro, justicijos majoro Lukašovo. Paskirta bausmė:

pagal RSFSR baudžiamojo kodekso str. 58-10 I d., 58-11 ir 182

Karagandos ypatingojo režimo MVD pataisos darbų lageris „Stepnoj", kuriame A.Jutkevičius kalėjo iki 1956 m. liepos mėn. Nuotrauka iš A.Jutkevičiaus šeimos albumo

Albinui Jutkevičiui 10 metų,
pagal RSFSR baudžiamojo kodekso str. 58-10 I d. ir 58-11
Alfonsui Vaičekauskui 5 metai,
Jonui Baranauskui 5 metai,
Janinai Trubilaitei 5 metai,
Antanui Trubilai 5 metai,
Leokadijai Pužaitei 5 metai.

Bausmę jie turėjo atlikti MVD ypatingojo režimo pataisos darbų lageriuose. Kai kaltinamieji buvo supažindinami su Ypatingojo pasitarimo sprendimu, Albinas Jutkevičius atsisakė pasirašyti ant pranešimo apie už akių paskirtą bausmę.

Jonas Platakys, Vaclovas Platakys, Petras Macas, Antanas Daugėla, Algirdas Ališauskas ir Vytautas

Leokadija Pužaitė Mordovijos „Potmos" lageryje. Nuotrauka dokumentams. 1953 m. balandžio 5 d.

Nuotrauka iš L. Pužaitės albumo

Jankauskas šioje byloje buvo apklausti kaip liudininkai. Jonas Platakys, Vaclovas Platakys ir Algirdas Ališauskas dalyvavo akistatose su kaltinamaisiais.

Romualdas Audinis ir Stasys Kairys, pabėgę nuo arešto, slapstėsi ir išvengė bausmės.

Byloje nėra jokio tardymo protokolo, iš kurio matytųsi, kad Aldona Valančiutė būtų buvusi apklausta kaip liudytoja ar kaltinamoji.

Abi nuteistos merginos – Janina Trubilaitė ir Leokadija Pužaitė, kartu atliko bausmę Mordovijos MVD ypatingojo režimo pataisos darbų lageryje „Potma". Dirbo miško ruošos darbus. Turėdavo pakrauti, vežioti ir iškrauti nukirstus ąžuolus. Merginos kentėjo nuolatinį alkį ir pažeminimus, darbas buvo alinantis. Visai išsekusios ir paliegusios iš lagerio buvo išleistos 1953 m. gegužės 4 dieną.

Vaikinai ne mažiau vargo Karagandos MVD ypatingojo režimo pataisos darbų lageriuose. Iš jų buvo išleisti:

Jonas Baranauskas ir Česlovas Vaičekauskas grįžę iš Karagandos „Peščanyj" lagerio. 1953 m. pavasaris. Nuotrauka iš Filomenos Vaičekauskaitės albumo

Alfonsas Vaičekauskas 1953 metų balandžio 16 dieną,

Jonas Baranauskas 1953 metų balandžio 16 dieną,

Antanas Trubila 1953 metų balandžio 20 dieną.

Baudžiamojoje byloje Nr. 36608/3 yra 1955 metų liepos 4 dienos pažyma apie tai, kad Albinui Jutkevičiui „nuimamas" kaltinimas dėl ginklo, rasto Šventežeryje ir 1947 metais paimto vietos MGB, tai yra, jis nebekaltinamas pagal RSFSR baudžiamojo kodekso 182 straipsnį. Tačiau bausmė palikta ta pati. Toje byloje yra ir kitas dokumentas – išrašas iš 1956 metų birželio 28 dienos SSSR Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo komisijos posėdžio nutarimo, kuriuo Albino Jutkevičiaus bausmė sumažinta iki faktiškai iškalėto laiko. Tada jis turbūt ir grįžo į Lietuvą.

Be abejonės, visų šių jaunuolių išgyvenimai bausmės vietose buvo skausmingi ir paliko pėdsakus iki gyvenimo pabaigos. Tačiau jų aprašymas reikalautų atskiro tyrimo. Beje, turbūt ir nebeįmanoma atkurti Albino Jutkevičiaus, Alfonso Vaičekausko, Jono Baranausko, Janinos Trubilaitės vargų – jie jau iškeliavę Amžinybėn.

Gyvenimas tėvynėje su nusikaltėlio žyme

Visų šioje byloje nuteistų ir sugrįžusių iš sovietinių lagerių katorgos gyvenimas buvo nelengvas. Dauguma jų grįžo be sveikatos, nepajėgė mokytis, neįsigijo specialybės, sunkiai vertėsi, buvo ujami vietinės nomenklatūros. Juos nuolat persekiojo kaltinimo šešėlis. Net Atgimimo laikais ne visi sugebėjo pakelti galvą ir prabilti balsu žmogaus,

Albinas Jutkevičius, grįžęs iš Karagandos lagerio dirba Jonaičių tarybiniame ūkyje. Apie 1957 metus. Nuotrauka iš A.Jutkevičiaus šeimos albumo

savo gyvenimu įnešusio indėlį dėl Lietuvos Laisvės.

Baudžiamojoje byloje Nr.36608/3 yra išlikęs 1978 metų kovo 21 dienos pažymėjimas apie tai, kad Albinas Jutkevičius gyvena Šilutės aps., Grabupiuose, ir dirba Jonaičių tarybiniame ūkyje brigadininku. Tai parodo, kad Albinas Jutkevičius neišnyko iš saugumo akiračio ir kad buvo sumanus ir be žalingo įpročio, jei su tokiu praeities šleifu buvo paskirtas brigadininku. Ten gyvendamas A. Jutkevičius sukūrė šeimą, tačiau sunkūs išgyvenimai turėjo įtakos palyginti ankstyvai mirčiai. Jis Amžinybėn iškeliavo 1989 metais, kai tiek nedaug buvo likę iki Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo.

Šioje byloje paminėtas jo brolis Jonas – Lietuvos partizanas žuvo Dzūkijoje, Babrų kaime. Dėl kažkieno išdavystės stribai padegė ūkininko Valiukevičiaus svirną, po kuriuo buvusiame bunkeryje gyveno keturi partizanai. Jie visi žuvo, tarp jų ir Jonas Jutkevičius. Kovotojų palaikus išvežė iš sodybos, užkasimo vieta nežinoma. Byloje paminėtas vyriausias brolis Juozas Jutkevičius, būdamas gen. P. Plechavičiaus armijos bataliono Nr.305 karys, dalyvavo kovose su Vilnijoje plėšikavusia Armija krajova. Išformavus P. Plechavičiaus armiją, grįžo į Šventežerį ir, atsiradus galimybei, persikėlė gyventi į Klaipėdos kraštą. Jis buvo apklaustas „Geležinio vilko pulko" byloje. Juozas ir dabar tebegyvena tame pačiame name, kur anuomet buvo Grabupių skaitykla.

Alfonsas Vaičekauskas, jau visai praradęs sveikatą, iš lagerio grįžo pas motiną Antaniną Vaičekauskienę į Kirkilų kaimą prie Šilutės. Niekur nesisekė gauti darbo, per vargus po metų įsidarbino Klaipėdoje gaisrininku. Vėliau dirbo krosnininku Pabaltijo geležinkelio Klaipėdos kelių ruože. Dėl sunkių gyvenimo sąlygų iširo šeima. Vienas, padedamas savo motinos, augino keturis

vaikus. Sunkus gyvenimas jį palaužė, susirgo sunkia liga ir 1986 metų gegužės 18 dieną mirė. Palaidotas Šilutėje.

Jonas Baranauskas iš lagerio grįžo pas tėvus į Grabupių kaimą, netoli Šilutės. Dirbo Švėkšnos psichiatrinės ligoninės statyboje, vėliau mokėsi Žemės ūkio technikume, įsigijo zootechniko specialybę. Dirbo Plungės rajono Liolių kolūkio zootechniku, vėliau persikėlė į Raseinių rajoną. Išaugino septynis vaikus. Mirė 1979 metais. Palaidotas Betygaloje.

Leokadija Pužaitė-Kėrienė, grįžusi į Lietuvą, buvo priimta į Klaipėdos žemės ūkio technikumą, zootechnikos

Janina Trubilaitė Raudonėje, kurioje įsikūrė 1953 m. gegužės 20 d. grįžusi iš Mordovijos. 1957 m. sausio 25 d. Nuotrauka iš L.Pužaitės albumo

skyrių, tačiau dėl didelio išsekimo gydytojai mokytis neleido, todėl įsigyti specialybės nepajėgė. Per vyriausią brolį Izidorių įsidarbino Rusnės žuvininkystės ūkyje. Ten dirbdama ištekėjo, išaugino ir išmokslino tris sūnus, liko našlė, išėjo į pensiją. Dabar gyvena Šilutėje.

Ištikimoji Leokadijos draugė Janina Trubilaitė, su kuria kartu vargo sovietiniame lageryje ir grįžo į Lietuvą, įsikūrė Jurbarko rajone, Raudonėje. Ten ištekėjo, tapo Kriauziene. Išaugino dukterį. Būdama silpnos sveikatos gyveno sunkiai ir labai pasiligojusi mirė 2001 metais.

Antanui Trubilai užteko atkaklumo. Jis įgijo aukštąjį mokslą Lietuvos veterinarijos akademijoje. Dirbo veterinarijos gydytoju Marijampolės apskrityje, Igliaukoje, vėliau – Pilviškiuose. Sprendžiant iš dokumentų baudžiamojoje byloje Nr. 36608/3, saugumo organai jį stebėjo visą sovietinį laikotarpį.

Daug klajojęs „pabėgėlis" Romualdas Audinis 1951 metais Skaudvilėje buvo paimtas į sovietinę armiją. Atitarnavęs kariuomenėje, grįžo į Lietuvą, Kuršėnus, kur tuo metu gyveno jo vyriausias brolis ir motina. Įsidarbino Daugėlių statybinių medžiagų gamykloje. Būdamas stropus įsigijo specialybę ir dirbo meistru labai kenksmingame sveikatai šiferio skyriuje. Susirgo profesine liga ir į pensiją išėjo kaip darbo invalidas. Išaugino ir išmokslino dvi dukteris. Dabar su šeima gyvena Kuršėnuose.

Laimingai „išsprūdę" iš MGB gniaužtų, Petras Macas gyvena Žemaičių Naumiestyje, o Stasys Kairys gyveno Teneniuose, maždaug prieš 20 metų mirė.

Aldona Valančiutė gyveno Šilutėje, ištekėjo už Algio Cipario, susilaukė sūnaus. Po to, kai „Geležinio vilko pulko" nariai, atlikę bausmę, grįžo į Lietuvą, Leokadija Pužaitė, masiniame renginyje atsitiktinai sutikusi Aldoną, nesusilaikė ir visų akivaizdoje „padėkojo" už nuopelnus.

Viešai paskelbė ją esančią saugumo agente ir kad visi šeši, tik per jos kaltę kentėję lageriuose, dabar sugrįžta... Netrukus Aldona Valančiutė-Ciparienė su šeima išsikėlė gyventi į Kauną.

Kitų penkių, su „Geležinio vilko pulko" byla susijusių, – Antano Daugėlos, Algirdo Ališausko, Vytauto Jankausko, Jono Platakio ir Vaclovo Platakio, likimas nežinomas.

Po daugelio metų

Pateikusiems reikiamus dokumentus ir prašymus Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro pasipriešinimo dalyvių (rezistentų) teisių komisijai, LAISVĖS KOVŲ DALYVIO statusas pripažintas:

Romualdui Audiniui,

Leokadijai Pužaitei- Kėrienei,

Alfonsui Česlovui Vaičekauskui (po mirties), sesers Filomenos Kitovos rūpesčiu.

Dėl kitų „Geležinio vilko pulko" organizacijos narių pripažinimo LAISVĖS KOVŲ DALYVIAIS kol kas niekas nepasirūpino.

Kaip matome, ne visi „Geležinio vilko pulko" organizacijos dalyviai, nuoširdžiai tikėję, jog turi prisidėti prie Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo, sulaukė savo svajonės – Nepriklausomos Lietuvos valstybės. Sulaukusieji ne visi pajėgia laisva Tėvyne džiaugtis... Tačiau Nepriklausomos Lietuvos pamate yra ir jų skaidrios jaunatviškos aukos kristalėliai.

Veronika ALELIŪNAITĖ-BERNATONIENĖ

Gyvoji istorijos ašara

Pabaiga. Pradžia LKA Nr. 37

Pečiora, 1948.VIII.15

Sveikutė, Veronika!

Šiandien, Žolinių išvakarėse, kažkaip gyvai jaučiasi Tėvynė. Siela nenutrūkstamai vieši pas sesutę, brolį Stetiškiuose!.. Bet tik siela, o kūno gi neperkelsi. Jis nepaslankus. Rodos, ir mamutė būtų gyva... ir visi namiškiai Tėvynėje!.. Bet, deja... Jie Krasnojarske... Svetimame krašte. Ir kažin kas dabar mindo mūsų Tėvynės arimus, keliais ir prakaitu apvaikščiotus, aplietus?..

Ypač siela ieško peno ir išmonių jaukiuose Motinėlės Namuose ir mėgtuose ir jaukiuose – Panevėžio Katedroje ir Vidurinėje... Och, Marija, argi jau neužtektų milijonų kančių, sielvartų, ašarų, plūstančio kraujo!.. (...)

Sudie,

Jonas

* * *

Pečiora, 1948. VII.20

Verute, sveika!

(...) Dar tebesu „gaspadinė". Mano darbininkai patenkinti. Dirbu sąžiningai. „Gaspadinavimas" tęsis iki spalio 1 d. Per tą laiką ir koja baigs gyti. Dabar, kai daugiau pavaikštau, dar labai skauda. Ištinsta. Kol kas dar buvau ir sotus. Dabar nuo šio mėn. 15 d. pradėjo mums, visoms „gaspadinėms", duoti per dieną po 700 g duonos. Na, bet dar turėjau pinigėlių ir galėjau dvi savaites prisidurti

duonytės. Na, o dabar, ačiū Dievui, visai netikėtai iš naujos brolienytės gavau (šio mėn. 19 d.) siuntinį. Taigi ir vėl būsiu sotus. (...)

Jonas

* * *

Pečiora, 1948.VIII.27

Sveika gyva, Vera!

(...) Klausiat, ko reikia? Dabar kol kas visai nieko nereikia. Jokių vaistų ir vitaminų taip pat nereikia. Tiesa, rankšluosčiuko 60–80 cm ilgio prašyčiau. Geriausia – drobinis, paprastas.

Sudie

Linkiu laimės!

Jonas B.

* * *

Sveikas, Jonuk,

(...) Kokios nuostabiai gražios gėlės! Atrodo, visas kambarys pripildytas kažkokio jausmo. Tarytum būta čia paties gyvenimo ir palikti jo pėdsakai.

Gyventi... O gėlės nuostabiom ir labai gražiom galvutėm moja ir šypsosi, ir seka nesuprantamą pasaką, pasaką nuostabią, gražią ir išaugančią iki pat dangaus, ir norisi žvelgti į šviesią saulę. Tarsi jos įlieja žmogaus sielon kažką švelnaus, nepaprastai švelnaus ir, lyg gydanti ranka, gydo sielą nuo kasdienės pilkumos.

Kokios nuostabiai gražios gėlės! Bet ką Jums nusiųsti, kaip gėlių iš gimtosios žemės, kas pakeltų galvą saulės link, kas praskaidrintų dienas?

Imu tik mažus žiedelius iš didžiosios puokštės ir įdedu laiškan.

Tai iš tėviškės. Iš toli toli paliktos Tėviškės...

Sudie

Veronika

* * *

Pečiora, 1948. IX. 7

Sveika gyva, Verutyte!

Rugsėjo 4 d. gavau Jūsų nepaprastai gražų laišką – senuko sargo padovanotas gėles.

Gėlės, gėlės, gėlės – viskas taip gyvai ir gražiai persiduoda – džiaugsmas ir užlieja nuotaiką.

Bet tik gavus laišką VIII. 7 d. man sako: "Jonai, Tau yra siuntinys!"

(...) Ir labai nustembu. Juk Tau rašiau, kad bent vieną mėnesį nesiųstum siuntinio. Nors kiek atsigaukit. Ir taip gi kišenė visai išsisėmė. O čia ir vėl siuntinys!..

Žinoma, man labai džiugu – obuoliai, sausainėliai, uogos – tai Tėvynės rudens dovanos!.. Ir kaip viskas derinasi prie gautų džiūvėsių, sūrio! Skanu!.. Ir malonu, nepaprastai džiugu, nes amžinu rūpesčiu deganti širdis visko atsižada ir tiek daug pasiaukoja. Ir atvirai, Verutyte, Tau pasakysiu, kad niekas manimi taip nesirūpina: sesutė jau pamiršo, brolis Juozas galbūt irgi negali. Bet atrodo, kad nėra nuoširdaus noro!.. O mano dėdė – giliai išmintingasis ir kūrybingasis dėdė, net ir kelis kartus prašytas, neatsiuntė nė vieno laiško, o apie siuntinį ką jau ir bekalbėti. (...)

Jonas B.

* * *

Pečiora, 1948.X.6

Verute, sveika!

(...) Nuo rugsėjo 28 d. tapau stikliorium. Mat rugsėjo 28 d. iš mūsų kaimo 34 žmonės išvažiavo į Karagandą ar Kuibyševą. Su jais išvažiavo 10 lietuvių, tarp jų – vienas stikliorius. Atlikęs vienas stiklius senukas labai jų gailėjosi, net verkė. Mes su juo dažnai paplepėdavome. Abu likom absoliutūs našlaičiai: jo šeimą – žmoną ir tris dukteris – išvežė

į Irkutską, du sūnūs liko Lietuvoje. Na, jis mūsų načalstvos papršė, kad padėjėju duotų mane, ir nepradėjo darbo tol, kol manęs neiškovojo.

(...) Taigi po visų pavasarinių nelaimių ir sunkesnių darbų esu išgelbėtas. Svarbiausia, kai nepavargsti, tai valgyti nesinori, alkis nekankina. Praėjusiais metais spalis buvo bjaurus. Nors darbas buvo ir nelabai sunkus, bet lietus ir lietus nuolat mirkdė skarmalus. Dar ir žiaurus žiemys ar vakaris šiurpiai perkošdavo net kaulus. Du penkiadienius – spalio 16–20, 21–25 trylika žmonių gavome po 650 g duonos per dieną. Tai taip išalkau, kad spalio 26 ar 27 d., sekmadienį, nebeišlaikiau ir iš sąšlavyno duobės rinkau iš virtuvės atmestus saldžių kopūstų lapus ir gardžiai valgiau. Siuntinius buvau baigęs spalio pradžioje. O dabar, ačiū Dievui, nepervargstu, tai ir alkis nekankina. Na, ir mūsų brigadininkas labai protingas ir geras žmogus. Taip, kad smagu ir gera naujoje brigadoje! (...)

Trokštu visiems ramybės ir meilės.

Jonas B.

* * *

Pečiora, 1948. X.27

Sveika gyva, Verutyte!

(...) Šeima išdraskyta, kaip paukštelio lizdas, Tėvynė – dar labiau! Meilės, kantrybės, vienybės, angeliško broliškumo! – šaukiame visi.

Tiesa, turiu pasigirti, kad kartu gavau ir brolio Kazimiero laišką iš Krasnojarsko. Och, kaip nudžiugau!!!

Šį rudenį, ačiū Dievuliui, leidžiu gerai. Stiklinam langus. Darbas, aišku, labai lengvas. Kai lyja ir šalta, dirbame viduje. (...)

Per pietus einu į miestą duonos pirkti. Visi, reikia pasakyti, labai gerai pasipuošę. Kiek nesmagu maišytis apdriskusiam tarp gerai apsirengusių „gražuolių“.

Svarbiausia, kad duoda laisvai nusipirkti duonytės...

Kadangi nepervargstu, neperšąlu, esu neperlytas, o per pietų pertrauką pamiegu, tai vakare turiu ūpo skaityti. Tik ką perskaičiau „Ramybės drumstėjas" ir „Kolomba". (...)

Jonas

Paaiškinimas

1948.X.27 laiške: "Šeima išdraskyta kaip paukštelio lizdas" ir ankstyvesniuose laiškuose minima iš Jono Bernatonio tėviškės išvežta gausi Bernatonių šeima: 75 metų tėvas, pamotė su sūnumi ir brolio Kazimiero šeima – iš viso aštuoni žmonės. Tarp jų – trys mažamečiai vaikai. Krasnojarsko krašte gimė dar vienas sūnus. Šeimoje jau devyni žmonės.

Po dvylikos tremties metų senasis tėvas sugrįžo Tėvynėn Lietuvon nors numirti... O vienas iš tų mažamečių tremtinukų, Kazimiero sūnus Vilius Bernatonis, užaugęs taps geologijos daktaru ir kurį laiką vadovaus Sibiro lietuvių sąjungai. Bet tai dar labai tolimoj ateity... Dar jam tik trys su puse metukų...

* * *

Pečiora, 1948.XI.10

Sveika gyva, Verute!

(...) Jau lygiai trys metai prabėgo, kai buvau išplėštas iš savo tėviškėlės. Kol vyko kamantinėjimas – daug oi daug visokių išgyvenimų teko patirti. Bet palyginus su kitais – viskas praėjo lengvai. Tik visai nesitikėjau, kad 1943 m. už „nuodėmingo" laikraštpalaikio atvežimą ir perdavimą taip gausiai būčiau „apdovanotas". (...) Žinoma, visa laimė, kad nuo 1946.III.1 iki 1946.VII.26 d. galėjau dar būti Vilniuje sotus ir be vargo... Dėka jūsų sesutės Genutės ir gal

kitų – dažnai gaudavau turtingus „peredačius“. ..

Liepos 5 d. „už nuopelnus“ apdovanojo. Raukėsi kakta, ir nemiga kartais aplankydavo, bet kažkaip širdis nenujautė didelio vargo. Daug galvos nesukau.

Ir štai atvažiavome čia. Nieko jau baisaus nebebuvo. O svarbiausia – vėl tuoj pagalba! Sesutė ir Jūs! Vėliau namiškiai! Čia begyvenant irgi teko „malonių“ laikotarpių išgyventi. Ir tekdavo pagalvoti ar nevertėtų anksčiau pačiam baigti bausmę... Bet įsitikinimas, kaip krikštyto žmogaus, ir pasitaikęs palengvėjimas viską ataušindavo. Dabar padėtis irgi „graži“... Gimtoji gūžta vėtrų nušluota. Tėvelis taip pat į „laimingesnį“ gyvenimą pateko. Brolis ir sesutė, matyt, taip pat nebegali kaip reikiant pajudėti. Gyvenimo našta ne lengvai prislėgė...

Bet tikim mes savosios Tėvynės gražesne ateitimi. Juk karo sunkybės visus slegia. Turi gi prašvisti rytojus. Svarbiausia, visų svarbiausia, kad vidinė harmonija būtų. Be to kapitalo visai neįmanoma...

Dabar čia darbas baigiasi. Dauguma jau išvyko kitur laimės ieškoti. Viena partija nuvyko kažkur ties buvusia Tvėre. Diena iš dienos ir mes laukiame, bet rodos, iki pavasario teks čia peržiemoti... (...)

Jonas

* * *

Panevėžys, 1948. IV.5

Sveikas, Jonuk!

Anksčiau nė į galvą neateidavo mintis, kad pasaulyje gyvena tokie žmonės, kaip laiškanešiai, o dabar, kur tik bepamatytum savo gatvės laiškanešį, atrodo, norisi jį akimis praryti – ar jis neatneša ką nors man, ar buvo pas mane. Jis tampa labai laukiamu svečiu. Ir pravėrus kambario duris, pirmiausia akys krenta į dėžutę, kurioje visada randu padėtą laišką. Ilgai dėžutė buvo tuščia ir nusiminusios akys

turėjo nuklysti į šalį, bet užvakar net du laiškai aplankė.

(...) Tiesa, dėl to siuntinėlio. Kai siunčiau III. 24 d., tai niekur negavau vitamino C, nors jis Jums, kaip sakote, labai reikalingas, bet ką padarysi – tuo tarpu neįdėjau.

Sudie

Veronika

* * *

Panevėžys, 1948.III.25

Sveikas!

(...) Vakar išsiunčiau laikraščius ir siuntinėlį. Ir tikrai net liūdna darosi, kad tiek mažai yra tie 8 kilogramai. Tik tiek tegalima siųsti. To žiupsnelis, to biskelis – jau ir per daug! Ir vėl galvoji, po keliolika gramų nuo visų maišelių nupilstai ir dar per daug! Žirniai, burokėliai, morkytės, miltų mišinys su riebalais, cukrus, džiūvėsėliai, rašomoji medžiaga, adatos, špilkutės, vitaminai – visko tik po truputį – ir jau per daug! Žadėjau ir megztinį, tik nežinau kaip jis Jums tiks – per mažas. Aš užsivilkus net išsigandau. Per siaurą numezgė.

Kažkaip, kai išsiunti siuntinėlį, keletą dienų taip lengva, gera būna.

Būtų galima ir geresnius tuos siuntinėlius nusiųsti, bet tie mano namiškiai visai susilpo, nieko tie senukai nebegali ir viską, o viską turi atsakyti ta manoji algelė – juk reikia padėti tėvams. Kai nuolatinio darbininko ūkyje nėra, tai ūkis tik nuostolius neša.

Bet čia galbūt yra ir dalelė gero, žmogus pripranti nebegalvoti apie save ir sau jokių reikalavimų beveik nekeli. (...)

Veronika

* * *

Pečiora, 1948.V.13

Sveika gyva!

(...) Gyvenu kaip gyvenęs. Dirbu lentpjūvėje. Kovojam

su medžiais – drūtais ir plonais, ilgais ir trumpais, su lentomis. Gruodžio 7 d. gavau iš namų brolienytės siuntinį. Taigi dar ir sočiai gyvenu. Prisiuntė didelį maišą miltų, kad dešimčiai dienų užteks virti košytę.

Tiesa, Jums, rodos, ir nerašiau – balandžio 28 d. medis manęs vos neužmušė. Visi, kurie matė, stebisi, kaip aš išlikau gyvas. Žinoma, dar ir dabar krūtinę smarkiai skauda, bet dirbti galiu. Bjaurybė daktaras neatleido nuo darbo nė vienos dienos. Tai nors savas dešimtukas mane palaiko: iki šiol dirbau lengviausius darbus – pyliau vandenį į lokomobilį. Kaip buvo sunku tris dienas! Ar pasilenki, ar ranką pakeli, ar kosti, ar čiaudai – pašėlusiai skauda krūtinę – ypatingai kairįjį šoną, kur medis pataikė. Leido jį, 20 cm storio, nuo vagono ir... man tiesiog į šoną. Krūtinės ląstą pakėlė ir netekau kvėpavimo. Tik nežmoniškai kriokiau.

Sudie

Jonas

* * *

Panevėžys, 1948. IV. 22

Sveikas!

(...) Ir žvelgiam į gyvenimą – tik kančia gyvenimo mokytoja, tik per kryžių ateina atpirkimas. (...) Kaip ugnyje mėginamas auksas, taip kančioje mėginama žmogaus dvasios ištvermė. (...)

Veronika

* * *

Pečiora, 1948. V.20

(...) Ryte ryju laiškučio malonius žodžius. Ir gera gera dūšioje: lyg nuskrendi minutei į tėviškėlę. Kartu ir ach-ach, kaip skaudu ir ilgesinga... Viskas nepasiekiama!

„Ir tik įsivaizduokite, koks kilniaširdis sugrįžote į gimtąją žemę", – sakote. Bet ar tai bus kada nors, ar ateis tokia valanda?..

Žinai ką, sese, turiu pasisakyti vieną didelį didelį džiaugsmą. Motinėlės mėnuo – ir mes, kaip ir Jūs, susieinam kiekvieną dieną apie 18 val. pasiguosti Jai, paprašyti Jos globos tėviškėlei, artimiesiems, geradariams, sau!..

Bet svarbiausia – ir mes turime Altorius tarną (Altoriaus tarnas – kunigas). Ir štai Sekminės. Iš vakaro – ožiai („Iš vakaro – ožiai" – iš vakaro ėjo išpažinties, „vedė ožį"). O Sekminėse – saulutei tik iš žemės pasikėlus, 1.45 val. ryto – Altoriaus Auka!.. Ir och, kaip seniai seniai Ji bebuvo – tik 1945.XI 1 ir 2 dienomis paskutinį kartą. Na ir svarbiausia – priėmimas Meilės Dvasios į širdį. Ir, rodos, visai kitu žmogum tapau – malonu malonu ir gera dūšioje... Ir kažkaip paskutiniu laiku buvo nesmagu. Mat po IV.28 d., kai užgriuvo medis, dar kaip reikiant neatsigavau. Ir sapnai, ir savijauta sunki sunki. Rodosi, kad ir vėl kokia nelaimė atsitiks ir teks į Amžinybę keliauti. Na ir tai: Išganytojo Kraujas apvalo mane!..

Saulutėje verdu brolio Kazio miltų košytę (tik, deja, jau baigiu). Vaikštau į svečius pas savo tautiečius (skaudančia koja!..)

Sudie, Tau, sese. Labai dėkingas

Jonas

* * *

Pečiora, 1948.VI.18

Sveikutė, Vera!

(...) Gauni laišką ir nudžiungi neapsakomai – ačiū Didžiajam Likimui – ten dar viskas tvarkoje. Dabar pas mus – mūsų kolonoje, yra daug lietuvių (apie 70 proc.), tai ir klausinėjame: gavai laišką, kas gero, ką rašo?

Ir ne iš vieno gauni atsakymą: tas ir tas mano keliu išvažiavo, kitas pamišėliškomis akimis sudejuoja – mano šeimą iš....! Labai gaila, kartu išplėšta ir mano 6 metukų dukrelė!.. Ir nueina tolyn žmogus – ilgiau kalbėti negali...

Juk vyrui ašaras rodyti gėda!

(...) Rodos, jau rašiau, mane jau trečią kartą šiais metais ištiko nelaimė. Balandžio 28 d. užgriuvo iš vagono metamas medis (visi stebėjosi, kaip tu, Jonai, dar gyvas likai). Gegužės 19 d. užkrito ant dešinės kojos didžiojo piršto volas (na, čia išėjo gerai, nors dešimt dienų nereikėjo į darbą eiti, o pirštas dar ilgai skaudėjo). Birželio 8 d. rytą apie 4.30 val. staiga ant kojos visu svoriu užgriuvo sienojas. Bet šiuokart visai nelaimingai – ir och, kaip baisiai skaudėjo koją, pakol ištino, apie 6 valandas. Tai gal pirmą sykį tokį skausmą išgyvenau. Na, bet paguldė tuoj į ambulatoriją. Ir penkias dienas neradau vietos kojytei padėti. Vaikščiojau, bet koks čia vaikščiojimas – per kambarį su „kastiliais". Dar po ambulatorijos davė poilsio – įrašė taip vadinamon DP – poilsiavimo barakan. Na ir ilsiuosi. Nieko nedirbam, tik valgom (duoda tris sykius per dieną). Stipresni šluoja savo kaimelio takelius, laisto medelius, eina dirbti į virtuvę ir pan. O aš kol kas tik ilsėjausi ir... viriau brolio Kazio pasiųsto siuntinio košytę.

(...) Tiesa, anksčiau jau rašiau, kad mūsų kolonoje yra daug lietuvių. Visai neseniai – gegužės gale – dar atvažiavo iš Vilniaus 25 „laimingieji". Bet vis mums smagiau. Dabar pora lietuvių dirba kontoroje, skaitykloje – abu lietuviai, virtuvėje – vienas, arbatą mums verda irgi linksmas grynakraujis optimistas lietuvis. Netrukus turbūt ir savo daktarą turėsim. Taigi mūsų kaimelis sulietuvėjo. Turim ir vieną kunigą. Na, o kirpyklos vedėjas lietuvis labai atsakingas ir apsukrus, per jį galiu atlikti viską, ko tik širdis geidžia...

Tik laisvės negali išsukti...

Sudie.

Trokštu Tau laimės ir stiprybės.

Jonas

* * *

Pečiora, 1948.VI.22

Sveika gyva,

(...) Vis tiek, ar šiaip, ar taip, o čia aiškių aiškiausiai yra Likimo ranka. Kada mes taisėme apačioje medį, mane lyg kas traukte patraukė – stok. Jei aš nebūčiau išsitiesęs, medis būtų pataikęs į galvą ar į kaklą ir, aišku, tada – sudie, gyvenimėli. O man staiga išsitiesinus, medis pakliuvo kaip tik ties pilveliu. Visgi 4–6 dienas buvau kaip kontūzytas. Daktaras neatleido. Rytojaus dieną dirbau, nors ir lengviausią darbą, bet su ašaromis. Ir tokį darbą man vis skyrė iki gegužės 19 d., kol susižeidžiau pirštą. Visą laiką darbe miegojau ir miegojau, lyg būčiau nemiegojęs 3–4 dienas. Sunešu į dvi bačkas (statines – red.) 12–15 porų kibirų, jų užtenka vienai ar pusantros valandos, tuo tarpu krentu ir užmiegu saldžiai... saldžiai...

Dabar skausmo nebejaučiu. Dvi dienas po įvykio valgyti galėjau visai mažai – smarkokai skaudėjo pilvą, o du šonkaulius po širdimi ties krūtinės ląsta skaudėjo visą mėnesį. Negalėjau nei prisiliesti, nei gulėti ant to šono. Šiaip ar taip, pailsėjau gerai: nuo IV.28 iki V.18 mažai tedirbau, o nuo V.9 iki 29 d. dėl sužeisto piršto buvau atleistas nuo darbo – nedirbau nieko. Per tą laiką ir atsigavau. O dabar, kaip sakiau, visai nieko nejaučiu.

Kaip rašiau, po trečio – kojos – sužeidimo ilsiuosi iki VI.25 d. Na, o ilgiau, kaip pasiseks. Paskui į seną brigadą nebeisiu – stengsiuosi, kaip pernai vasarą, pereiti į stalių ar mūrininkų.

Sudie!

Jonas

* * *

Verutyte, labutis!

(...) Buvau visai tikras – siuntinys Verutės! Aišku, nepaprastai apsidžiaugiau. Tuoj nulėkiau į būdelę ir gavau

puikų siuntinį. Išdavėjas – mūsų kolonos komendantas, pamatęs riebiuosius net išsižiojo.

Jeigu taip praėjusiais metais – būtų bėdos, bet dabar, kai vagišius iškėlė ir kolonoje beliko teisti pagal vieną straipsnį – visi politiniai, o kiti – visi ramūs, niekas šonkaulių nelaužys.

(...) Mes truputį šventėme Jonines, į mūsų sekciją – gryčią atėjo du estai – vienas su gitara, kitas su kanklėmis, ir apie valandą linksmino. Koncertui pasibaigus tuojau „bėgau". „Bėgau", aišku, ne labai jau taip greit. Juk dar gerokai skauda koją, minti visa pėda negaliu ir ištinusi dar gerokai, bet visa tai – niekis: ilgiau leis poilsiauti. Oras dabar gražus, gera miegoti, gera kaitintis saulėje, gera su tautiečiais paplepėti, gera ir miela... pasimelsti... Tik tėvynėje, namiškiai – jūs visi, gerieji žmonės! Ilgu be Jūsų. Ir trokšta širdis palaimos, prašo ir maldauja.

Sudie. Labai Tau dėkingas – Jonas

* * *

Pečiora, 1948. VI.29

Sveikutė, Vera!

Birželio 24 d. gavau du labai skirtingus laiškus – vieną brolio Kazio, kitą – VI. 7 d. – Jūsų. Staiga krito į akis nepaprastas siuntėjo adresas. Puolu drebančiomis rankomis skaityti, ogi parašyta: Krasnojarskij kraj. Toliau nieko neišskaitau. Gale... brolio Kazio pavardė. Na ir kas gi čia dabar? Verčiu kitą pusę – pirmas sakinys: „Mylimas brolau, kokia didelė nelaimė ištiko mūsų šeimą. Atsidūrėme tolimame krašte, tarp aukštų kalnų, kur nėra nei dirbamos žemės. Visi atvažiavome sveiki. Tėtė ir vaikučiai tai viską pergyveno. Keletą dienų visai ant gryno oro ir lietaus, – į pabaigą rašo.

Dieve, Dieve! Kodėl gi taip? Kodėl nors mirti

negalima savame krašte? Juk tėvelis, rodos, gimęs 1876 m., menkos jau sveikatos, mažai jau bemato. O brolienės šeima – 5 metukų mergytė, trijų su puse ir pusantrų metų berniukai. Argi jie kam nors kliuvo?!

O Likime, tai labai baisu!

Tą naktį miegoti negalėjau. Kelias dienas neradau ramybės. Tėvelis ir maži nekalti vaikai – angeliukai – vargsta... Tik sudedu akis, rodos, matau Tėvelį suvargusį, liūdną, nuleista galva...

Sudie –

Tau giliai dėkingas Jonas

* * *

Pečiora, 1948. VII.24

Labutis, Vera!

(...) Gavusiam laišką taip pat skiriama daug dėmesio. Taip ir klausia kiekvienas: Jonai, Antanai, Petrai, gavai šiandien laišką?! Ką gero rašo, kas gero tėviškėje, ar visi dar tebėra gimtojoje gūžtoje? Dažnas, nuleidęs akis atsako: „Tėveliai jau Krasnojarske". Kitas su apmaudu sušunka: „Velniai – žmoną su mažais vaikais išvežė į Irkutską!.."

O ar laikraščių neskaitai? Juk ir radiją turim. Tai ir nereikia, kad rašytų visokius niekus. Juk ir mes ne blogiau išgirstam, kaip ir Jie Tėvynėje!..

Jonas

* * *

Pečiora, 1948.VIII.5

Mieloji Verute!

(...) Liepos 30 d. truputį pasikeitė mano padėtis. Parodžiau koją mūsų kolonos vyr. daktarui, o vakare nuėjau, kaip visuomet, į ambulatoriją, kad paliuosuotų rytdieną nuo darbo, o mūsų daktaras ir sako: „Tave paskyrėm prie intrudų. Dabar gali ramiai miegoti. Tačiau

eik į II skyrių ir paprašyk, kad duotų, kaip invalidui, lengvą darbą kolonoje. Paskyrė sargu II skyriaus statybininkų brigadoje. Toje brigadoje 4 lietuviai, visi kiti – iš viso 28 žmonės – geri ir ramūs: 3 – latviai, 2 – Pavolgio vokiečiai, visi kiti – lenkai. Su tokiais žmonėmis gera dirbti, svarbiausia – vienas iš kito nevagia.

Žinoma, mano darbas ne koks: 4 val. ryto – skambalas keltis. Tuoj šoku ir einu atsinešti iš dirbtuvės iš vakaro paduotų taisyti drabužių (skarmalų) ir apavo. Tada griebiu dėžę ir iš duonos pjaustytuvės gaunu savo žmonėms duonos (būna 800, 900 g, daugiausia 1 kg). Paimu ir sau dienai 800 g. Paskui – už abiejų kibirų ir į viryklę – parsinešti šilto vandens. Darbininkai baigia valgyti. Tada ir aš su katiliuku einu į virtuvę pusryčių.

Dabar – darbas. Išsiplaunu savo ir vieno kito katiliukus, išsišluoju virtuvėlę. Skambalas į darbą – jau šešta valanda. Mano „šeimyna" išeina. Tuoj šluoju kambarį. Iš bačkos (4 iš kibirų) prisipilu srutiną kibirą, imu švabrą (panašus į trumpą grėblį, skersmuo apvyniotas skudurais) ir išplaunu grindis. Paskui – kitą valytuvą, kurio skersinyje (tarp dviejų lentučių) įterpta auto guma – ir varau vandenį po grindim. Taip išsiplaunu kambarį, virtuvėlę ir koridoriuką. Spintutėje sutvarkau katiliukus, nuplaunu vienintelį stalą, apvalau langus, tumbučkes. Padžiaunu saulėje bačką. Na ir laisvė.

Tada pradeda eiti visokios komisijos, žiūrėdamos švaros.

Nukaukus dvylikai, einu pasiimti pietų – tirštos košės 125 g. Ir vėl miegas. Pusę keturių–ketvirtą – skambalas patikrinimui, pereina per visus barakus (o jų iš viso 9). Visi sargai einam vakarienės. Ir vėl kaip rytą – 70 g košės ir puslitris sriubos. Dar būna priedo žuvies 4–6 št. (kaip kilbukai) ar kotletukas. Vėl velku bačką į koridoriuką, atnešu

4 kibirus vandens, ir vėl į vandens viryklę – duoda 1 kibirą kavos ir 1 šilto vandens. Darbininkai nusiplauna, pavalgo. Užkuriu pečių. Verda visokias košytes, kepa blynus.

Pašluoju kambarį. Nunešu į dirbtuvę per dieną suplyšusius drabužius ar apavą. 10 val. skambalas gulti. Visi gulasi. Parkrintu ir aš į „patogius" narus... (...)

Linkiu Jums sėkmės ir maloniai baigti atostogas!

Sėkmės!

Jonas

* * *

Pečiora, 1948.XI.13

Sveika gyva, Verute!

(...) Juk gi ne kartą guodžiausi, kad mums siuntinio gavimas – tikra šventė. Džiaugiasi ir kiti, kad savo šeimoje-brigadoje žmonės dar laimingi, dar yra kam paremti, bet tuo pačiu daugumas bėdoja: „Koks aš nelaimingas – žmona su vaikais Irkutske", „Visa šeima Irkutske" ir „Argi velnias nenusuks sprando slibinui".

(...) Labai labai, Verutyte, Tau už viską giliai ir broliškai dėkingas!

Sudie!

Jonas

* * *

Panevėžys, 1948. XI. 24

Sveikas, Jonuk!

(...) Eina gatve žmogus pakelta galva ir šypsodamasis. Optimizmas, gera nuotaika, atrodo, sunkte persunkia. Kaip džiugu, kad Jus dabar lydi gera nuotaika, geras ūpas. Gera nuotaika – tai lyg žmogaus saulė, kuri gaivina, gydo ir ramina.

Sudie!

Veronika

* * *

Panevėžys, 1948.XI.1

Sveikas, Jonuk!

Spalio 27 d. išsiunčiau menką siuntinėlį. Pirštinės ir kojinės, manau, dabar pravers.

(...) Aną visą savaitę turėjau rūpesčio, kol gavau tinkamą pažymėjimą, kad gimnaziją baigiau 1941 metais. Mat vokiečių okupacijos metais išduoti atestatai negalioja. Galioja tik gimnazijos baigimas 1941 m., prieš birželio 22 d. Mes kaip tik gimnaziją baigėme prieš vokiečių okupaciją, bet paskui keitė atestatus, o šie dabar nebegalioja. Reikės pavasarį galbūt eksternu laikyti egzaminus. Dabar, kai nebegalioja kursų baigimo pažymėjimai, likau necenzuota mokytoja. Tai atsiliepė atlyginimui.

Pas jus, aišku, jau šalta. Parašykite, kas reikalinga atsiųsti.

Tuo tarpu sudie!

Telaimina Likimas.

Veronika

* * *

(...) Pas mane irgi šis tas naujesnio – nuo lapkričio 16 d. pervedė į tinkuotojų brigadą. Ši brigada jau nebe tokia puiki ir draugiška, kaip neseniai buvusios dailidžių (statybininkų – Maričkino) ir intrudų (seniokų). Tik pats brigadininkas geras žmogus.

Trokštu laimės.

Jonas

* * *

Pečiora, 1948.XII.14

Sveika gyva, Verute!

(...) Man jokių rūbų nereikalinga. Bet man tereikia vieno – maisto, maisto ir dar kartą maisto!.. Dabar galima viską siųsti laisvai. Kolona rami. Vagilių nebėra. Jokių va-

gyščių nepasitaiko ir niekas nieko už gerklės neima. Mūsų brigadininkas irgi labai ramus. Jam nesvarbu – ar duodi ką, ar neduodi.

(...) Sudie, Verutyte, linkiu kalėdinės laimės! Prašau Tau Jo palaimos. Prašyčiau ir už mane Jo maldauti...

Jonas

* * *

Panevėžys,
1948.XII.7

Sveikas, Jonuk, su šventėmis!

Tyriausio džiaugsmo, laimės ir šviesos spindulių!

(...) Kaip aš įvertinau mokslo dienas ir norėjau, kad jos prasitęstų iki begalybės... Kaip mylėdavau gimnaziją. Konkrečiai jaučiau, kad paskui jau bus nebe tas gyvenimas.

(...) O toji Meno kuopa, Meno kuopa! Dėl jos palikdavau viską, eidavau ir per šaltį, ir per pusnį. Iš pradžių, jaunesnėse klasėse, mūsų klasėje nebuvo mėgėjų. Visi daugiausia patraukdavo į šokių vakarėlius. Nors viena iš klasės, nors ir labai keistai pasijusdavau svetimoje terpėje, bet ką tai reiškia prieš tą džiaugsmą, kurį duodavo Meno kuopa. Kaip mėgdavau tuos literatūrinius kūrinius, kritikas, paskaitas! Tai būdavo dideli mano pergyvenimai mokslo metais. Ir kai vėlų vakarą grįžtant namo susitikdavau klasės drauges, einančias iš vakarėlio, kartais išgirsdavau: „Ar tu kvaila, su ta savo Meno kuopa! Nei pašokti neateini". Tik nusišypsodavau tada ir dar daugiau džiaugsmo pajusdavau širdyje. Eilėraščių posmai ir novelės iš naujo pynėsi galvoje. Ach, auksinės mokslo dienos! (...)

Tuo tarpu sudie!

Veronika

1949-ieji metai

Pečioros ligoninės palatoje girdisi tylus ligonių šnabždesys: „Šitas jau nebesulauks rytojaus...“ Tai apie Jį... O čia, už tūkstančių kilometrų, Panevėžy, – jokios žinelės, net mano laiškas grįžta atgal. Ryšys visai nutrūkęs. O jeigu serga? Tai skubėk, siuntinėli, gal tau bus lemta surasti ir padėti. Skubėk!..

Ir mane šiemet užgriuvo nelaimė – mirė mano tėtis.

* * *

Pečiora, 1949.III.15

(...) Kaip rašiau, sausio 26 d. susirgau gripu, bet tris dienas pragulėjęs nepasitaisiau. Man vis darosi silpniau ir silpniau, o apetitą visai praradau. Šiaip taip dar išdirbau keturias penkias dienas.

Vienas draugas man besikankinant pasakė, kad tu tikriausiai sergi geltonlige. Kaip tik vakare – komisija. Vyr. daktarui pasiguodžiau. Jis nustatė, kad geltonligė ir tuoj pat liepė išgabenti į antro kaimelio ligoninę.

(...) Mano kaimelio ligoninėje gydymo beveik visai nebuvo. Nors liga buvo nežymi – tik truputį geltonos akys ir jokio jokio apetito. Galėjau valgyti tik zupę (sriubą – red.), o duoną – 650 g – mainydavau į cukrų. Pervedė į pirmą ligoninę – čia gydymas ir maitinimas labai geras. Davė 300 g baltos duonos, pieno, o dar gavau savo uždarbį – 27 rub. už sausio mėn. Pirkau po ličną normą – 25 g šviežio sviesto po 1 rublį. Ir per 10 dienų jau pasitaisiau. Nežiūrint, kad persikeldamas peršalau ir būdamas persikėlęs dvi dienas ant bendro maitinimo dar labiau susirgau. Kaip pasitaisantį ir dėl nebuvimo baltos duonos, pervedė į bendrą maitinimą. Vasario 28 d. vakare užvalgiau labai daug rūgščių kopūstų ir suvalgiau visą vakaro normą – 200 g suzmekusios juodos duonos. Ir och kaip susirgau naktį. Išsipūčiau kaip varlė prieš jautį (o palatos draugai tarpusavy tyliai

kalbėjo: "Šitas jau nebesulauks rytojaus..."). Dvi dienas gerokai sirgau – taip, kad pasidariau visai geltonas, kaip apelsinas.

Dar neatsigavusį pervedė į Miško kombinato ligoninę. Na, čia gydymas daug prastesnis. Maitinimas – taip pat, bet visgi palengva taisiausi. Tik dar apetitas blogas, bet geresnis kaip pradžioje susirgus. (...)

Meldžiu sėkmės.

Jonas B.

* * *

Pečiora, 1949.IV.8

Verutyte, sveikutė!

Velykos! Velykos!.. Šiandien man tikros Velykos!

Verutyte, šiandien – balandžio 6 d. – gavau Tavo puikų siuntinį!

(...) O koks buvo skirtumas kovo 15 d., kada gavau Tavo siuntinį. Tada buvau silpnas, kaip viščiukas. Taip, kad po siuntinio gavimo gulėjau dvi valandas kaip mirtinai nusigėręs.

O dabar jaučiuosi galutinai sveikas! Taigi – puiku!

(...) Anas siuntinys padėjo man iš ligos atsikelti. Ir kaip tik tuo metu jau atsirado apetitas, kurio anksčiau visai neturėjau, o šis siuntinys yra galutinis atsikėlimas. (...)

Sudie!

Labai dėkingas

Jonas

* * *

Pečiora, 1949.IV.22

Verute, sveika!

(...) Skausmas po skausmo, rūpestis po rūpesčio... Ir taip nuolatos jau penkti metai! Čia tėvelio senatvė, čia visokie nepritekliai...

Ir man visą laiką nepaprastai nuostabu, kad Tau,

Verutyte, užtenka energijos rūpintis manimi. Rūpintis šventai, šventai ir patvariai. Taip, tai Tvėrėjo ranka!

Ir žemiška meilė, nors ir labai graži... Bet koks artimumas meilę daro banalią.

Tu gi, Verutyte, geriau žinai kelią į Laimės šaltinį!..

Na, aš jau naujame kaimelyje apsipratau. Jau nebenyku ir nebeskaudu dūšiai. Visi brigados žmonės draugiški ir neblogi. Maniau, kad daug yra vagišių, bet, pasirodo, ne. Nelandžioja po kišenes ir čemodanus. Darbas taip pat nėra sunkus. Dirbame nuo 3 iki 8 val. ryto. Ir papildomai jau ne lentpjūvėje, bet valymo darbus – nuo 9 iki 12 val., arba nuo 1 iki 5 val. po pietų. Čia darbas daug lengvesnis negu buvusio kaimelio lentpjūvėje.

Sudie! Labai laukiu iš Tavęs laiškų!

Jonas

P.S. Laiškas atėjo iš buvusio kaimelio per rankas

* * *

Panevėžys, 1949.V.8

Sveikas!

Ačiū Likimui, vienas paskui kitą pradėjo plaukti laiškai. Šiandien gavau IV.20. Reiškia, Jūs jau sveikas. Kažkaip linksmiau, kad jau pavasaris, kad jau didieji šalčiai praėjo ir nebevargina Jūsų Šiaurėje. Kai šilčiau, kai saulutė šviečia, ir ūpas kažkaip kitoks, ir darbas gal lengviau sekasi.

(...) Varpai visuomet mane veikdavo, o tą rytą toks nepaprastas jų gaudimas tiesiog sudrebino mane, nors dar nežinojau, kad jie visai nutils. Ir jie nutilo.

Susirenka žmonės gegužinėms, bet nedaug. Pagieda. Dauguma eina Katedron.

Taip bėga dienos.

Tuo tarpu sudie

Veronika

Paaiškinimas

1949-ųjų metų vasaros atostogos – lyg koks košmaras. Tėvelio sunki liga. Ligoninė. Kojos amputavimas. Tėvelio mirtis. Ir visa tai vyksta valstybinių egzaminų įkarštyje. Ne paprastų valstybinių egzaminų metu, o laikomų eksternu. Už visą Mokytojų seminarijos kursą iš karto, nesimokius joje. Knygų daugybė. Laiko nedaug. Iš anksto pasiruošti nebuvo galimybės. O šiuo metu dar ir seseriai viso mėnesio egzaminai – ji mokosi Mokytojų seminarijoje.

Taigi viskas iš karto.

Mat aš pradėjau mokykloje dirbti didžiųjų permainų laikais – 1941 m. vėlyvą rudenį. Daugelis mokytojų buvo išvežta į Sibirą. Jų labai trūko. Mums, abiturientams, baigusiems gimnaziją 1941 metais, skubiai buvo organizuojami ilgalaikiai pedagoginiai kursai. Ir vėliau, bedirbant mokykloje, įvairūs pasitobulinimo kursai vykdavo dažnai, o šiuo metu jau būtinai reikėjo laikyti egzaminus diplomui gauti.

* * *

Panevėžys, 1949.VII.10

Sveikas!

Tarsi kažkokia tuštuma pripildo ir žmogų, ir visą aplinką. Kažkokia klaikuma įsirango į visus kampus – ir žmogus nebegali sugaudyti savų minčių. Kur eitum, ką bedarytum ar ką begalvotum – prieš akis visuomet tas pats skausmingas vaizdas: visur ir viskas primena mirusį tėvelį. Kiekvienas varpo dūžis, kiekvienas žvilgsnis į kapines, į katedrą, kiekvienas sutiktas pažįstamas žmogus, namuose kiekvienas žengtas žingsnis – viskas jį primena.

(...) Taip, Jonuk, man nelinksma. Retai ir laiškus rašau. Egzaminų metu, tai ką ir bekalbėti – ne juokai iš anksto

visai nesiruošus laikyti valstybinius egzaminus. Kartais ir arbatos pasišildyti nebuvo laiko. Ir siuntinio taip ilgai nebuvau išsiuntusi. Išsiunčiau tik vakar – VII.9 d.

Šiemet labai lietinga vasara. Kiek gegužis buvo sausas ir karštas, tiek dabar – lyg ruduo – lyja ir lyja. Nėra dienos, kad nelytų.

Veronika

* * *

Panevėžys, 1949.VII.30

Sveikas, Jonuk!

(...) Kažkokia apatija, kažkoks sustingimas, atrodo, galvoje ir mintys ilsisi sumigusios – negi siųsi tuščią popierių į voką įdėjusi. Tegu rytoj – gal daugiau bus minčių. Tiesiog nepatogu. Jau viskas pabaigta – ir egzaminai išlaikyti (šiandien einu diplomo atsiimti), ir konferencija praėjo, ir siuntinį išsiunčiau. Rašau nors kasdienines smulkmenas. (...)

Veronika

* * *

Pečiora, 1949.X.3

(...) Pradžioje, 1946–1947 m., man buvo labai sunku. Buvau fiziškai daug silpnesnis už kitus. Tekdavo dėl to net nukentėti ne tik moraliai (iškoliodavo), bet ir fiziškai (du kartus gerokai apkūlė). Tai buvo dėl to, kad aš negalėdavau pakelti ar panešti, kaip kiti. O dabar aš esu stiprus. Balkis koks pakliuvo – net nebijau... Ir jis klauso manęs nesunkiai. Dabar aš kitą aplojoju, kad neneša. Taigi jaučiuosi visai normaliai. O dėl ko? Kam tai dėkingas?.. Tik Tau, Verutyte, už sveikatą ir stiprybę labai dėkingas. Taigi, kol kas esu sveikas kaip ridikas. Tik jei gautumėte vitaminų nemokamai, tai prašyčiau atsiųsti. Mat žiemos metu vitaminai ir geresnis maistas ne pro šalį būtų. Bet, jei vitaminai neauga „ant šaligatvio“ ir

negaunami veltui, jų nereikia. Geriau geresnis, riebesnis siuntinukas žiemai. Arba ir morkos su cibuliais vitaminas neblogas. (...)

Sudie

Jonas

* * *

Pečiora, 1949.XI.20

Sveika gyva, Verutyte!

(...) Verutyte, kaip ta duona pasidarė brangi! Ne dėl to, kad ji būtų pabrangusi, bet dėl to, kad mažiau jos uždirbame. Ir vakare, ir rytą gauname po 400 g. Duonytė – visas mūsų pagrindas. Taigi sunku guostis, tai ne mano būdui, bet ką gi padarysi – jau dvi savaitės, kai taip maitinamės.

Savaitę dar buvo nieko, bet dabar labai sunku. Vasarą buvo kas kita. Darbas toks pat nesunkus, šilta, o duonos gaudavom po kilogramą šimtą penkiasdešimt gramų. Na ir priedai buvo stipresni. O dabar?

Dabar tik valgis „gerokai pagerėjo" – net visu ketvirtadaliu, bet ir žiemužė dar prisideda prie viso „palengvėjimo". Taip, kad reikia didvyriškumo, kada noras valgyti pradeda siausti. Ypač, kada tenka padirbėti sunkiau ir gerokai pašąli. Tada nors šunį suėstum...

(...) Verutyte, žinoma, Tu nepalaikyk nieko bloga, kad aš kaip vargšas maldauju... Bet tai – gyvybinis reikalas!.. Na, o žiema gi reikalauja daugiau kuro...

Linksmų Kalėdų švenčių

Jonas

* * *

Panevėžys, 1949.XI.20

Jonuk, sveikas!

(...) Išsiunčiau pirštines. Gal jos ir per plonos? Apsiuvau drobele, vis bus patvaresnės. Dabar maišelius siuvam

iš drobės, gal geriau pravers ten kam nors palopyti, jei dar visai nesuplyšo prie darbo. (...)

Veronika

* * *

Pečiora, 1949.XI.29

Verutyte, labutis!

(...) Pas mus dabar šaltis, labai stiprus šaltis viešpatauja. Lapkričio 25 d. staigiai iš 5–8 laipsnių šalčio pasidarė 25, o jau 26–27 d. buvo 41–45 laipsniai šalčio. Žinoma, mes nedirbome, ilsėjomės. Vakar, kaip paprastai, pamėginom išeiti, bet apie 9.30 val. darbas baigėsi, nes šaltis krito iki 41 laipsnio. Mums, aišku, džiaugsmas. Šiandien dirbom, bet ir sparčiai dirbant sunku užsitrenkti, šaltis gnybia tai šen, tai ten, o vakare buvo iki 39 laipsnių šalčio.

Pirmą dieną šaltis piktai nubučiavo daug darbininkų... Iš mūsų šeimelės keturis – dviem veidus, ir dviem – pirštus. Man jau baigiant pareiti į „savo" gryčią, smarkokai nugnybo dešinį skruostą, bet dabar jau sugijo. Liko tik mažas šašiukas...

Tai dabar sunkus laikotarpis. Leidi dieną, lyg per bedugnes šokinėdamas. Čia atrodo, lyg krisi, bet ir vėl džiaugsmas dėl peršoktos prarajos...

Kankina ilgesys, alkis dar labiau. Laimė, kad nors knygą skaitai, kuri visą visą sielvartą...

Pasveikink nuo manęs Kūdikėlį prie Didžiojo stalo...

Giliausiai dėkingas

Jonas

* * *

Pečiora, 1949.XII.4

(...) Kiekvieną dieną išsiverdi košytės, truputį lašinukais užsispirgini ir... porą tris šaukštus cukraus. Och, kaip skanu!.. Apie valgį, nors ir be pietų, nė kiek nesigalvoja. Buvau tiek išalkęs, kad niekaip negalėjau

susivaldyti kasdien neišsiviręs. Esi viena mano maitintojėlė. Reikia kaip nors ilgiau pratęsti...

Dabar badą jau nuvariau. Virsiu kas antrą dieną, nors duonytės mums nukirpo tris šimtus gramų!..

(...) Tikimės, kad ateinantys metai atneš mums laisvę!.. (...)

Sudie,

Jonas

* * *

Pečiora, 1950.I.9

(...) Šiemet visa mūsų brigada linksmai šventėme šv. Kalėdas. Trylika žmonių Kūčias valgėme taip, tarsi būtume laisvėje. Juodos duonos valgyti nereikėjo. (...)

Išsiilgęs Jonas

* * *

Pečiora, 1950.IV.10

Verutyte, labutis!

Šiandien švenčiame Velykas. Nors ir antra diena, bet visgi Velykos... Kaip gi kitaip – Velykos smagios! Balandžio 5 d. gavau Tavo kovo 22 d siuntinį. Taigi tikros Velykos. Tuo labiau, džiugu, kad teko pagavėti nuo kovo 24 d. Keletą dienų buvo sunkoka: nusidirbi, o kaip tik mūsų „maitintojai" paskūpėjo – visas tas dvi savaites gavau (žinoma, ir visa mūsų brigada) duonutės po septynis šimtus penkiasdešimt gramų. Dirbančiam sunkų fizinį darbą ir dar gryname ore, tai susivalgo ta normelė kaip šuniui masalas!..

(...) Didįjį Ketvirtadienį ir Penktadienį nieko priedo nevalgiau – juk reikia susilaikyti.

Taigi, Verutyte, ačiū ačiū, tūkstanteriopas ačiū už Velykinį siuntinį.

Radau ir prašytą foto. Labai ačiū. Tai daug ryškesnis prisiminimas... (...)

Labai Tau dėkingas – Jonas

* * *

Pečiora, 1950.VII.10

Sveika gyva, Verute!

(...) Prašyčiau, žinoma, atsiųsti vieną kitą įdomesnę knygą. Žinai, pas mus labai didelis trūkumas knygų. Kas vakarą galima paskaityti dvi valandas – mažiausiai valandą.

Meldžiu laimės ir sėkmės.

Jonas

* * *

Panevėžys, 1950.VII 24

Sveikas, Jonuk!

(...) Kai krito ant miesto bombos – drebėjau dėl Tavęs, kai liepsnų liežuviai gyvatėmis rangėsi ant mūsų miesto – drebėjau dėl Tavęs. Kiekviena neganda, kiekviena neviltis drebino mane dėl Tavęs. Kodėl? Aš nežinau, kodėl taip viskas vyko.

Išvažiavau, ir nė sapne nesapnavau, kad po kiek laiko ateisi į mano pasakų pasaulį...

Tuo tarpu, Jonuk, sudie.

Sėkmės darbe!

Veronika

* * *

Pečiora, 1950.X.22

Sveika gyva, Verute!

(...) Tik padirbau dešimt dienų ir vėl naujiena. Rugsėjo 12 d. pranešė, kad turiu vykti į kaimyninį kaimą, už... 65 km į pietryčius.

Išvykome. O tai, ką čia išgyvenau iki spalio 9 d., tai ištisas romanas... Ir apvogti du kartus ketino, bet nepasisekė. Kai antrą kartą kėsinosi, net išsigandau per miegus ir sukėliau didžiausią skandalą. Dieną tik juokai iš to. Na, bet dirbti ten buvo labai labai lengva. Per

dieną dirbom po 4–6 valandas. Gyvenom neblogai, bet baigti buvo sunku. Dešimt dienų teko visiškai pasninkauti...

Tas kaimas yra miško kirtėjų. Visi jie teisti vagišių straipsniais. Ten tvarka labai lengva, bet ir jie „lengvai" gyvena. Ką gauna – parduoda ir pralošia kortomis. Kiti vargšai būtiniausią aprangą ar patalynę pravalgo. O kaip jie apiplyšę, suvargę! Mūsų kaimas, palyginti su jų – tikras rojus. Žmonės pas mus atrodo beveik normaliai. Apsirengę vidutiniškai. Yra ir visai neblogai apsirengusių. Svarbiausia, mūsų kaime žmonės saugesni ir savistovūs. Niekas nelandžioja po kišenes ir kiekvieno menkniekio nereikia slėpti.

Na, ir bėgom iš ten, lyg iš peklos! Bet važiuoti buvo vargas. Važiavom nakčia. Apsirengimas vasariškas. Na, ir sušalom ant vandens atviroje baržoje!..

Tik dabar, po dešimties dienų, vos atsigavau. Lūpos buvo visos apšašusios, sutinusios. Grįžau plikas, be pinigų, alkanas. Gerai, kad mano brigadoje yra labai puikus jaunas vyrukas, kuris priėmė kaip tikrą brolį. Buvo džiaugsmo, kaip grįžus sūnui palaidūnui į namus pas savo tėvą!

Labai išsiilgęs

Jonas

* * *

Pečiora, 1951.VI.4

Verutyte, sveikutė!

(...) Man tik nesmagu, kad Jus kankinu visokiais prašymais. Net ir pamiršau, kad dabar Jums, likus našlaitėms, ir persitvarkius ūkiniam gyvenimui – Tu esi šeimos galva ir rūpintojėlė. O skriausti Jus tokiu sunkiu laikotarpiu – nedovanotina. Visai nepateisinama atimti gyvenimo minimumą. Bet, Tu gi, Verutyte, galėjai man nesiųsti paskutinio siuntinio. Žinoma, paskutiniu

metu man būtų buvę sunkoka išsiversti, bet visgi kažkaip būčiau pragyvenęs.

Tiesa, turiu Tau pasigirti, kad visi man pavydi, kad Jūs man padedat, kad aš turiu tokią kilniaširdę mergužėlę, didvyriškai patvarią. (...)

Telaimina likimas

Jonas

* * *

Sveika gyva, Verutyte!

Jūsų X.18 d. laišką gavau XI.3 d. Mat kaip greit atskrido! Na, ir suintrigavot. Sakot – rašykit malonės prašymą. Tai ir suku galvą: kodėl gi rašyti? Argi atsirado kokių davinių, kad malonės prašymas pagelbėtų. Man atrodo, viskas veltui. Labai labai retai pasitaiko, kad numeta iki pusės bausmės, ir tai – ne politiniams. Aš, žinoma, tokios bausmės nepripažįstu. Už antivokiškų laikraščių vokiečių okupacijos metu atvežimą ir perdavimą gavau visą dešimtį. Juk tai netiesa! Prisiuvo, kad organizacijai nepriklausant, negalėjo duoti laikraštukų perduoti. Dėl visa ko iš Ivaškevičiaus paėmė parašą, kad aš tikrai priklausiau. Tai viskas išpūsta. Net ir lapelis įsiūtas baigus bylą, rodos, 59a lapas, dėl ko net pats teisėjas nusistebėjo, bet vis tiek užfundijo visą dešimtį...

Bet dabar – ačiū Likimui – „tarnybą" baigiu. 1954.X.8 baigsiu. Taigi nelabai daug beliko, rodos, dveji metai, dešimt mėnesių ir aštuonios dienos. Tai va – kaip nors ir baigsiu, jei leis likimas, laimingai.

Sudie, Jonas

* * *

Pečiora, 1953.X.14

(...) Tau mano padėtis labai aiški: tai paklydęs nežinomoje girioje keleivis. Vienas, visiškai vienas. Čia šauksmas SOS nieko nepadeda. Gyveni tik praeitimi... Tačiau

kiekvienas išgyventas momentas tik skausmo suteikia.

(...) o dabar aplink melas, klasta ir visokios niekšybių niekšybės (...) aplinkui vyriškas šiurkštumas.

(...) Dabar baigsiu bausmę – baigiasi „tarnyba" 54.X.8 (ten kiek sumaišyta. Gal blogių blogiausia dar teks apie pusmetį daugiau „tarnauti"). Momentas kritiškas: kaipgi reikės gyventi? Jokio tvirto pamato po kojomis... Jokios žmoniškesnės specialybės! Ateitis tamsi...

Sudie! Trokštu Tau laimės, ištvermės ir sėkmės. Labai laukiu laiško!

Jonas

* * *

Pečiora, 1953.XII.23

Verute, labutis!

(...) Och, kaip būtų smagu nors jų (Naujųjų metų – red.) priešpusėje atsidurti savo Tėvynėje! Maudytis Nevėžyje, kaitintis saulutėje. Atsigauti po ilgos ir sunkios žiaurios „tarnybos". Ir širdį, be galo išsiilgusią savosios Tėvynėlės, pripildyti jos grožiu, vargonų gaudesiu, miškų ir gėlių aromatu...

Būti laisvam Tėvynėje... O vis tik ta diena nebetoli. „Tarnyba" eina visai į pabaigą...

Gruodžio 18 d. gavau Tavo siuntinį. Labai dėkingas (...) Mat spalio pirmą pusę atostogavau. Už pusę mėnesio gavau 74 rub., už lapkričio mėn. – 61 rub., o dirbti teko labai įtemptai. Mat prarabas (darbų vykdytojas – red.) susipyko su mūsų būrininku ir išbraukė visus darbus. Gavom tik už kitoje žinyboje dirbtą darbą. Pragyventi, žinoma, galėjau, bet skurdokai. O dabar, ačiū Likimui, šv. Kalėdas teks praleisti normaliai. (...)

Laimingų Naujųjų metų!

Jonas

* * *

Pečiora, 1954.I.2

Vertute, sveikutė!

Laimingų Naujųjų metų!

Ot, jau ir Naujieji metai! Galgi jie bus laimingesni. Pasaulis turėtų apsivalyti nuo įvairių baisybių. Melas, apgaulė, niekšiškas žmogaus išnaudojimas turėtų būti iššluotas.

Pas mus žiema, bet tiktai sausis ir vasaris būna šalti šalti. Ilgai ir pastoviai būna 40–46 laipsniai šalčio. Tada šaltis net su rūku. Žvirbliai skrenda ir krenta. Prieini – akutės tik kruta, o šaltis toks žiaurus, staigiai griebia veidą, nosį, ausį. Akimirka, ir pajunti, kad skruosto viena pusė nejautri, o artimiausias darbininkas šaukia: „Trink sniegu veidą!" Jam sakai: „Ir tavo nosis balta. Trink!" Čia pasireiškia mūsų tikrasis broliškumas – draugas seka draugą, kad žiaurusis šaltis nenuskriaustų. O nušalusiam nuoširdžiai padeda. Tokie šalčiai būna tik esant ramiam orui, tokiam ramiam, kad iš pirmo žvilgsnio neatrodo, jog būtų taip šalta.

Kovo mėnuo visuomet būna audrotas. Dešimt penkiolika dienų vėtra viską plėšte plėšo ir verčia sniego kalnus. Tai būna visuomet nuo kovo 10–15 d. beveik iki mėnesio galo (...).

Sudie!

Telaimina Likimas!

Jonas

* * *

Pečiora, 1954.III.21

Verute, sveika!

(...) Nuo kovo 12 d. mums užskaitymai. Paskelbė oficialiai. Tik nepaskelbė, kokie gi jie – kiek dienų galima užsidirbti už vieną atidirbtą dieną. Po dešimties–penkiolikos dienų sužinosim, kokie tie užskaitymai. Yra tokių

pesimistų, kurie visai netiki, kad užskaitymai bus, sako, jog tai tik apgavystė, ir tik tam, kad žmonės geriau dirbtų. Kiti – valdžios žmonės – kalba, kad užskaitymai visai neblogai – bus iki penkių dienų už dieną.

Kaip ten bebūtų, bet apie rugsėjo–spalio mėn. pasimatysim. Apsisprendžiau, jei leis, apsigyventi Panevėžyje. Juk aš gi niekam nieko blogo nesu padaręs, jokių priešų neturiu. Na, o Tu, manau, mane priimsi, nors esu pasenęs, nuplikęs... Sako, kad tokiems žmonėms ne labai noriai darbo duoda, bet kur nors sargu ar gatvių šlaviku priims...

Yra daug spėliojimų, kad mano „tarnybos" draugus verbuosią „savanoriška" į neapgyvendintas – neįdirbtas žemes...

(...) Praeis metai, du, na – trys ir visos sunkios karo pasekmės išnyks. Būtų gerai nors senatvę baigti ramiai... (...)

Tuo tarpu sudie

Jonas

* * *

Pečiora, 1954.III.30

Sveika gyva, Verute!

(...) Norėtųsi, kad tėvynės saulutė užgydytų Šiaurės speigų ir bjaurių žmonių padarytas skriaudas, atgaivintų dvasią, bet ar visos patirtos skriaudos bus atitaisytos, ar bus grąžinta energija ir gyvenimo džiaugsmas?!

Telaimina Tave Likimas.

Sudie

Jonas

* * *

Pečiora, 1954.V.14

Sveikutė, Vera!

Nepaprastai džiugu, kad įsigilinat į mano padėtį. Taip,

juk būna įvairiausių paskyrimų. Vieną lietuvį praėjusią žiemą net su palydovu išvežė į Krasnojarsko kraštą pas šeimą. Na, pasitaiko atvirkščiai: žmogus nori vykti į Sibirą – jo neleidžia, o skiria į Tėvynę.

Mano byla, žinoma, yra labai menka, tiesiog juokinga. Niekam blogo nesu padaręs, jokių priešų neturiu, tai manau važiuoti tik į gimtinę – taip neapsakomai esu jos pasiilgęs. Nors šiuo neramiu laiku gal ir ne protinga būtų grįžti į Tėvynę – blogos valios žmonės vis tiek žiūrės su neapykanta į buvusį kalinį. O jei kur koks įvykis, tai tuoj ateina kviesti į ilgą kelionę ar į poilsio namus... Bet tiek to – mano sąžinė gryna.

Dėl vykimo į neapgyvendintas žemes baigiantiems tarnybą, tas neliečia. Bendra, tai buvo tik spėjimas. (...)

Sudie

Jonas

* * *

Pečiora, 1954.VIII.1

Verute, sveika!

(...) Šiandien pas mus paskelbė įsakymą apie paliuosavimą tų žmonių, kurie baigė du trečdalius bausmės. Reiškia – ar šiaip ar taip po mėnesio būsiu laisvas. Juk dabar nuo liepos mėnesio 1 d. ir užskaitymams gauti palengvino sąlygas – reikia 121 proc., kad gautum už atidirbtą dieną plius dvi dienas. Tiek procentų uždirbti vasaros metu visai lengva. Taip, kad jei ir įsakymo man nespėtų pritaikyti, vis tiek į rugsėjo galą „tarnybą" baigsiu.

Perduokit gerų dienų sesutei.

P.S. Man daugiau laiškų neberašykit, o jei į parašytus neatsakysiu, nesupykit. Juk tuoj pats pas Tave parvyksiu.

Tavęs išsiilgęs

Jonas

* * *

Devynerius ilgus metus laukiau jo sugrįžtančio iš vergijos. Sugrįžo taip ir neišmokęs nei keiktis, nei rūkyti, fiziškai nepalūžęs, o dvasiškai labai palaužtas: kiekvienas nervas lyg negyjanti žaizda...

Beveik trisdešimt dvejus metus pragyvenome šeimoje. Išauginome tris vaikus. Dar vienam sūneliui nė dvejų metų nebuvo lemta mūsų žemėje gyventi.

Greitai skuba laikas. Metai po metų tolsta Jo išėjimas Amžinybėn... Kažkodėl man atrodo, kad ne viskas būtų pasakyta, jei nepaminėčiau atsisveikinimo sapno... Ir kas gi mane nešė į tą Palangą paskutiniaisiais mūsų bendro gyvenimo metais? O gal kaip tik buvo lemta tenai prisiliesti prie Amžinybės? Vyras jau sirgo, bet be darbelio nė kiek nebuvo: tai ką nors drožinėjo, tai kieme, tai darže ką nors dirbinėjo.

„Važiuok, – sako.– Tu iš Palangos grįši sustiprėjusi, pajaunėjusi." (Mane kamavo lėtinis bronchitas).

Taip kažkokios sumaišties sūkury, neįprasto nerimo genama aš atsidūriau Palangoje. Ir čia įvyko kažkas sunkiai suprantama – atsisveikinimas prie Amžinybės slenksčio...

Ketvirta naktis ne namie. Miegu, bet atrodo – žiūriu į priešais esančią kambario sieną ir pamatau joje didelį juodą kvadratą. Tai nebuvo langas, kol kas nebuvo panašu nė į koridorių. Staiga to juodo kvadrato viduryje atsirado mano tėtis, miręs lygiai prieš trisdešimt septynerius metus. Stovi nusisukęs, kaip išeinantis. Juodu kostiumu. Jį matau tik iš nugaros, veido nesimato, bet aš žinau, kad ten – mano tėtis. Kol žiūriu į tėtį, stovintį juodame kvadrate, staiga toje pačioje sienoje visai greta atsiranda kitas toks pat kvadratas, tik kiek šviesesnis, pilkesnis, ir šonu priglūsta

prie juodojo kvadrato. Dabar žiūriu į pilkąjį kvadratą ir staiga jo viduryje pamatau... savo vyrą! Jis stovi pilkojo kvadrato viduryje, taip pat nusisukęs, pasiruošęs išeiti, pilkais kasdieniniais darbo rūbais. Aš Jį aiškiai matau ir atpažįstu, nes matosi veido bruožai. Aukštesnis už tėtį. Toks ir buvo. Tik dabar jaunas, kaip prieš Sibiro kančią. Ant nugaros matosi neaiškios šviesios dėmelės – lyg aptaškyta, lyg kažkas būtų prilipę. Kurį laiką abu stovi kiekvienas savo kvadrato viduryje. Bežiūrint, tėtis ir mano vyras, abu tiesūs ir pasitempę, tvirtai suglaudžia pečius, truputėlį pastovi ir iškilmingu karišku žingsniu, aukštai keldami kojas, iššygiuoja lyg kokiu tamsiu koridorium vis tolyn, tolyn... Kol visai išnyksta.

Jei sapnas – simbolių kalba, tai aiškesnės kalbos ir būti negali. Baisi telegrama patvirtino vyro mirtį...

Grįžus namo paaiškėjo, kas tos neaiškios dėmelės ant nugaros – tai galėjo būti skiedrutės. Per tas keturias dienas, kai manęs nebuvo namie, jis baigė drožinėti kiemo vartelius ir išėjo pro juos į Amžinybę.

Dabar atrodo, Jo dvasios pilna visur – mus supa Jo drožinėti daiktai, Jo atvaizdą matau vaikuose, Jis tartum gyvas laiškuose. Skaitau pranašingus Jo žodžius: „Likimas gal šimteriopai Tau atlygins."

Ir tikrai – kartais jaučiu didelę palaimą. (...)

P.S. 1997-ųjų pavasaris. Kapinės. Iš tolo baltuoja abu kauburėliai – vyro ir sūnelio.

O kas gi ten? Net pašiurpstu – baltų žiedų žydėjime ant vyro kapo stiebiasi vienas raudonas tulpės žiedas – net pačiame širdies plote išaugęs...

„Jonuk, ar Tu mane jau šauki? Nešauk dar! Ne! Ne!"

Nustebusi, pasimetusi, kažkaip išgąstingai (gal prietaringai) nuskinu nesodintos tulpės besiskleidžiantį

žiedą ir... nesuprantu, ko aš taip jaudinuosi. Juk tai – smulkmena! Nuo seno tvorelės pakraštyje augo tokios pat tulpės. Mažas svogūnėlis kažkaip pateko ant kapo, paaugo, o tuomet ir žiedą iškėlė... Viskas labai paprasta ir kasdieniška.

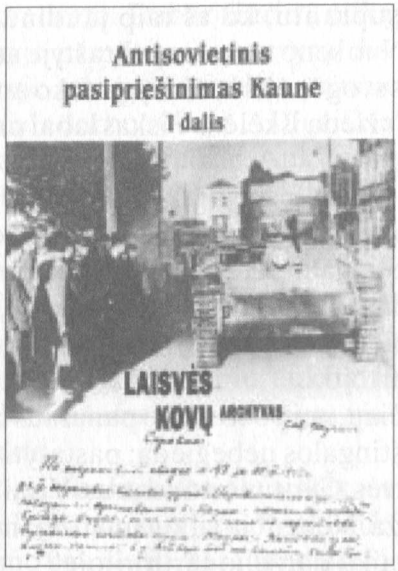
... Tiktai įvykių tęsinys – kitą dieną...

Kieme – mes, trijų kartų atstovai: duktė, sūnaus berniukas ir aš. Staiga netikėtai, visai šalia pat mūsų, sode, pragydo lakštingala... Iš kur tu, lakštingalėle, čia atsiradai? O ji giedojo, giedojo, visas savo treles išvinguriavo. Ir kitą vakarą dar kartojo...

Nei anksčiau, nei po to nieko panašaus nėra buvę. Jau seniai čia lakštingalos nebegieda: pastatyti dideli namai, praplėstos gatvės. Čia – miesto centras. Visai netoli didžioji gatvių sankryža. Nebent ją viliojo medžiai mūsų sode, pas kaimynus ir vaikų darželio teritorijoje?

Nebent tie medžiai...

Viskas šioje žemėje jungiasi, rišasi ir kartais netikėtai nuostabūs sutapimai apsupa mus.

"Laisvės kovų archyvas" Nr. 39

LPKTS knygynėlyje (Laisvės al. 39, Kaunas) jau galima įsigyti "Laisvės kovų archyvo" 39-ąjį numerį. Leidinyje pakomentuoti antisovietinio pasipriešinimo įvykiai Kaune bei sovietų saugumo dokumentuose užfiksuoti pirmųjų pokario metų įvykiai ir autentiški tų įvykių liudininkų, dalyvių prisiminimai, išspausdintos slaptųjų dokumentų faksimilės. "Kad buvusioje laikinojoje sostinėje stipri rezistencijos dvasia, pažymėdavo ir sovietų partiniai bei saugumo vadovai. Kauno miesto VKP(b) pirmasis sekretorius J.Grigalavičius teigė: "Kauno miestas – tai vienas iš priešo pogrindžio centrų, iš kur lietuviški-vokiški nacionalistai semia savo jėgas..." – rašoma istorinio žurnalo įžanginiame žodyje.

Istorijos tyrinėtojai 1944–1947 metų antisovietinio pasipriešinimo faktų Kaune "neiškerpa" iš konteksto, ta-

čiau stambaus veikalo šia tema kol kas neišleido. "Laisvės kovų archyvo" 39 numeryje publikuojamų dokumentų chronologinės ribos apima reikšmingą Antrojo pasaulinio karo bei pokario metų laikotarpį, kai buvo kuriamas antisovietinis pogrindis Kaune. Sovietinio saugumo dokumentuose iškraipytos lietuviškos pavardės, vietovardžiai. Tai darė kliūčių identifikuoti dokumentuose minimus asmenis, tačiau čekistų leksikonas realiai atspindi to laikotarpio realijas.

Leidinyje dominuoja trys temos: Kauno gyventojų pasipriešinimas okupantui, NKVD ir NKGB veikla slopinant šį pasipriešinimą bei partizaninio karo epizodai ir atspindžiai. Nors miesto sąlygos neleido pasireikšti aršioms kovoms, tačiau į vakarus ir pietvakarius nuo miesto kūrėsi Tauro apygarda, į rytus ir pietryčius – Didžiosios Kovos, į šiaurę – Prisikėlimo apygardos. Partizanai, ryšininkai iš šių apygardų dažnai lankydavosi Kaune ir po jų "vizitų" netrukus atsirasdavo atsišaukimų, informacijos lapelių, kvietimų.

Skaitytojai, kuriems pokario metais nebuvo lemta susidurti su antisovietiniu pasipriešinimu, susidomėję perskaitys pažymų, informacinių biuletenių pranešimus, rašytus Stalinui, Molotovui, Berijai apie atmosferą Kauno aukštosiose mokyklose, nuotaikas po rinkimų, krepšininkų pergales ir "Smerš" kontržvalgybos veiksmus.

Leidinio paskutiniuose puslapiuose spausdinami kauniečio Zigmo Tamakausko "Audringojo rudens prisiminimai", kuriuose autorius pasakoja apie 1956 m. Vengrijos įvykių ištakas ir reakciją į juos tarp Kauno visuomenės, studentijos, taip pat apie tolesnius pasipriešinimo okupantui įvykius. "Nepaisant patirtų asmeninio gyvenimo skaudulių, galiu pasidžiaugti nepalaužtais jaunatviškų idealų sparnais, tikėjimu ir viltimi,"– šiais optimistiškais žodžiais užbaigiami ""Audringojo rudens prisiminimai".

Užsiprenumeruokite savaitraštį „Tremtinys“

- Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos veiklos atspindžiai;
- Lietuvos ir užsienio politikos aktualijos;
- 20 a. Lietuvos istorijos įvykių apžvalga, komentarai;
- Buvusių tremtinių, politinių kalinių, partizanų ir jų šeimų likimai, prisiminimai;
- Laisvės kovotojų atminimo įamžinimas;
- Valstybinių, kultūrinių, patriotinių renginių apžvalga;
- Svarbi informacija.

Prenumeratos indeksas – 0117. Prenumerata priimama “Lietuvos pašte”.

„Tremtinys“ išeina keturis kartus per mėnesį.

Turinys

Partizaninė kova

Balys Juodzevičius.
Sukruvinta tėviškės žemė 5
Petras Girdzijauskas.
Partizanų karas Eržvilko krašte ir okupantų klastotės 29
Antanas Rybelis.
Vargo ir kančių keliais 55

Pogrindinė veikla

Remigija Bukaveckienė.
Šilutės gimnazijos antisovietinio pasipriešinimo organizacija „Geležinio vilko pulkas" 89

Tremtis

Veronika Aleliūnaitė-Bernotienė.
Gyvoji istorijos ašara 137

„Laisvės kovų archyvo“ Nr. 40 skiriamas nušviesti partizaninės kovos, pogrindinės veiklos bei lietuvių tremties į Sibirą aspektus. Leidinį sudaro straipsniai, parengti remiantis archyvine medžiaga, autentiški partizano prisiminimai, tremtinio laiškai. Visuose yra pateikiama naujos istorinės medžiagos iš skirtingų pokario Lietuvos regionų.

Laisvės kovų archyvas
Istorijos žurnalas, tomas 40

Redaktorius **Darius Juodis**
Redakcija:
Jolita Navickienė, Dalia Maciukevičienė,
Vesta Milerienė, Violeta Jakučiūnaitė
Maketuotojas **Kazimieras Žemaitis**
Viršelyje: Henrikas Danilevičiaus-Vidmantas (1920–1949)
Kęstučio apygardos vadas
Nuotrauka iš Kauno miesto muziejaus Rezistencijos
ir tremties skyriaus fondo
Leido Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga
Laisvės al. 39, LT-44309 Kaunas
Tel. (8 37) 323 204, faksas (8 37) 323 214.
LPKTS puslapis internete: http://www.lpkts.lt
SL 176. 2007 08 16. 8 sp.l.
Tiražas 1000 egz. Užsakymo Nr. 8-043
Spausdino spaustuvė „Morkūnas ir Ko“,

B r o l i a i l i e t u v i a i

Mūsų padėtis yra dabar apgailėtina. Žinokite, kad jau 7-ti metai kaip esame pavergti ir eksplotuojami priešų-raudonųjų barbarų.

Pirmas uždavinys dabar stovi prieš mus-lietuvių tautą, tai yra pareikšti visam pasauliui kokią priespaudą mes kenčiame. Norėdami tai pasikti, mes/kurių krūtinėje dega dar Lietuvos meilė/ turime įrodyti pasauliui kokią sunkią naštą neša Lietuvos žmonės.

Mes turime visoms tautoms pareikšti, jog tol nenurimsime, kol Lietuva bus pavergta, kol neturėsime savo teisių ir savo valdžios, tol stengsimės šluoti nuo kelio visus tėvynės išdavikus.

Lietuvos pavergėjai " raudonieji žmogžudžiai " nori mūsų tautą sunaikinti, nori išvežti į Sibirą visus lig vieno lietuvius, galvoja galės ramiai šeimininkauti Lietuvos miestuose ir kaimuose. Bet jie čia daro didžiausią klaidą: niekas neišplėš iš lietuvio širdies Tėvynės meilės, nei Sibiras ir nei mirtis. Nors šimtai žuna, bet į jų vietas stoja šimtai drąsuolių, savo tėvynės Lietuvos mylėtojų. Neveltui mūsų proseneliai patarlėse skamba ritmingi žodžiai: " Kas bus, kas nebus, bet lietuvis nepražūs ".

Mes naujai susikurusi Lietuvos vadavimo draugija " Trispalvė vėliava" kviečiame visus lietuvius, Lietuvos sūnus ir dukras spiestis į naujus būrius ir palaikyti tarp įsteigtų būrių ryšį, nešti į mases tiesos ir tikrovės žodžius. Tada mes pamatysime, kad dirbti bus daug lengviau ir geriau.

Broliai lietuviai, jeigu mes nesvyruosime ir stosime į Lietuvos atvadavimo būrius, tai greit išvysime savo tėvynę Lietuvą laisvą ir nepriklausomą.

" TRISPALVĖ VĖLIAVA "

Tėvynės mylėtojai

